

**MYKOLO RIOMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA**

**KRISTINA ŠLYTERYTĖ
Verslo nuosavybės ekonomikos specializacija**

SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO PROBLEMOS IR SKATINIMAS LIETUVOJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: prof. habil.dr. Antanas Buračas

Vilnius, 2006

TURINYS

TURINYS	2
ĮVADAS	3
1. SMULKIŲ IR VIDUTINIŲ ĮMONIŲ SĄVOKOS, VEIKLOS IR APMOKESTINIMO TEORINĖ ANALIZĖ	6
1.1. INDIVIDUALI VEIKLA, JOS APMOKESTINIMAS	8
1.1.1. Individualios veiklos sąvoka ir rūšys	8
1.1.2. Individuali veikla, vykdoma neįsigijus verslo liudijimo, ir jos apmokestinimas	9
1.1.3. Individuali veikla pagal verslo liudijimą ir jos apmokestinimas	15
1.1.4. Atlikėjų veiklos ir jos apmokestinimo analizė	20
1.1.5. Sportininkų veiklos ir jos apmokestinimo analizė.....	25
1.2. INDIVIDUALIOS ĮMONĖS, JŲ APMOKESTINIMAS	30
1.3. AKCINĖS IR UŽDAROSIOS AKCINĖS BENDROVĖS, JŲ APMOKESTINIMAS	32
1.4. MOKESČIŲ, RINKLIAVŲ IR KITOS LENGVATOS, TAIKOMOS SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO ĮMONĖMS	34
1.4.1. Pelno mokestis.....	34
1.4.2. Kiti mokesčiai ir rinkliavos	35
1.4.3. Socialinis, privalomas sveikatos draudimai, PVM.....	35
2. LIETUVOS SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO ĮMONIŲ VEIKLOS ANALIZĖ ..	37
2.1. SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO ĮMONIŲ VAIDMUO ŠALIES ŪKYJE	37
2.2. VEIKIANČIŲ SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO ĮMONIŲ STRUKTŪRA BEI JŲ SKAIČIAUS KAITOS TENDENCIJOS	41
2.3. DARBO UŽMOKESČIO, DIRBANČIŲJŲ BEI FINANSINIŲ RODIKLIŲ ANALIZĖ SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO ĮMONĖSE.....	47
2.4. SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO ĮMONIŲ PALYGINAMOJI ANALIZĖ LIETUVAI ĮSTOJUS Į ES	51
2.5. SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO ĮMONIŲ SURENKAMŲ MOKESČIŲ ANALIZĖ 2005 METAIS (LIETUVAI ĮSTOJUS Į ES).....	53
IŠVADOS	57
LITERATŪRA	60
SANTRAUKA	62
SUMMARY	63
1 PRIEDAS	64
2 PRIEDAS	64

IVADAS

Nuo XX a. aštuntojo dešimtmečio išsivysčiusiame industriniame pasaulyje vykdoma intensyvi smulkaus ir vidutinio verslo plėtros stebėseną, moksliniai tyrimai ir prognozės, modeliuojamos šio dinamiško sektoriaus funkcinių raiškos galių optimizavimo galimybės. 2003 metų pabaigoje Europos ekonominės erdvės šalyse 99,7 proc. visų įmonių sudarė smulkaus ir vidutinio verslo įmonės, jos buvo įdarbinusios 69,7 proc. visų dirbančiųjų Europos ekonominės erdvės šalyse, sukūrusios 50,9 proc. bendrosios pridėtinės vertės. Lietuvos įmonių struktūra pagal darbuotojų skaičių buvo panaši į kitų Europos šalių įmonių struktūrą: 99,4 proc. visų Lietuvos įmonių sudarė smulkaus ir vidutinio verslo įmonės, kurios buvo įdarbinusios 69,7 proc. visų šalies dirbančiųjų, jose sukurta 68,2 proc. bendrosios pridėtinės vertės. Be to, komercinės ūkinės veiklos verslo sėkmė labai priklauso nuo mokesčių atžvilgiu efektyvios bei teisėtos komercinės veiklos organizavimo formos pasirinkimo.

Temos aktualumas. Pagal Europos Sąjungos ir kitų išsivysčiusių šalių patirtį galima pastebėti, kad rinkos ekonomikos konkurencingumą bei augimą didele dalimi lemia smulkaus ir vidutinio verslo plėtra, nes šis ūkio sektorius greičiausiai pajunta rinkos paklausos ir pasiūlos pokyčius, prisitaiko prie jų, sukuria naujų darbo vietų tose veiklose, kurių prekės ir paslaugos konkrečiu laikotarpiu turi didžiausią paklausą, todėl pasirinkta tema yra aktuali. Tiek smulkios ir vidutinės, tiek stambios įmonės priklauso nuo konkurencijos pasauliniu mastu, techninės ir technologinės pažangos, mokesčių, kokybės ir aplinkos normų, įstatymų pasikeitimų, tačiau smulkios įmonės skiriasi nuo stambių tuo, kad jas veikia ne tik minėti veiksniai, bet ir stambių įmonių elgesys. Smulkių ir vidutinių įmonių gamybos apimtis nedidelė, jos negali pasiekti tų efektų, kurių gali turėti stambios įmonės, neturi šansų laimėti tiesioginę konkurencinę kovą, bet jos gali sėkmingai veikti šalia stambių įmonių ir netgi būti jų partnerėmis. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonės vis dar susiduria su finansavimo sunkumais – jei bankas ir suteikia paskolas, tai dažniausiai už didesnes palūkanas – bankams nauda iš smulkaus ir vidutinio verslo nedidelė, o kliento įvertinimas ir aptarnavimas yra labai darbo imlus. Baigiamajame darbe bus nagrinėjama Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo būklė, smulkaus ir vidutinio verslo įmonių veikla, jos apmokestinimas, išskiriamos pagrindinės problemos bei nurodomi jų sprendimo būdai.

Vertinant situaciją, kad buvo formuluota tema „Smulkaus ir vidutinio verslo problemos ir skatinimas Lietuvoje“ ir panagrinėjus giliau paaiškėjo, kad pagrindiniai Lietuvoje SVV skatinamas pasikeitė Lietuvai įstojus į ES, o pagrindinės problemos, neleidžiančios vystytis smulkiam ir vidutiniam verslui Lietuvoje yra susijusios su apmokestinimo ypatumais (dideli

mokesčiai, nėra lengvatų arba jos nepakankamos ir pan.), tai darbo tema pakrypo į smulkaus ir vidutinio verslo apmokestinimo analizės pusę bei paskutiniuose skyriuose buvo nagrinėti pokyčiai, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą.

Darbo tikslas – išnagrinėti smulkaus ir vidutinio verslo įmonių pagrindinius veiklos teorinius aspektus bei jų apmokestinimo būdus Lietuvoje ir išanalizuoti 2001 – 2004 metų smulkaus ir vidutinio verslo įmonių veiklą, pateikiant pagrindinius jų veiklos rodiklius, ir apmokestinimą, remiantis 2005 metų mokesčių surinkimo analize.

Darbo objektas – Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo įmonių veikos rodikliai 2001 – 2004 metais bei jų surenkamų mokesčių lygis 2005 metais.

Darbo uždaviniai:

- apibrėžti smulkaus ir vidutinio verslo įmonės sąvoką, šių įmonių rūšis;
- išanalizuoti individualios įmonės veiklos, jos rūšių (individuali veikla pagal verslo liudijimą arba be jo, atlikėjų veikla, sportininkų veikla) ir apmokestinimo teoriniai ypatumus;
- atlikti individualių įmonių veikos ir jos apmokestinimo analizę;
- išnagrinėti akcinių bendrovių ir uždarų akcinių bendrovių veiklą ir jų apmokestinimą teoriniais pagrindais;
- nustatyti pagrindines mokesčių lengvatas, taikomas smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms (vertinant pelno mokestį, gyventojų pajamų mokestį ir pridėtinės vertės mokestį);
- nustatyti smulkaus ir vidutinio verslo įmonių vaidmenį Lietuvos ūkyje;
- išnagrinėti smulkaus ir vidutinio verslo įmonių veiklos rodiklius 2001- 2004 metų laikotarpyje: jų struktūrą, skaičiaus kaitos tendencijas, darbo užmokesčio, dirbančiųjų ir finansinių rodiklių analizę;
- atlikti smulkaus ir vidutinio verslo įmonių palyginamąją analizę;
- atlikti smulkaus ir vidutinio verslo įmonių surenkamų mokesčių analizę 2005 metais bei palyginti su didelių įmonių surenkamų mokesčių lygiu (vertinant gyventojų pajamų, pelno ir pridėtinės vertės mokesčius).

Darbo metodika. Teorinė darbo dalis pagrįsta remiantis ekonomikos ir finansų srities specialistų (Buškevičiūtės E., Darulio A. ir kt., Meidūno V, ir kt.) knygų bei straipsnių apžvalga, pagrindiniais LR mokesčių įstatymais bei teisiniais aktais, periodikos ir elektroniniais straipsniais. Praktinei darbo daliai duomenys rinkti iš Lietuvos Respublikos Finansų Ministerijos (www.finmin.lt), Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Lietuvos Respublikos Socialinės ir darbo ministerijos (www.sodra.lt), Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (www.std.lt), Valstybinės Mokesčių Inspekcijos prie Lietuvos

Respublikos Finansų ministerijos (www.vmi.lt), smulkaus ir vidutinio verslo (www.svv.lt) ir kitų internetinių puslapių; pažymėtina, kad smulkaus ir vidutinio verslo internetinį puslapį kuruoja ir kuria Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra; čia taikyti įvairūs rodiklių paskaičiavimai, statistinė analizė pagal išlyginimo funkciją ir kt.

1. SMULKIŲ IR VIDUTINIŲ ĮMONIŲ SĄVOKOS, VEIKLOS IR APMOKESTINIMO TEORINĖ ANALIZĖ

Smulkaus ir vidutinio verslo subjektai yra vidutinės ir mažos įmonės (tarp jų ir mikroįmonės) bei fiziniai asmenys, įstatymų nustatyta tvarka turintys teisę verstis savarankiška komercine, gamybine arba profesine ir kita panašaus pobūdžio veikla, įskaitant tą, kuria verčiamasi turint verslo liudijimą [3, p. 15]. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių grupavimas nurodytas 1 lentelėje.

1 lentelė. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių apibrėžimas [3, 17]

	Darbuotojų skaičius	Metinės pajamos/turto balansinė vertė	Savarankiškumas
Vidutinė įmonė	mažiau kaip 250	metinės pajamos neviršija 138 mln. litų, įmonės turto balansinė vertė ne didesnė kaip 93 mln. litų	savarankiška
Maža įmonė	mažiau kaip 50	metinės pajamos neviršija 24 mln. litų, įmonės turto balansinė vertė ne didesnė kaip 17 mln. litų	savarankiška
Mikroįmonė	mažiau kaip 10	metinės pajamos neviršija 7 mln. litų, įmonės turto balansinė vertė ne didesnė kaip 5 mln. litų	savarankiška

Savarankiškos įmonės yra visos įmonės, išskyrus tos, kurių 1/4 įstatinio kapitalo ar balsavimo teisių priklauso vienai ar kelioms įmonėms, kurios nėra mažos ar vidutinės įmonės. Ši riba gali būti viršyta, jei įmonė priklauso investicinėms bendrovėms, fondams ar kitiems juridiniams asmenims, investuojantiems rizikos kapitalą į SVV.

Valstybės parama smulkaus ir vidutinio verslo subjektams teikiama pagal Vyriausybės, apskričių ar savivaldybių smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programas. Rengiant ir įgyvendinant jas, finansuojamas iš valstybės biudžeto, prioritetas teikiamas mažoms įmonėms (tarp jų ir mikroįmonėms). Valstybės pagalbos smulkaus ir vidutinio verslo subjektams formos [3, 18]:

- 1) mokesčių lengvatos (jei jos nustatytos įstatymuose), rinkliavų lengvatos;
- 2) finansinė parama, t.y. lengvatinių kreditų teikimas, dalinis ar visiškas palūkanų dengimas, garantijų teikimas, kreditų draudimas, rizikos kapitalo investavimas į smulkias ir vidutines įmones, tam tikrų išlaidų (steigimo, tyrimų, garantijų mokesčių, kreditų draudimo įmokų, kokybės sertifikatų įsigijimo ir kitų išlaidų) kompensavimas, subsidijos darbo vietoms kurti;
- 3) įmonių savininkų, įmonių organų narių bei darbuotojų konsultavimo, mokymo, kvalifikacijos kėlimo ar perkvalifikavimo paslaugos lengvatinėmis sąlygomis;
- 4) verslo inkubatorių, verslo centrų, technologinių parkų steigimas ir jų teikiamos paslaugos;
- 5) Vyriausybės, apskričių viršininkų ar savivaldybių nustatytos kitos pagalbos formos.

Lietuvos Respublikos įstatymai numato galimybę steigti šių teisinių formų (rūšių) įmones [9]:

- individualias įmones;
- tikrąsias ir komanditines (pasitikėjimo) ūkines bendrijas;
- akcines bendroves;
- uždariasias akcines bendroves;
- investicines akcines bendroves;
- žemės ūkio bendroves;
- kooperatines bendroves;
- valstybės ir savivaldybės įmones.

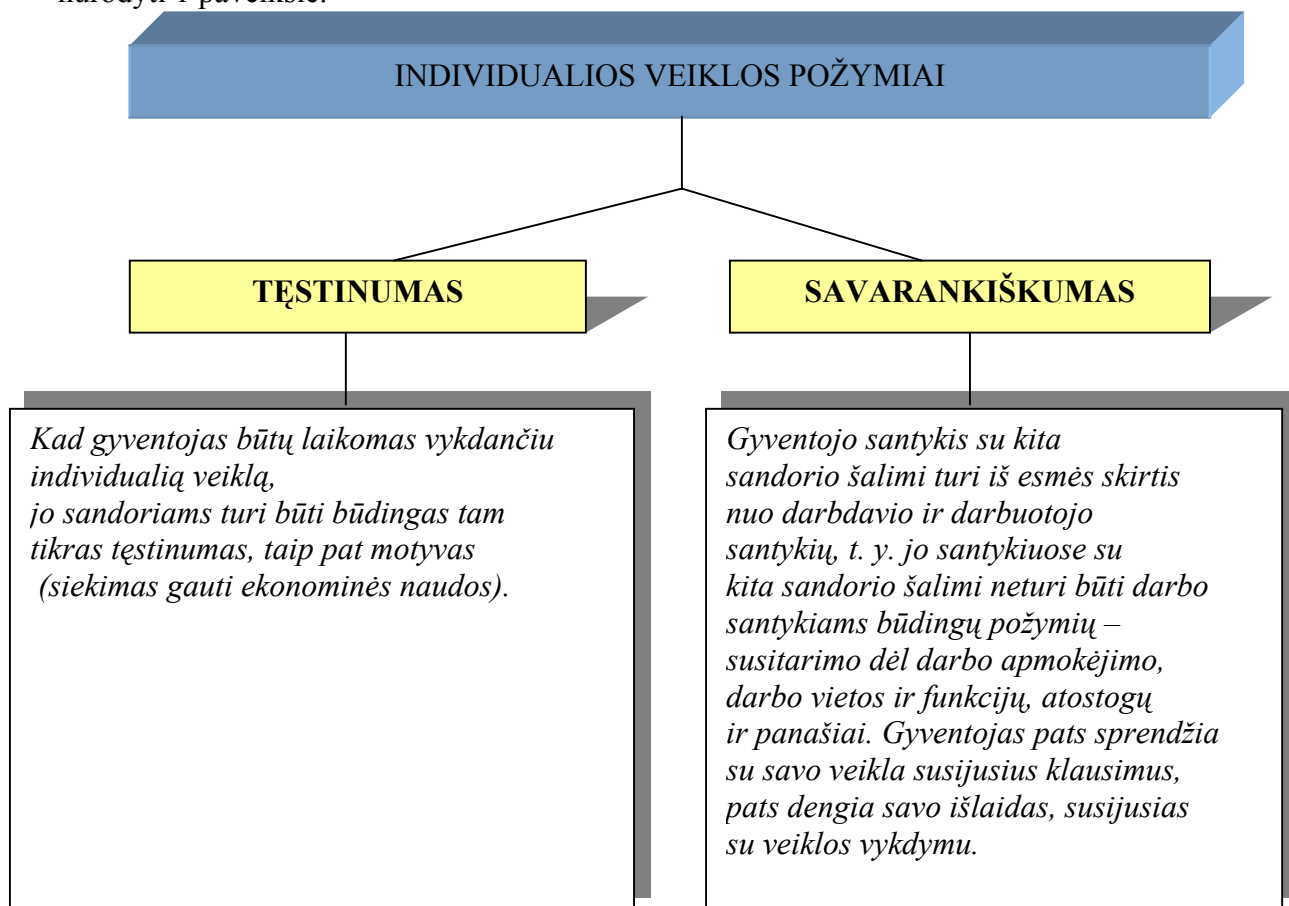
Įmonės yra skirstomos į ribotas ir neribotas civilinės atsakomybės įmones. Neribotos civilinės atsakomybės įmonės yra individualios įmonės ir ūkinės bendrijos, o visų kitų teisinių formų (rūšių) įmonės - ribotos civilinės atsakomybės. Ribotos civilinės atsakomybės įmonės už prievolės atsako tik įmonės turtu. Neribotos civilinės atsakomybės įmonės už prievolės atsako įmonės turtu, o tuo atveju, kai įmonės turto neužtenka, atsako savininkas savo turtu, ūkinėje bendrijoje - bendrijos tikrasis narys savo turtu [9].

Pagal Lietuvos Respublikos įstatymus savo verslą galima organizuoti pagal verslo liudijimus (patentus). Individuali veikla turėtų būti apibūdinama kaip savarankiška veikla, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį. Galimos dvi individualios veiklos vykdymo formos – įsigijus verslo liudijimą ir neįsigijus verslo liudijimo (šiuo atveju dirbama pagal individualios veiklos vykdymo pažymą). Todėl darbo teorinėje dalyje bus nagrinėjama individualių įmonių, įmonių, dirbančių pagal verslo liudijimus, atlikėjų, akcinių bendrovių, uždarytųjų akcinių bendrovių struktūra, veikla bei jų apmokestinimas.

1.1. Individuali veikla, jos apmokestinimas

1.1.1. Individualios veiklos sąvoka ir rūšys

Individuali veikla – tai savarankiška veikla, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį [7]. Individualios veiklos požymiai nurodyti 1 paveiksle.

1 pav. Individualiai veiklai būdingi požymiai [7]

Individuali veikla dažniausiai pasireiškia, kai gyventojas, siekdamas ekonominės naudos, įsigyja ir parduoda ar kitokiu būdu perleidžia nuosavybėn: pastatus, butus, žemės sklypus, automobilius, nenukirstą mišką, apvaliąją medieną, netauriųjų metalų laužą ir kt. (kai kuriais atvejais vertybinius popierius).

2 lentelėje yra pateikti du pavyzdžiai, parodantys, kad gyventojas vykde individualią veiklą, o 3 lentelėje nurodytas pavyzdys, kai gyventojas veikia nėra savarankiška, o atitinka darbo santykiams būdingus požymius.

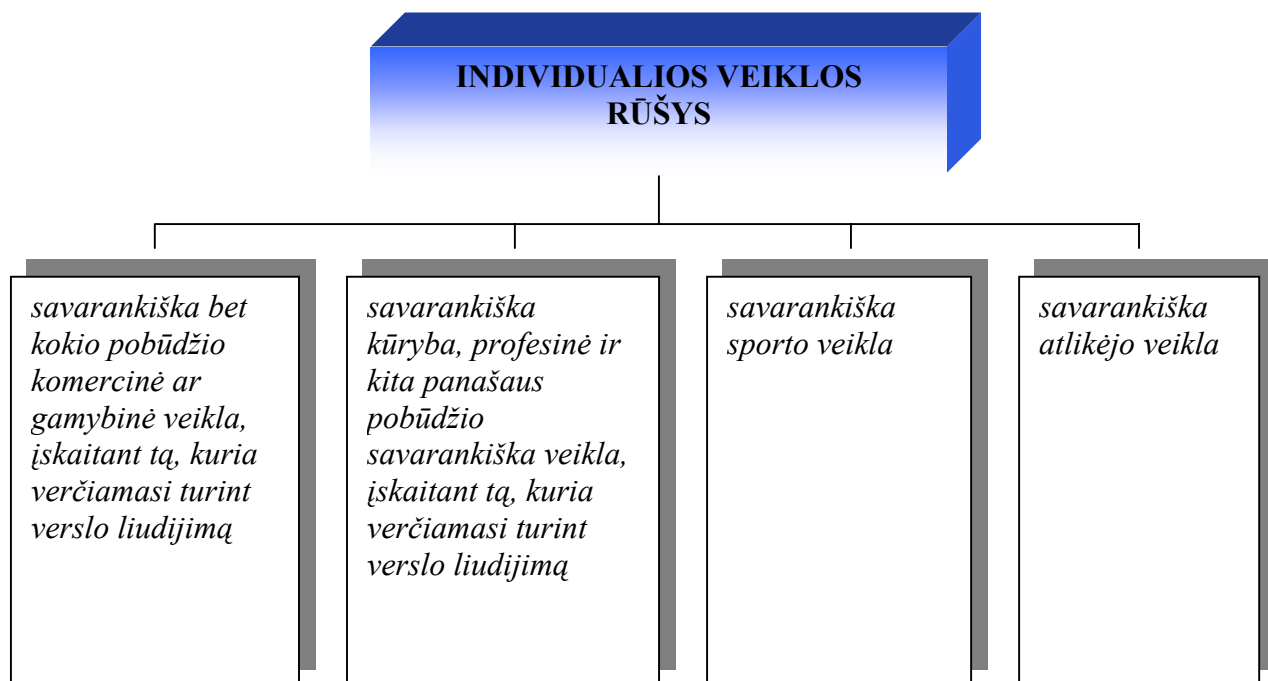
2 lentelė. Individualios veiklos vykdymo pavyzdžiai [7]

1 pavyzdys	2 pavyzdys
2002-2004 metais gyventojas pagal pirkimo-pardavimo sutartį įsigijo 2 ha žemės ūkio paskirties žemės sklypą ir 25 arų ne žemės ūkio paskirties sklypą, skirtą gyvenamųjų namų statybai. 2004 metais 1 ha žemės sklypą padalino į 5 sklypus, pakeitė žemės paskirtį į komercinę ir pardavė už 400000 Lt kitiems gyventojams, taip pat 2005 metais pardavė 25 arų sklypą juridiniam vienetai už 150000 Lt. Laikoma, kad gyventojas 2004 ir 2005 metais vykdė individualią nekilnojamojo turto pardavimo veiklą.	Gyventojas 2002 m. nusipirko 3 butus. Juos suremontavo ir 2005 metais po 150000 Lt pardavė. Laikoma, kad gyventojas 2005 m. vykdė individualią turto pardavimo veiklą.

3 lentelė. Individualios veiklos nevykdymo pavyzdys [7]

Gyventojas pradėjo dirbti įmonėje kompiuterių programų kūrimo specialistu. Susitarime su darbdaviu numatytos darbo funkcijos, darbo laiko, poilsio, drausmės sąlygos, pavaldumas atitinkamo padalinio ar įmonės vadovams, darbo apmokėjimo sąlygos, materialinė atsakomybė ir pan.
--

Individualios veiklos sąvoka apima ir nenuolatinio Lietuvos gyventojų per nuolatinę bazę Lietuvoje vykdomą savarankišką veiklą. 2 paveiksle yra išskiriamos kelios pagal savo pobūdį skirtingos individualios veiklos rūšys [8].

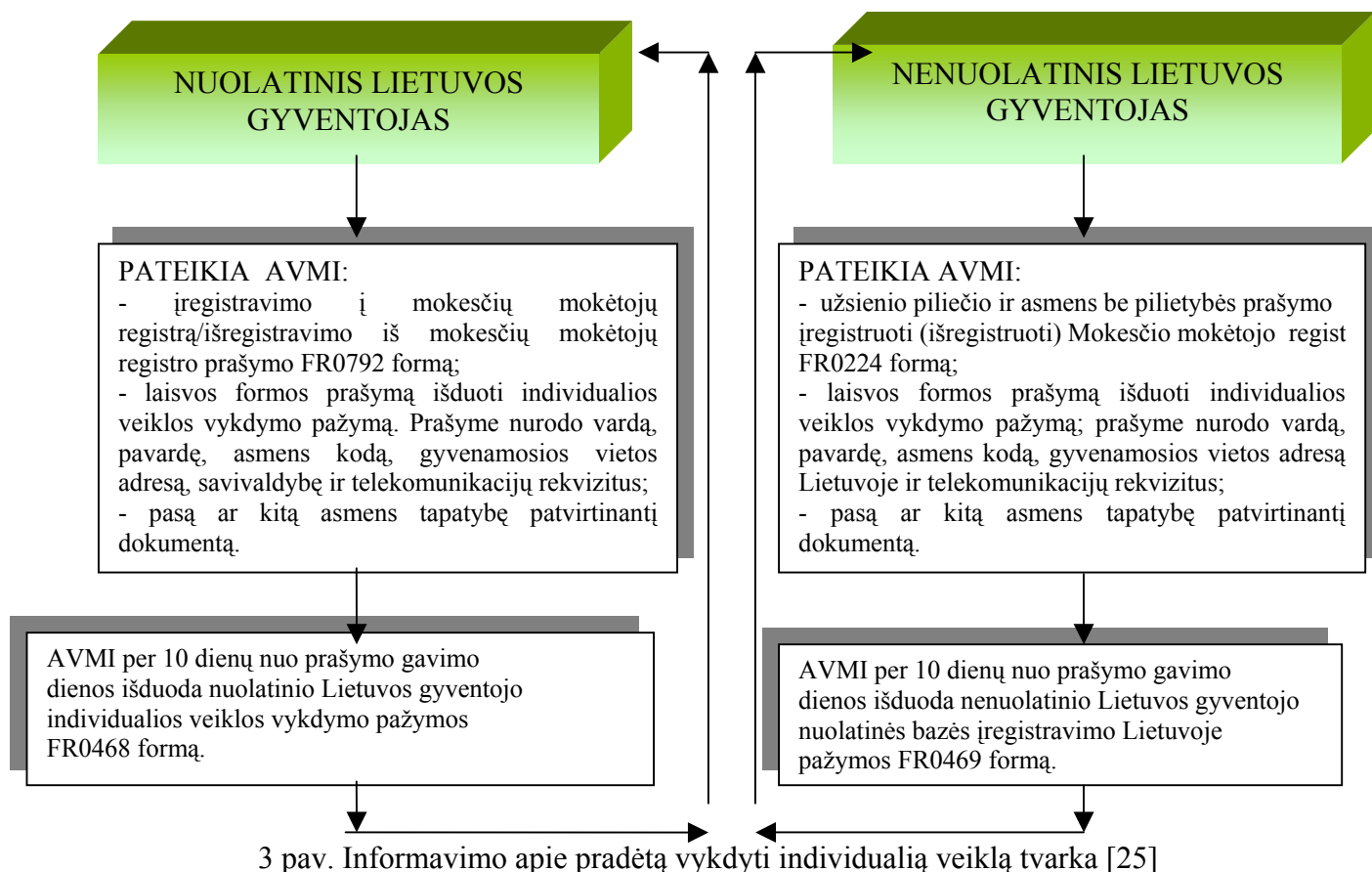
2 pav. Individualios veiklos rūšys [8]

Kitame skyriuje bus išnagrinėti individualios veiklos ypatumai pagal verslo liudijimą ir jo neturint.

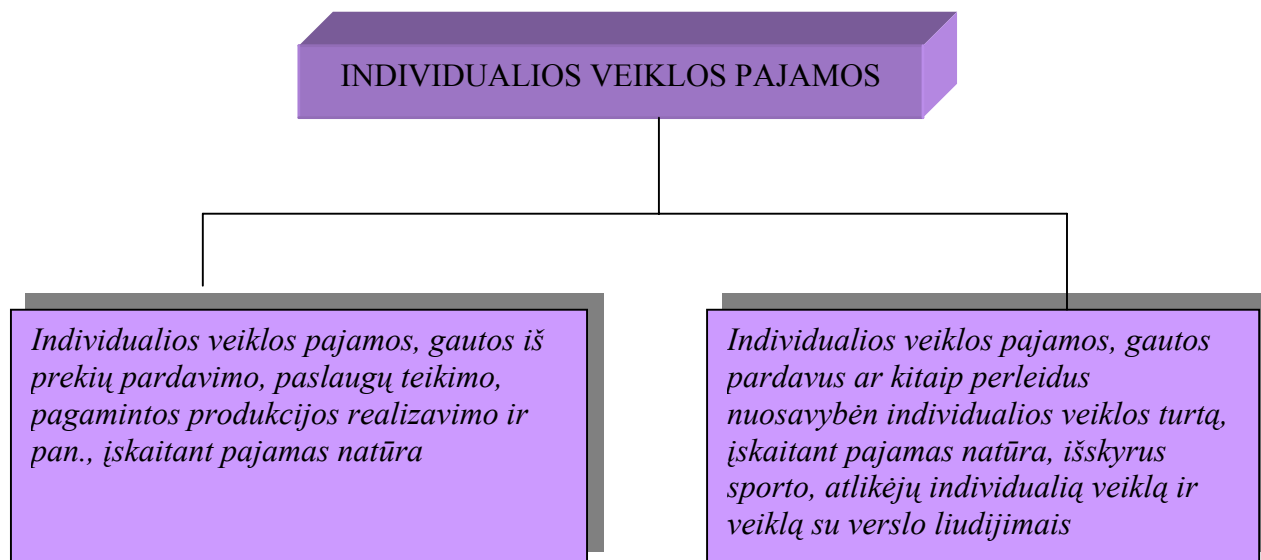
1.1.2. Individuali veikla, vykdoma neįsigijus verslo liudijimo, ir jos apmokestinimas

Apie vykdomą individualią veiklą gyventojas privalo informuoti Apskritis valstybinę mokesčių inspekciją (AVMI) pagal savo gyvenamąją vietą ne vėliau kaip veiklos vykdymo pradžios dieną. Tam tikslui AVMI reikia pateikti laisvos formos prašymą išduoti individualios

veiklos vykdymo pažymą bei nuolatinio Lietuvos gyventojų, vykdančio individualią veiklą, įregistravimo į Mokesčių mokėtojų registrą prašymą FR0792, pateikiamą inspekcijos prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos internetiniame puslapyje www.vmi.lt. Šį prašymą AVMI galima pateikti asmeniškai atvykus į AVMI, paštu, elektroniniu paštu. Nuolatinio ir nenuolatinio Lietuvos gyventojų individualios veiklos įregistravimo tvarkos skirtumai pateikiami 3 paveiksle.

Pajamų iš individualios veiklos apmokestinimas. Individualios veiklos pajamoms priskiriamos bet kokios gyventojų pajamos, kurias jis gavo, vykdydamas atitinkamos rūšies individualią veiklą (įskaitant ne pinigais gautas pajamas), t. y. joms priskiriamos pajamos, kurios gaunamos iš prekių pardavimo, paslaugų teikimo, pagamintos produkcijos realizavimo ir pan. (4 paveikslas). Individualios veiklos pajamoms priskiriamos ir pajamos, gautos pardavus ar kitaip perleidus nuosavybėn gyventojų įsigytą individualios veiklos turtą, t. y. tokios turto perleidimo pajamos apmokestinamos ta pačia tvarka, kaip ir individualios veiklos gautos pajamos. Pardavus arba kitaip perleidus nuosavybėn individualios veiklos ilgalaikį turtą, leidžiamais atskaitymams gali būti priskirta tik ta šio individualios veiklos turto įsigijimo išlaidų dalis, kuri nebuvo atskaityta priskiriant leidžiamais atskaitymams to turto apskaičiuotą nusidėvėjimą (amortizaciją).

4 pav. Individualios veiklos pajamos [25]

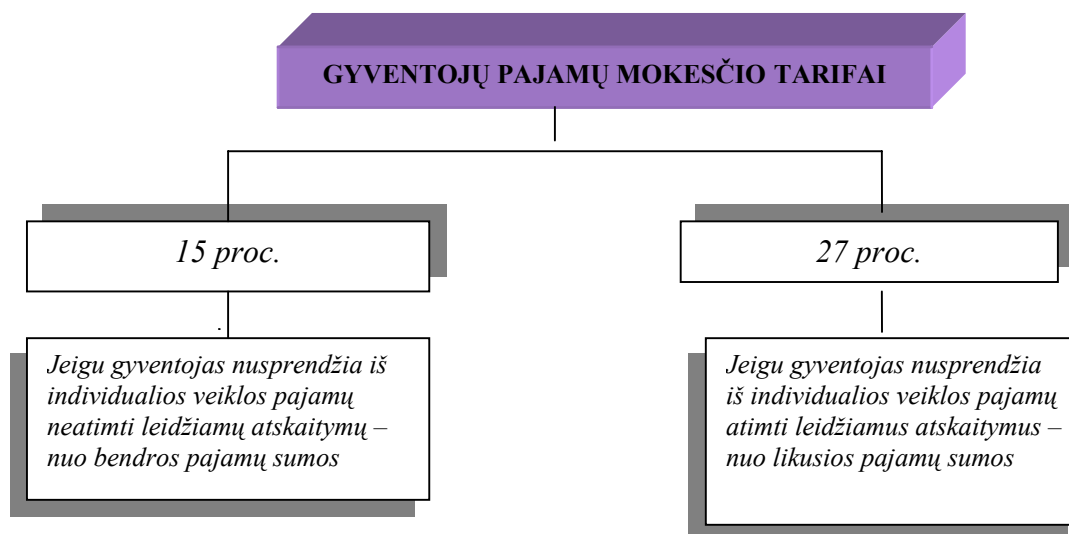
Individualios veiklos pajamos (išskyrus sporto ir atlikėjų pajamas, taip pat individualios veiklos pajamas, gautas už parduotą arba kitaip perleistą nuosavybės nenukirstą mišką, apvaliąją medieną, netauriųjų metalų laužą) priskiriamos B klasės pajamoms, kurias įstatymo nustatyta tvarka deklaruoja, apskaičiuoja ir sumoka pats jas gavęs gyventojas, mokestiniams metams pasibaigus pateikdamas metinę pajamų mokesčio deklaraciją. Pajamų gavimo momentu laikomas momentas, kai pajamos bet kokia forma faktiškai gaunamos. Jei gyventojas sudarytuose sandoriuose, priėmimo ir perleidimo aktuose ir kituose dokumentuose numatytos pajamų už parduotas prekes ar suteiktas paslaugas gavimo datos skiriasi nuo faktiškų pajamų gavimo datų, gyventojas pajamas pripažįstamos tada, kai jos faktiškai gaunamos, todėl pajamų gavimo momentu laikomas momentas, kai gyventojas lėšas gauna grynaisiais pinigais, pinigai pervedami į jo sąskaitą banke, apmokamos jo išlaidos ar pan.

Jeigu sutuoktinių bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teise turimo turto konkretus kiekvieno sutuoktinio dalių dydis nenustatytas, tai režienuojama, kad abiejų sutuoktinių turimo turto dalys yra lygios (pagal Civilinio kodekso 4.73 straipsnį). Kai gyventojas vykdo prekybos nekilnojamuoju turtu individualią veiklą, gautos pajamos laikomos to gyventojas, kuris vykdo individualią veiklą, pajamomis. Nors nekilnojamas turtas, įgytas santuokoje, yra jungtinė abiejų sutuoktinių nuosavybė, tačiau nelaikoma, kad gyventojas sutuoktinis taip pat gavo individualios veiklos pajamų.

Gyventojas įsigytas ir individualioje veikloje naudojamas turtas išlieka gyventojui nuosavybės teise priklausančiu turtu, todėl po individualios veiklos nutraukimo gyventojas individualioje veikloje naudotą turtą gali parduoti kaip savo (ne individualios veiklos) turtą.

Gyventojas, besiverčiantis individualia veikla, išskyrus individualią sporto ir atlikėjų veiklą, taip pat individualią veiklą pagal verslo liudijimą, turi teisę pasirinkti, kokį pajamų

mokesčio tarifą – 15 proc. ar 27 proc. (nuo šių metų liepos 1 dienos) taikyti apmokestinant per kalendorinius metus iš individualios veiklos gautas pajamas (5 paveikslas).

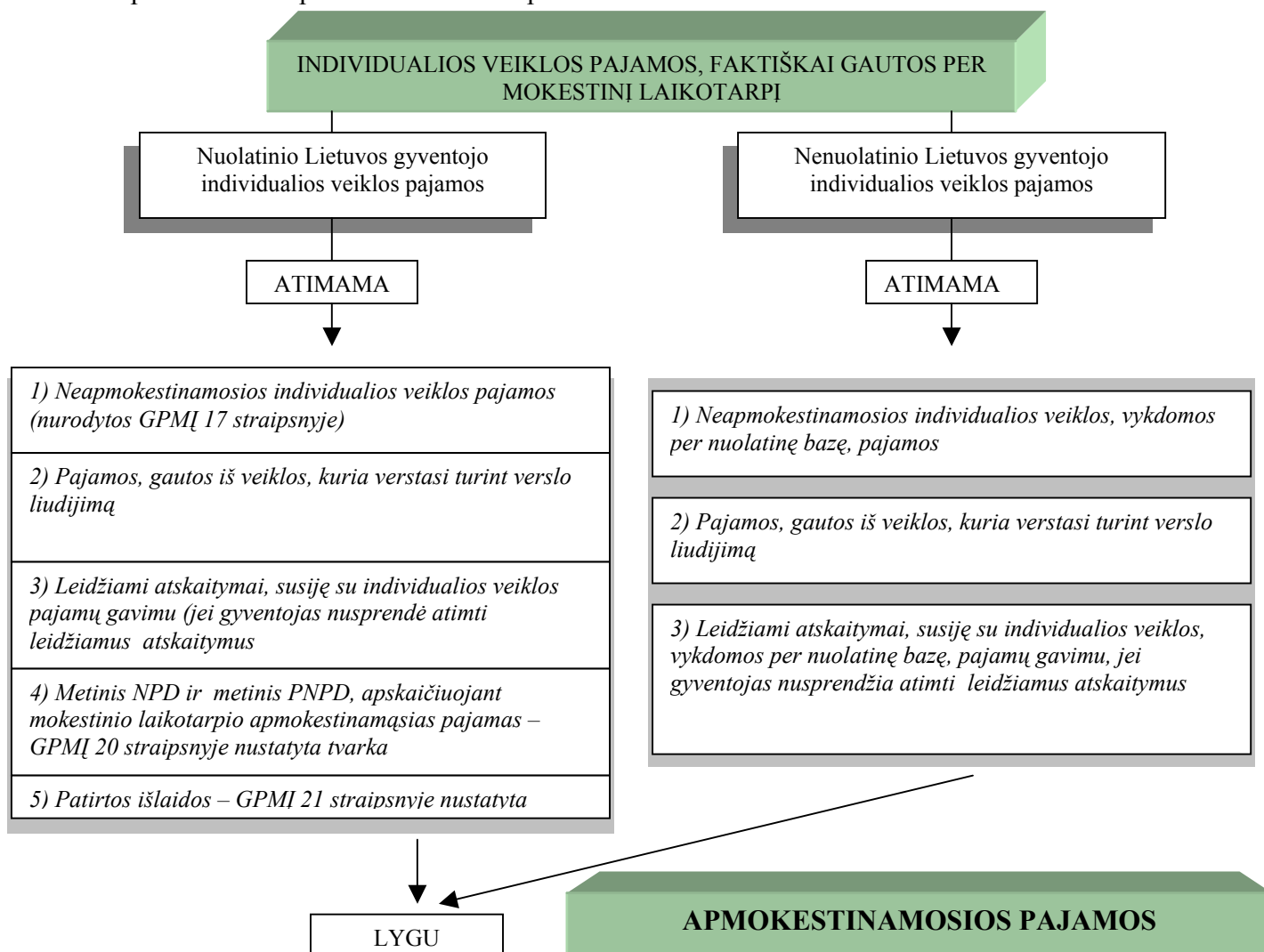
5 pav. Pajamų mokesčio tarifai [2, 55]

Reikia pažymėti, kad nuo 2006 m. liepos 1 d. įsigaliojusiam gyventojų pajamų mokesčio įstatymo (GPMĮ) 6 straipsnyje nustatyta, kad nuo 2006 m. liepos 1 d. iki 2007 m. gruodžio 31 d. pajamų mokesčio tarifai bus 15 ir 27 procentai, o nuo 2008 m. sausio 1 d. – 15 ir 24 procentai. Tačiau ekonomikos ekspertai politikus ragina gyventojų pajamų mokestį iki 24 proc. sumažinti jau nuo 2007 metų pradžios, todėl Lietuvos vyriausybė šiuo metu nagrinėja minėtą projektą. Anot ekonomikos ekspertų, trumpalaikius biudžeto nuostolius, kurie 2006 metais sudarytų 1 mlrd. litų negautų pajamų dėl gyventojų pajamų mokesčio sumažinimo, vidutiniu laikotarpiu atsvertų dėl pagerėjusių sąlygų rinkoje padidėjęs surenkamų mokesčių srautas. Be to, projekte numatoma nuo 2006 metų apmokestinti komerciniais tikslais naudojamą gyventojų turtą 1 proc. metiniu mokesčiu nuo jo vertės bei 2006-2007 metais įmonės apmokestinti vadinamuoju verslo mokesčiu, kurio tarifas - 4 proc. nuo pelno.

Metinės pajamų mokesčio deklaracijos teikimas. Individualia veikla besiverčiantis nuolatinis Lietuvos gyventojas, per mokestinį laikotarpį gavęs B klasės pajamų, pasibaigus mokestiniam laikotarpiui, iki kalendorinių metų, einančių po mokestinio laikotarpio, gegužės 1 dienos privalo pateikti mokesčio administratoriui metinę pajamų mokesčio deklaraciją už praėjusį mokestinį laikotarpį, joje deklaruoti visas praėjusio mokestinio laikotarpio pajamas ir sumokėti į biudžetą pajamų mokestį. Nuolatinis Lietuvos gyventojas, gavęs pajamų vykdant individualią veiklą, pildo deklaracijos FR0462V priedą ir FR0462N priedą (pateikiamus Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos internetiniame puslapyje www.vmi.lt) – jeigu gavo ir neapmokestinamųjų pajamų. Užpildžius minėtuosius priedus, pildoma viena iš pasirinktų deklaracijų [5]:

- deklaraciją FR0462S33, jeigu gyventojas nusprendė iš individualios veiklos pajamų atimti leidžiamus atskaitymus;
- deklaraciją FR0462S15, jeigu gyventojas nusprendė iš individualios veiklos pajamų neatimti leidžiamų atskaitymų;
- deklaraciją FR0462, jeigu be individualios veiklos pajamų gyventojas gavo ir kitokių pajamų, apmokestinamų taikant abu (27 ir 15 proc.) pajamų mokesčio tarifus.

Gyventojų, gavusių pajamų tik iš individualios veiklos, apmokestinamųjų pajamų apskaičiavimas pateikiamas kitame paveiksle.

6 pav. Gyventojų, gavusių pajamų tik iš individualios veiklos, apmokestinamųjų pajamų apskaičiavimas [2, 85]

Pateikdamas metinę deklaraciją, Lietuvos nuolatinis gyventojas gali iš visų per mokesčio laikotarpį gautų pajamų atimti metinius neapmokestinamąjį ir papildomą neapmokestinamąjį pajamų dydžius (MNPd ir MPNPd) bei patirtas išlaidas: gyvybės draudimo įmokas, pensijų įmokas, palūkanas už kreditą gyvenamajam būstui įsigyti, taip pat sumas, sumokėtas už studijas, kurias baigus įgyjamas aukštasis išsilavinimas ir (ar) suteikiama kvalifikacija, taip pat doktorantūros bei meno aspirantūros studijas, išlaidas už vieną per tris metus įsigytą kompiuterį

su programine įranga, bet gali susigražinti dalį mokesčių už sumas, įmokėtas į pensijinius fondus.

Buhalterinės apskaitos tvarkymas. Gyventojai, besiverčiantys individualia veikla (išskyrus įsigijusius verslo liudijimus), tvarkydami buhalterinę apskaitą, turi vadovautis Buhalterinės apskaitos taisyklėmis, apskaitoje taikyti paprastąjį įrašą. Jei gyventojas naudoja kompiuterines apskaitos programas, yra PVM mokėtojas ir pan., jis gali tvarkydamas buhalterinę apskaitą taikyti dvejetainį įrašą. Gyventojų individualios veiklos pajamų ir pajamų išlaidų paskaitos žurnalų pavyzdžiai pateikiami 1 priede.

Gyventojas, besiverčiantis individualia veikla (išskyrus notarus, antstolius ir advokatus), privalo išduoti prekių arba paslaugų pirkėjams vieną iš toliau nurodytų apskaitos dokumentų: prekių (paslaugų) pirkimo–pardavimo kvitą, sąskaitą faktūrą, PVM sąskaitą faktūrą, kasos aparato kvitą.

Jeigu gyventojas nėra PVM mokėtojas ir nenaudoja kasos aparato, jo prekių pardavimas, paslaugų teikimas informinamas pasirinktinai prekių (paslaugų) pirkimo – pardavimo kvitu arba sąskaita faktūra. Jeigu gyventojas yra PVM mokėtojas, jis privalo pirkėjui išrašyti PVM sąskaitą faktūrą, tačiau, jeigu pirkėjas yra fizinis asmuo ir pagal pridėtinės vertės mokesčio įstatymą nėra apmokestinamasis asmuo, gyventojas prekių pardavimui, paslaugų teikimui informinti naudoja prekių (paslaugų) pirkimo – pardavimo kvitą, į kurį įrašo PVM tarifą ir sumą. Jei gyventojas yra įsigijęs ir savo veikloje naudoja kasos aparatą, tai jis privalo išduoti pirkėjui kasos aparato kvitą, o pirkėjui paprašius – prekių (paslaugų) pirkimo – pardavimo kvitą arba sąskaitą faktūrą (jei gyventojas nėra PVM mokėtojas) arba PVM sąskaitą faktūrą (jei gyventojas yra PVM mokėtojas).

Gyventojai, besiverčiantys individualia veikla, privalo registruotis PVM mokėtojais tuomet, kai bendra atlygio už ekonominę veiklą, patiektas prekes ir/arba suteiktas paslaugas suma per metus viršijo 100 000 Lt, priešingu atveju jie gali registruotis PVM mokėtojais savanoriškai. Skaičiuojant 100 000 Lt atlygio ribą yra atsižvelgiama į visą apskaičiuotą atlyginimą už gyventojų tiekiamas prekes (teikiamas paslaugas), neatėmus jo paties sumokėto arba mokesčių išskaičiuojančio asmens sumokėto pajamų mokesčio sumos. Į 100 000 Lt ribą neturi būti įtraukiamos gautinos avansinės sumos, atlygis už ilgalaikio turto, naudoto gyventojų ekonominėje veikloje, už asmeninio turto tiekimą (pardavimą), jeigu tokie pardavimai yra atsitiktiniai sandoriai ir gyventojas įprastai nesiverčia tokios rūšies veikla. Tačiau už parduodamą nekilnojamą ir kilnojamą turtą (kai šie sandoriai nėra atsitiktinio pobūdžio) turi skaičiuoti PVM, jei parduodamas ar kitaip nuosavybės teise perleidžiamas turtas yra [15]:

- žemė statyboms;

- nauji pastatai ar statiniai bei jų dalys (naujas pastatas ar statinys — tai nebaigtas ar baigtas pastatas ar statinys bei jų dalys — 24 mėnesius po jų užbaigimo);
- kilnojamasis turtas (pvz., automobiliai).

Svarbu pažymėti, kad nuo 2004 m. gegužės 1 d. visiems gyventojams, įsigijusiems iš ES valstybės narės naują transporto priemonę atsiranda prievolė sumokėti į biudžetą naujos transporto priemonės įsigijimo PVM [15].

Valstybinis socialinis draudimas ir privalomas sveikatos draudimas. Gyventojai, kurie verčiasi individualia veikla, moka 50 proc. bazinės pensijos dydžio valstybinio socialinio draudimo įmokas bazinei pensijos daliai ir 15 proc. nuo valstybiniam socialiniam draudimui deklaruojamų pajamų papildomai pensijos daliai [16]. Valstybinio socialinio draudimo įmoka bazinei pensijai yra 50 procentų bazinės pensijos dydžio (nuo 2005 m. liepos 1 d. 100 Lt per mėnesį). Įmokos bazinei pensijai mokamos kartą per ketvirtį, bet ne vėliau kaip iki to ketvirčio paskutinio mėnesio 15 dienos. Papildomai pensijos daliai įmokos mokamos, jei pajamų metinė suma, atėmus mokesčių metų pajamų mokesčio sumą, yra lygi arba didesnė už 12 minimalių mėnesinių algų (nuo 2005 m. liepos 1 d. 550 Lt). Įmokos papildomai pensijai gali būti mokamos kartą per metus, bet ne vėliau kaip iki metinės pajamų deklaracijos pateikimo termino paskutinės dienos.

Sveikatos draudimo įstatymo nustatyta tvarka gyventojai, kurie verčiasi individualia veikla, moka privalomojo sveikatos draudimo įmokas. PSD įmoka sudaro 30 proc. metinėje deklaracijoje apskaičiuotos pajamų mokesčio sumos, bet per mėnesį ne mažiau kaip 1/12 metinės valstybės biudžeto įmokos už valstybės lėšomis draudžiamus asmenis (2005 metais minėta suma sudarė 264,20 Lt). Vadinasi, iki 2006 metų gegužės 1 d. asmenys, 2005 metais vykdę individualią veiklą, privalės apskaičiuoti ir, jei reikia, – trūkstamą dalį tarp faktiškai sumokėtos ir minimalios privalomojo sveikatos draudimo įmokos nustatytu terminu sumokėti į AVMI biudžeto pajamų surenkamąją sąskaitą [17].

1.1.3. Individuali veikla pagal verslo liudijimą ir jos apmokestinimas

Pagal 2002 metų lapkričio 19 d. Lietuvos Respublikos nutarimą Nr. 1797 „Dėl verslo liudijimų išdavimo gyventojams tvarkos“, galima išskirti individualias veiklas, kuriomis verčiantis gaunamas verslo liudijimas. Išduotas verslo liudijimas verstis kuria nors veiklos rūšimi suteikia teisę [6]:

- verstis verslo liudijime nurodytos rūšies veikla (neribojant veiklos teritorijos, jeigu kitaip nenustato individualios veiklos, kuria gali būti verčiamasi turint verslo liudijimą, rūšių sąrašas);
- parduoti savo gamybos prekes ir teikti paslaugas gyventojams, įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, jeigu kitaip nenustato individualios veiklos, kuria gali būti verčiamasi turint verslo liudijimą, rūšių sąrašas.

Išduotas prekybos verslo liudijimas suteikia teisę parduoti prekes gyventojams (taip pat ir gyventojams, įsigijusiems prekybos verslo liudijimus). Išduotas prekybos verslo liudijimas nesuteikia teisės:

- prekiauti automobiliais, cukrumi;
- prekiauti nuo laikinųjų prekybos įrenginių, pastatytų patalpose (išskyrus prekybą gėlėmis, knygomis, spaudos leidiniais ir prekybą patalpose, turinčiose prekyvietės statusą), taip pat iš kioskų, pastatytų patalpose;
- prekiauti prekyvietėse gyventojams, įsigijusiems išnešiojamosios ir išvežiojamosios prekybos verslo liudijimus;
- verstis licencijuojama veikla.

Verslo liudijimus išduoda apskrities Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos miesto (rajono) skyrius, kurio teritorijoje gyventojas turi nuolatinę gyvenamąją vietą, tačiau veikla gali būti vykdoma kitos apskrities Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos teritorijoje. Gyventojų prašymu išduotame verslo liudijime gali būti įrašomi šie fiziniai asmenys: sutuoktinis, tėvas, motina, vaikas nuo 14 metų, globojamasis, globėjas (rūpintojas), tačiau iš veiklos, kuriai buvo išduotas verslo liudijimas, gautas pajamas turi deklaruoti verslo liudijimą įsigijęs gyventojas. Verslo liudijime nurodyti asmenys turi teisę dalyvauti gyventojų vykdomoje individualioje veikloje, kuriai išduotas verslo liudijimas. Norint įsigyti verslo liudijimą, apskrities Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos miesto (rajono) skyriui pateikiami šie dokumentai [6]:

- prašymas (jame nurodoma, kurios veiklos rūšies verslo liudijimą norima įsigyti, ir laikotarpis, kuriam norima įsigyti verslo liudijimą);
- asmens pasas arba kitas asmens tapatybę patvirtinantis dokumentas;
- nuotrauka (3x4 cm formato);
- giminystę, santuoką, globą (rūpybą) patvirtinantys dokumentai (kai verslo liudijime įrašomi kiti fiziniai asmenys);
- kiti dokumentai, reikalingi tam tikrais atvejais (dokumentas, kuriuo remiantis gali būti taikomas mažesnis savivaldybės tarybos nustatytas pajamų mokestis, autorinė

licencinė sutartis, sudaryta su audiovizualinių kūrinių prodiuseriais ir fonogramų gamintojais, ir kt.).

Šie dokumentai turi būti pateikti iki laikotarpio, kuriam išduodamas verslo liudijimas, pradžios. Verslo liudijimas išduodamas ne vėliau kaip per 4 darbo dienas nuo nurodytų dokumentų pateikimo dienos. Verslo liudijimas neišduodamas, jeigu: apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos miesto (rajono) skyriui nepateikiami nurodyti dokumentai; gyventojas, norintis įsigyti verslo liudijimą, yra skolingas Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui. Kiekvienos veiklos rūšies verslo liudijimai išduodami atskirai. Jeigu prašyme gyventojas nurodo veiklos vietą, ji įrašoma verslo liudijime. Verslo liudijimą pasirašo ir antspaudu patvirtina apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos miesto (rajono) skyriaus viršininkas arba jo įgaliotas asmuo.

Pajamų mokesčio už verslo liudijimą mokėjimas bei kitos mokestinės prievolės. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatyme nustatyta, kad už pajamas, gautas iš veiklos, kuria verčiamasi turint verslo liudijimą, mokamas savivaldybių tarybų nustatytas fiksuoto dydžio pajamų mokestis [12]. Mokėtiną pajamų mokestį apskaičiuoja apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos miesto (rajono) skyrius, atsižvelgdamas į prašyme nurodytus duomenis ir pateiktus dokumentus. Pajamų mokestis turi būti sumokėtas prieš išduodant verslo liudijimą. Mokėtiną už verslo liudijimą pajamų mokestis apskaičiuojamas proporcingai išduodamo verslo liudijimo galiojimo laikui. Jeigu prekybos verslo liudijimas išduodamas kelioms dienoms, nustatytas metinis pajamų mokestis dalijamas iš metų kalendorinių dienų skaičiaus ir gauta suma dauginama iš prekiauti pageidaujimų dienų skaičiaus. Jeigu verslo liudijimas išduotas ilgesniam negu vieno mėnesio laikotarpiui ir pasikeitė duomenys, pagal kuriuos buvo apskaičiuotas pajamų mokestis, gyventojas per 10 kalendorinių dienų nuo duomenų pasikeitimo dienos privalo pranešti apie tai apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos miesto (rajono) skyriui. Jeigu dėl duomenų, pagal kuriuos skaičiuojamas pajamų mokestis, pasikeitimų susidaro pajamų mokesčio permoka, ji gražinama arba įskaitoma Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo nustatyta tvarka.

Savivaldybių tarybos gali nustatyti mažesnę pajamų mokestį gyventojams - I, II arba III grupės invalidams, senatvės pensininkams, gyventojams, kurie vieni augina bent vieną vaiką iki 18 metų, sutuoktiniams, auginantiems tris ir daugiau vaikų iki 18 metų arba vaiką invalidą, taip pat bedarbiams, kurie nustatytą tvarka įregistruoti teritorinėse darbo biržose prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

Verslo liudijimus įsigiję gyventojai [24]:

- privalo registruotis pridėtinės vertės mokesčio mokėtojais (PVM) ir šį mokestį mokėti pagal Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo nuostatas,

jeigu jų pajamos per metus ne mažesnės nei 100 tūkst. litų, o tuo atveju, kai jų pajamos per metus mažesnės nei 100 tūkst. litų, turi teisę registruotis PVM ir mokėti PVM, jei jie to pageidauja;

- neatleidžiami nuo prekyvietę eksploatuojančios įmonės rinkliavų ir kitų Lietuvos Respublikos įstatymuose nustatytų mokestinių prievolių.

Laikotarpis, kuriam išduodami verslo liudijimai. Verslo liudijimai išduodami pageidaujama mėnesių skaičiui, bet ne ilgiau kaip kalendoriniams metams ir ne trumpiau kaip mėnesiui (jeigu mėnuo, kuriam išduodamas verslo liudijimas, nesutampa su kalendoriniu mėnesiu, - ne trumpiau kaip 30 dienų), išskyrus prekybos verslo liudijimus. Prekybos verslo liudijimai gali būti išduodami bet kuriam pageidaujama kalendorinių metų laikotarpiui, tačiau šis laikotarpis negali nusitęsti į kitus kalendorinius metus, tai yra gyventojas gali įsigyti prekybos verslo liudijimą vienai arba kelioms dienoms, arba ilgesniam laikotarpiui [13].

Prekių, medžiagų arba žaliavų įsigijimo dokumentai, kuriuos privalo turėti verslo liudijimą įsigijęs asmuo veiklos vietoje. Gyventojai, įsigiję prekybos verslo liudijimus, - prekybos vietoje, o gamybos verslo liudijimus, - gamybos vietoje, privalo turėti verslo liudijimus ir šiuos prekių, medžiagų arba žaliavų įsigijimo dokumentus:

1. Sąskaitą faktūrą arba PVM sąskaitą faktūrą - kai prekės, medžiagos arba žaliavos įsigytos iš Lietuvos juridinių asmenų arba užsienio valstybės juridinių asmenų, vykdančių veiklą per nuolatinę buveinę Lietuvoje. Kai prekės, medžiagos arba žaliavos įsigytos iš gyventojų, kurie verčiasi individualia veikla - prekių (paslaugų) pirkimo-pardavimo kvitą, sąskaitą faktūrą arba PVM sąskaitą faktūrą. Tuomet, kai prekės, medžiagos arba žaliavos įsigytos ES valstybėse, prekybos (gamybos) vietoje būtina turėti dokumentą, kuriuo įformintas prekių, medžiagų arba žaliavų tiekimas ir iš kurio galima nustatyti ūkinės operacijos turinį.

2. Importo deklaraciją, kuria įformintas prekių, medžiagų arba žaliavų importas į ES muitų teritoriją - kai prekės, medžiagos arba žaliavos įsigytos ne ES muitų teritorijoje.

3. Prekių (paslaugų) pirkimo - pardavimo kvito pirmąjį egzempliorių arba PVM sąskaitą faktūrą - kai prekės perkamos iš gyventojų, įsigijusio verslo liudijimą verstis prekyba, kai iš verslo liudijimą įsigijusio gyventojų perkama jo pagaminta produkcija, kai žemės ūkio produkcija perkama iš gyventojų (ne PVM mokėtojų), kuris pats ją išaugino, arba kai iš gyventojų (ne PVM mokėtojų ir neįsigijusio verslo liudijimo) perkami asmeninės nuosavybės teise priklausantys daiktai.

Gyventojai, įsigiję verslo liudijimus, suteikiančius teisę prekiauti savo pagaminta produkcija, prekybos vietoje privalo turėti krovinio važtaraštį. Prekių, medžiagų arba žaliavų įsigijimo dokumentai, kurie yra specialūs apskaitos dokumentai, turi būti saugomi 5 metus, kiti dokumentai - 2 metus. Sutuoktiniai, įsigiję atskirus verslo liudijimus, toje pačioje prekyvietėje

gali prekiauti prekėmis turėdami vieno iš jų vardu išrašytus prekių įsigijimo dokumentus ir notariškai patvirtintą santuokos liudijimo nuorašą. Gyventojai, įsigiję verslo liudijimus platinti audiovizualinius kūrinius ir (arba) fonogramas bet kokiose laikmenose (prekiauti jais ir (arba) juos nuomoti), platinimo (prekybos ir (arba) nuomos) vietoje privalo turėti sudarytą su audiovizualinių kūrinių prodiuseriais ir fonogramų gamintojais arba jų teisių perėmėjais autorinę licencinę sutartį, suteikiančią teisę platinti Lietuvos Respublikos teritorijoje audiovizualinius kūrinius ir (arba) fonogramas bet kokiose laikmenose (prekiauti jais ir (arba) juos nuomoti).

Verslo liudijimus įsigijusiems gyventojams rekomenduojama turėti laisvos formos žurnalus, kuriuose būtų registruojami valstybinių kontrolės institucijų pareigūnų atliekami tikrinimai.

Verslo liudijimus įsigijusių gyventojų buhalterinės apskaitos tvarkymas. Gyventojų, įsigijusių verslo liudijimus, buhalterinės apskaitos tvarkymo principus nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimas Nr. 1976 „Dėl gyventojų, įsigijusių verslo liudijimus, buhalterinės apskaitos tvarkos“. Jie privalo pildyti pajamų ir išlaidų apskaitos žurnalą, išrašyti prekių (paslaugų) pirkimo-pardavimo kvitus pirkėjams, įsigijusiems verslo liudijimus, o kitiems pirkėjams šie kvitai išrašomi jų pageidavimu [22, 55].

Gyventojai, įsigiję verslo liudijimus, pirkdami iš verslo liudijimą įsigijusio gyventojų ne PVM mokėtojo jo pagamintą arba žemės ūkio produkciją, kuris pats ją išaugino, arba pirkdami iš gyventojų ne PVM mokėtojo ir neįsigijusio verslo liudijimo asmeninės nuosavybės teise priklausančius daiktus, privalo išrašyti prekių (paslaugų) pirkimo-pardavimo kvitus.

Verslo liudijimus įsigijusių gyventojų pajamų deklaravimas. Verslo liudijimus įsigiję gyventojai apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos miesto (rajono) skyriui, kuriame buvo įsigytas verslo liudijimas, privalo pateikti pajamų, gautų iš veiklos, kuria verstis įsigytas verslo liudijimas, deklaraciją (2 priedas).

Verslo liudijimus įsigijusių gyventojų valstybinis socialinis draudimas ir privalomojo sveikatos draudimo įmokos. Pagal Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymą verslo liudijimus įsigiję asmenys privalomai draudžiami pagrindinei (bazinei) pensijos daliai [16]. Asmenys, dirbantys pagal verslo liudijimus, įgytus trumpiau kaip 3 mėnesiams, valstybinio socialinio draudimo įmokas moka už visą verslo liudijimo galiojimo laiką per 5 darbo dienas nuo verslo liudijimo įsigijimo ar jo galiojimo laiko pratęsimo. Asmenys, dirbantys pagal verslo liudijimus, įsigytus ketvirčiui ar ilgesniam laikui, valstybinio socialinio draudimo įmokas moka kartą per ketvirtį, bet ne vėliau kaip paskutinę darbo dieną prieš to ketvirčio paskutinio mėnesio 15 dieną. Pasikeitus bazinės pensijos dydžiui per verslo liudijimo galiojimo laiką, įmokos perskaičiuojamos ir sumokamos per mėnesį nuo bazinės pensijos dydžio pasikeitimo dienos. Valstybinio socialinio draudimo įmokos bazinei pensijai dydis nepriklauso

nuo įsigyjamų verslo liudijimų skaičiaus tuo atveju, kai įsigyjamų verslo liudijimų galiojimo laikas sutampa. Jeigu asmuo pagal verslo liudijimą dirba ne visą kalendorinį mėnesį, bet savo noru sumoka valstybinio socialinio draudimo įmokas už visą kalendorinį mėnesį (50 proc. bazinės pensijos dydžio valstybinio socialinio draudimo įmokų suma), jam įskaitomas draudimo stažas už visą mėnesį. Verslo liudijimus įsigyjantys asmenys gali įmokų nemokėti (tas laikotarpis nebus įskaitytas į valstybinio socialinio draudimo stažą), jeigu jie yra Valstybinio socialinio draudimo fondo pensininkai, I ar II grupės invalidai nuo vaikystės, gaunantys šalpos (socialinę) pensiją, yra sukakę senatvės pensijos amžių ir gauna šalpos (socialinę) pensiją arba kompensaciją pagal Lietuvos Respublikos šalpos (socialinių) pensijų įstatymą, gauna valstybinio socialinio draudimo pensiją iš tos valstybės, su kuria Lietuvos Respublika yra sudariusi tarptautinę sutartį, ir ta sutartis yra įsigaliojusi, yra laisvės atėmimo vietoje, yra draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu pagal Lietuvos Respublikos įstatymus arba turi būtinaį stažą valstybinei socialinio draudimo senatvės pensijai gauti ar sukakę senatvės pensijos amžiui pagal Lietuvos Respublikos pensijų įstatymus.

Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas numato, kad gyventojai, kurie verčiasi veikla turėdami verslo liudijimą, moka privalomojo sveikatos draudimo įmokas, sudarančias 30 proc. apskaičiuotos gyventojų pajamų mokesčio sumos, bet per mėnesį ne mažiau kaip 1/12 metinės valstybės biudžeto įmokos už valstybės lėšomis draudžiamus asmenis einamaisiais mokestiniais metais [17]. Ši nuostata taikoma neatsižvelgiant į tai, ar įstatymų nustatyta tvarka yra sumažintas pajamų (verslo liudijimo) mokestis, ar konkretus gyventojas nuo šio mokesčio atleistas. Kai gyventojų, kurie verčiasi veikla turėdami verslo liudijimus, 30 proc. apskaičiuoto gyventojų pajamų (verslo liudijimo tam tikrai veiklos rūšiai) mokesčio sumos per mėnesį sudaro mažiau kaip 1/12 metinės valstybės biudžeto įmokos už valstybės lėšomis draudžiamus asmenis einamaisiais mokestiniais metais, skirtumą tarp faktiškai įmokėtos ir minimalios privalomojo sveikatos draudimo įmokos gyventojai perveda į teritorinės valstybinės mokesčių inspekcijos sąskaitą, nurodydami tikslią paskirtį.

1.1.4. Atlikėjų veiklos ir jos apmokestinimo analizė

Atlikėjo veikla – atlikėjo (aktoriaus, dainininko, muzikanto, dirigento, šokėjo ar kito vaidinančio, dainuojančio, skaitančio, deklamuojančio arba kitaip atliekančio literatūros, meno, folkloro kūrinius ar cirko numerius gyventojų, orkestro, ansamblio ar choro vadovo ir dirigento) rengimosi viešam pasirodymui ir dalyvavimo viešame pasirodyme veikla. Gyventojas, besiverčiantis atlikėjo veikla, turi atitikti tokias sąlygas [24]:

- jo veikla turi atitikti atlikėjo sąvoką;
- jis turi dalyvauti viešame pasirodyme ar atlikime.

Atlikėjais nelaikomi kūrybiniai darbuotojai, dalyvaujantys kino kūrime, konferencijų dalyviai, televizijos programų svečiai, dalyvaujantys diskusijose ar specialiose laidose, taip pat organizuojantys vestuves, pobūvius, laidotuves, jubiliejus ir pan. Prie atlikėjo veiklos nepriskiriama veikla, kuri nėra tiesiogiai ar netiesiogiai susieta su konkrečiu pasirodymu, pavyzdžiui, reklama, susijusi tik su atlikėjo vardu ar jo kaip atlikėjo pasiekimais. Tokios veiklos pajamos apmokestinamos pagal GPMĮ normas kaip individualios (ne atlikėjo) veiklos pajamos, arba su darbo ir jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos.

Atlikėjas savo veiklą gali vykdyti savarankiškai, nustatyta tvarka įregistravęs individualią veiklą arba pagal darbo sutartis. Individualiai atlikėjo veiklai priskiriama tik savarankiška veikla. Kaip jau minėta, nuolatinio Lietuvos gyventojų veikla yra savarankiška, kai jo santykiuose su kita sandorio puse nėra būdingų darbo santykiams požymių (susitarimo dėl darbo apmokėjimo, darbo vietos ir funkcijų, darbo drausmės, atostogų ir pan.), gyventojas pats sprendžia su savo veikla susijusius klausimus, pats dengia savo išlaidas, susijusias su veiklos vykdymu ir kt.

Atlikėjų pajamoms, gautoms darbo santykių ar jų esmę atitinkančių santykių pagrindu, priskiriamos [11; 19]:

- darbo užmokesčio pajamos, įskaitant priedus ir priemokas, už atlikėjo veiklą;
- pajamos už kasmetines atostogas;
- pajamos už nepanaudotas kasmetines atostogas;
- išėtinė išmoka, išmokama nutraukus su atlikėju darbo ar jos esmę atitinkančią sutartį;
- ligos pašalpos, motinystės (tėvystės) pašalpos (mokamos gyventojui, vykdančiam atlikėjo veiklą darbo ar jo esmę atitinkančių santykių pagrindu);
- kitos su darbo santykiais susijusios pajamos.

Atlikėjo pajamos priskiriamos A klasės pajamoms. Per mokestinį laikotarpį 290 Lt neapmokestinamasis pajamų dydis per mėnesį atlikėjo veikloje taikomas tuo atveju, kai atlikėjas gauna su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusių pajamų [12]. Kai kurių kategorijų gyventojams (invalidams, asmenims, auginantiems tris ir daugiau vaikų (įvaikių) iki 18 metų ir pan.) taikomi didesni individualūs NPD. Be to, gyventojams, auginantiems vieną ar du vaikus iki 18 metų, taip pat vyresnius, jeigu jie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose, už kiekvieną auginamą vaiką taikomas papildomas NPD, kuris lygus 0,1 pagrindinio NPD, t. y. 29 Lt per mėnesį. Atlikėjai turi galimybę sumažinti savo metines apmokestinamąsias pajamas, atimdami riboto dydžio (ne daugiau kaip 25 proc. apmokestinamųjų pajamų sumos) išlaidas, t. y. gyvybės draudimo įmokas, pensijų įmokas,

palūkanas už kreditą gyvenamajam būstui įsigyti, taip pat sumas, sumokėtas už studijas bei išlaidas už vieną per tris metus įsigytą kompiuterį su programine įranga.

Atlikėjams, dirbantiems pagal darbo sutartis, teatro (orkestro, ansamblio) pasiūstiems į komandiruotes dalyvauti gastrolėse, konkursuose ir pan. yra kompensuojamos dienpinigių ir kai kurios kitos su komandiruote susijusios išlaidos ir, jei jos neviršija įstatyme nustatytų dydžių, pajamų mokesčiu neapmokestinamos (LR Vyriausybės 2003 m. sausio 28 d. nutarimas Nr. 99 „Dėl Komandiruočių sąnaudų atskaitymo iš pajamų tvarkos patvirtinimo“). Nustatytus dydžius viršijanti kompensacijų suma prilyginama su darbo santykiais susijusioms pajamoms ir apmokestinama kartu su darbo užmokesčiu taikant 15 procentų pajamų mokesčio tarifą. Tais atvejais, kai atlikėjas dalyvauja renginiuose, kuriuos organizuoja pelno nesiekiantys vienetai, tačiau toks jo dalyvavimas nesusietas su jo darbo santykiais, ar vykdoma konkrečia individualia veikla, yra kompensuojamos nakvynės, maitinimo, kelionės į renginio vietą ir grįžimo iš renginio dalyvio į gyvenamąją vietą visų rūšių transporto priemonėmis, kelionės dokumentų tvarkymo išlaidos (pajamos apmokestinamos analogiškai).

Metinės pajamų mokesčio deklaracijos neteikia atlikėjai, kurie per atitinkamą mokestinį laikotarpį gavo tik su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusių pajamų, nuo kurių pajamų mokestis jau buvo išskaičiuotas mokestiniame laikotarpyje ir kurie [12]:

- nepageidauja pasinaudoti teise iš pajamų atimti MNPD ar MPNPD,
- GPMĮ 21 straipsnyje nurodytas išlaidas.

Jeigu tokiam atlikėjui per mokestinį laikotarpį nebuvo pritaikytas visas MNPD ir jis pageidauja pasinaudoti teise iš pajamų atimti nepanaudotą jo dalį ar MPNPD, taip pat GPMĮ 21 straipsnyje nurodytas išlaidas, tai jis turi mokestiniam laikotarpiui pasibaigus, iki kitų metų gegužės 1 dienos pats arba per savo įgaliotą asmenį pateikti mokesčio administratoriui metinę deklaraciją už praėjusį mokestinį laikotarpį. Atlikėjas, gavęs su darbo santykiais susijusių pajamų, pildo [24]:

a) deklaraciją FR0462S15, deklaracijos FR0462P15 priedą (atlikėjų su darbo santykiais susijusios pajamos), deklaracijos FR0462L priedą (jeigu pageidauja atskaityti išlaidas, nurodytas GPMĮ 21 straipsnyje, kuriomis galima mažinti neapmokestinamąsias pajamas) ir deklaracijos FR0462N priedą (jeigu gavo neapmokestinamųjų pajamų);

b) deklaraciją FR0462, jeigu be atlikėjo veiklos pajamų gavo ir kitokių pajamų, apmokestinamų taikant abu (27 ir 15 proc.) pajamų mokesčio tarifus.

Darbdavys pagal darbo sutartį dirbančio atlikėjo valstybinio socialinio draudimo įmokas apskaičiuoja ir moka nuo tos dienos, kurią darbuotojas pradeda dirbti. Privalomojo sveikatos draudimo įmokas, sudarančias 30 procentų iš pagal darbo sutartį dirbančio atlikėjo pajamų

darbdavio apskaičiuotos ir sumokėtos gyventojų pajamų mokesčio sumos, į Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto sąskaitą perveda valstybinės mokesčių inspekcijos.

Kaip jau minėta, atlikėjo pajamoms, gautoms iš individualios veiklos priskiriamos bet kokios atlikėjo pajamos, gautos iš atlikėjo veiklos. Išlaidos, susijusios su atlikėjų individualia veikla, nėra laikomos leidžiamais atskaitymais ir negali būti atskaitomos iš pajamų. Pagal mokesčio mokėjimo tvarką nuolatinio Lietuvos gyventojų pajamos, gautos iš individualios atlikėjo veiklos, priskiriamos A klasės pajamoms.

Kai nuolatinis Lietuvos gyventojas gauna individualios atlikėjo veiklos pajamas, jam taikytinas 290 Lt neapmokestinamasis pajamų dydis gali būti pritaikytas tik mokestiniam laikotarpiui pasibaigus (šiuo atveju taikomas metinis jo dydis – 3480 Lt), t. y. pateikus metinę pajamų mokesčio deklaraciją. Invalidams, asmenims, auginantiems tris ir daugiau vaikų (įvaikių) iki 18 metų ir pan. taikomi didesni individualūs NPD (analogiškai su gyventojais, auginantiems vieną ar du vaikus iki 18 metų, taip pat vyresnius, jeigu jie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose). Atlikėjas turi galimybę sumažinti savo metines apmokestinamąsias pajamas tokiais pat atvejais kaip ir atlikėjas dirbdamas pagal sutartis.

Individualia atlikėjo veikla besiverčiantiems gyventojams, trečiojo asmens išmokamos sumos, skirtos nakvynės, maitinimo, registravimosi dalyvauti renginiuose bei kelionės išlaidoms padengti, jeigu šios išlaidos susijusios su atlikėjo individualia veikla, nėra pajamų mokesčio objektas, todėl pajamų mokesčiu neapmokestinamos. Kai individualia atlikėjo veikla besiverčiantis gyventojas dalyvauja renginiuose, kuriuos organizuoja pelno nesiekiantys vienetai, jie kompensuoja nakvynės, maitinimo, kelionės į renginio vietą ir grįžimo iš renginio dalyvio gyvenamąją vietą visų rūšių transporto priemonėmis, kelionės dokumentų tvarkymo išlaidas (ir jos priskiriamos nepamokestinamom pajamom).

Metinės pajamų mokesčio deklaracijos turi teisę neteikti individualia atlikėjo veikla besiverčiantys nuolatiniai Lietuvos gyventojai, kurie nepageidauja pasinaudoti teise iš pajamų atimti MNPD ar MPNPD ir (arba) GPMĮ 21 straipsnyje nurodytas išlaidas ir kurie per atitinkamą mokestinį laikotarpį gavo tik A klasės pajamų, t. y. pajamų, nuo kurių pajamų mokestis jau buvo išskaičiuotas mokestiniame laikotarpyje. Tačiau individualia veikla besiverčiantis atlikėjas, pageidaujantis pasinaudoti teise iš pajamų atimti MNPD ar MPNPD ir (arba) GPMĮ 21 straipsnyje nurodytas išlaidas, turi pateikti metinę deklaraciją aukščiau aprašyta tvarka. Nuolatinis Lietuvos gyventojas, gavęs pajamų iš individualios atlikėjo veiklos, pildo [24]:

a) deklaraciją FR0462S15, deklaracijos FR0462V priedą (individualios veiklos pajamos, apmokestinamos taikant 15 proc. tarifą), deklaracijos FR0462L priedą (jeigu pageidauja atskaityti išlaidas, nurodytas GPMĮ 21 straipsnyje, kuriomis galima mažinti

neapmokestinamąsias pajamas) ir deklaracijos FR0462N priedą (jeigu gavo neapmokestinamųjų pajamų);

b) deklaraciją FR0462, jeigu be individualios atlikėjo veiklos pajamų gavo ir kitokių pajamų, apmokestinamų taikant abu (27 ir 15 proc.) pajamų mokesčio tarifus.

Pagal PVM įstatymą pridėtinės vertės mokestį reikia mokėti ir gyventojams, besiverčiantiems individualia atlikėjo veikla, ir gaunantiems pajamas iš vykdomos veiklos. Individualia atlikėjo veikla besiverčiantys gyventojai registruotis PVM mokėtojais privalo tuomet, kai bendra gauto (gautino) atlygio už vykdomą veiklą suma per metus (paskutiniuosius 12 mėnesių) viršijo 100 000 Lt. Jei už suteiktas paslaugas sumokama iš karto po paslaugų suteikimo, tai į minėtą paskutiniųjų 12 mėnesių gauto (gautino) atlygio sumą yra įtraukiamas apskaičiuotas atlyginimas už suteiktas paslaugas faktišku šio atlyginimo gavimo momentu, o jeigu paslaugos suteikiamos anksčiau nei gaunamas atlyginimas, tai apskaičiuotas atlyginimas įtraukiamas į atlygio sumą tuo momentu, kada atliekama paslauga (pvz., kai dalyvavimas koncerte įforminamas atitinkamu dokumentu, o atlyginimas už šį dalyvavimą šalių susitarimu sumokamas vėliau). Kai gyventojas prieš paslaugų teikimą gauna iš kliento visišką ar dalinį apmokėjimą (avansą), tai gautas avansas į minėtą 100 000 Lt sumą neįtraukiamas. Suteikus paslaugas, už kurias buvo gautas avansas, turi būti išrašytas dokumentas, kuriame būtų užfiksuotas paslaugų suteikimo momentas, o dokumente nurodyto atlyginimo suma už paslaugas turi būti įtraukiama į minėtą 100 000 Lt sumą (gautas avansas, neviršijantis dokumente nurodyto atlyginimo už suteiktas paslaugas sumos, tampa apmokėjimu už suteiktas paslaugas). Skaičiuojant 100 000 litų atlygio ribą yra atsižvelgiama į visą gyventojų gautą (gautiną) atlygį, neatėmus mokesčių išskaičiuojančio asmens sumokėto pajamų mokesčio sumos. Gyventojai PVM mokėtojais registruojami pagal Įregistravimo į Pridėtinės vertės mokesčio mokėtojų registrą. Tuomet individualia atlikėjo veikla besiverčiantys gyventojai privalo teikti mokesčio laikotarpio PVM deklaracijas FR0600 forma ir PVM įstatymo nustatyta tvarka mokėti į biudžetą apskaičiuotą PVM bei vykdyti kitas PVM mokėtojui nustatytas teises ir pareigas. Individualia atlikėjo veikla besiverčiantys gyventojai, PVM mokėtojais, už teikiamas paslaugas paslaugų gavėjui turi išrašyti PVM sąskaitas faktūras.

Gyventojai, kurie verčiasi individualia atlikėjų veikla moka 50 proc. bazinės pensijos dydžio valstybinio socialinio draudimo įmokas bazinei pensijos daliai ir 15 proc. nuo valstybiniam socialiniam draudimui deklaruojamų pajamų papildomai pensijos daliai, jeigu pajamų metinė suma, apskaičiuota iš apmokestinamųjų pajamų, apskaičiuotų pagal GPMĮ, atėmus mokesčių metų pajamų mokesčio sumą, yra lygi arba didesnė už 12 minimalių mėnesinių algų. Įmokos papildomai pensijai gali būti mokamos kartą per metus, bet ne vėliau kaip iki metinės pajamų deklaracijos pateikimo termino paskutinės dienos. Atlikėjai moka

privalomojo sveikatos draudimo įmokas, kurios sudaro 30 proc. metinėje deklaracijoje apskaičiuotos pajamų mokesčio sumos, bet per mėnesį ne mažiau kaip 1/12 metinės valstybės biudžeto įmokos už valstybės lėšomis draudžiamus asmenis.

1.1.5. Sportininkų veiklos ir jos apmokestinimo analizė

Sporto veikla – sportininko (gyventojų, kuris atlieka tam tikrą fizinę ar protinę veiklą, grindžiamą tam tikromis taisyklėmis ir organizuojamą tam tikra specialiai šiai veiklai nustatyta forma) rengimosi varžyboms ir dalyvavimo varžybose veikla. Sporto veikla gali būti savarankiška individuali sportininko veikla ir veikla, vykdoma darbo ar jų esmę atitinkančių santykių pagrindu. Prie sporto veiklos nepriskiriama veikla, kuri nėra tiesiogiai ar netiesiogiai susieta su konkrečiu sporto renginiu, pavyzdžiui, reklama, susijusi tik su sportininko vardu ar jo kaip sportininko pasiekimais. Tokios veiklos pajamos apmokestinamos pagal GPMĮ normas kaip individualios (ne sporto) veiklos pajamos, arba su darbo arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos [24].

Sportininkai – tai atletai, golfo žaidėjai, jojikai, biliardo, bridžo žaidėjai, šachmatininkai, šaškininkai, taip pat komandinių sporto šakų atstovai – krepšininkai, ledo ritulininkai ir pan.). Sportininkais nelaikomi nardytojai, alpinistai (išskyrus dalyvaujančius kopimo varžybose) ir kitais panašiais užsiėmimais pramogai užsiimančios nuolatiniai Lietuvos gyventojai.

Pajamų gavimo požiūriu prie sporto veiklos priskiriama ir tiesiogiai ar netiesiogiai su ja susijusi veikla, už kurią sportininkas gauna pajamų, pavyzdžiui, reprezentacinė veikla (autografų dalijimas, dalyvavimas labdaros renginiuose, tam tikruose produkto (prekių ar paslaugų) pristatymuose), rėmėjo simbolikos vaizdavimas ant sportininko naudojamų sporto reikmenų, tačiau ši vienkartinė ar pasikartojanti veikla turi būti siejama su konkrečiais vienkartiniais ar pasikartojančiais veiksmais, t. y. sporto renginiais.

Sportininkas savo veiklą gali vykdyti savarankiškai, nustatyta tvarka įregistravęs individualią veiklą arba darbo santykių ar jų esmę atitinkančių santykių pagrindu, t. y. santykių, kai darbas atliekamas pagal darbo sutartį, taip pat bet kokios kitos sutarties, atitinkančios teisinius santykius, kurie iš esmės (susitarimu dėl darbo apmokėjimo sąlygų, darbo vietos ir funkcijų, darbo drausmės ir kt.) atitinka darbo sutarties sukuriamus darbdavio ir darbuotojo santykius, pagrindu. Individualiai sporto veiklai priskiriama tik savarankiška tokia veikla. Savarankiškumas, t.y. toks gyventojų santykis su kita sandorių, sudaromų vykdančią veiklą, šalimi, kuris iš esmės skiriasi nuo darbdavio ir darbuotojo santykių. Nuolatinio Lietuvos gyventojų veikla yra savarankiška, kai jo santykiuose su kita sandorio puse nėra būdingų darbo santykiams

požymių (susitarimo dėl darbo apmokėjimo, darbo vietos ir funkcijų, darbo drausmės, atostogų ir pan.), gyventojas pats sprendžia su savo veikla susijusius klausimus, pats dengia savo išlaidas, susijusias su veiklos vykdymu ir kt.

Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymo 30 straipsnyje nustatyta sporto veiklos sutarties (kontrakto) sąvoka, kurioje numatytos sąlygos, kurios GPMĮ požiūriu atitinka darbo sutarties sukuriamus darbdavio ir darbuotojo santykius – sportininko funkcijos, sportininko įsipareigojimai laikytis sporto klubo nustatytų taisyklių, sportininko atlyginimas, sveikatos draudimo sąlygos, socialinio draudimo įmokų mokėjimo tvarka ir kt. Todėl pagal GPMĮ tokioje sutartyje nustatyti darbdavio (sporto klubo) ir darbuotojo (sportininko) santykiai prilygintini darbo santykiams arba jų esmę atitinkantiems santykiams, nesvarbu, kad ši sutartis neatitinka Lietuvos Respublikos darbo kodekso 93 straipsnyje nustatytų darbo sutarties sudarymo aspektų, t. y. jos pavyzdinės formos.

Sporto veikla, vykdoma darbo santykių ar jų esmę atitinkančių santykių pagrindu. Sportininko pajamoms, gautoms darbo santykių ar jų esmę atitinkančių santykių pagrindu, priskiriama [11; 19]:

- darbo užmokestis, įskaitant priedus ir priemokas, už sporto veiklą;
- už kasmetines atostogas, priklausančias už sporto veiklą, priklausančias darbo užmokestis;
- už nepanaudotas kasmetines atostogas, priklausančias už sporto veiklą, priklausančią kompensaciją;
- išeitinė išmoka, išmokama nutraukus su sportininku darbo ar jos esmę atitinkančią sutartį;
- ligos pašalpos, motinystės (tėvystės) pašalpos (mokamos gyventojui, vykdančiam atlikėjo veiklą darbo ar jo esmę atitinkančių santykių pagrindu),
- kitos su darbo santykiais susijusios pajamos.

Pagal mokesčio mokėjimo tvarką nuolatinio Lietuvos gyventojų pajamos, gautos iš sporto veiklos, priskiriamos A klasės pajamoms. Kiekvieną mėnesį 290 Lt neapmokestinamasis pajamų dydis taikomas tuo atveju, kai sportininkas gauna su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusių pajamų. Jeigu sportininkui per mokestinį laikotarpį nebus pritaikytas visas metinis NPD, nepanaudotoji jo dalis gali būti pritaikyta gyventojui pateikus metinę pajamų mokesčio deklaraciją. Invalidams, asmenims, auginantiems tris ir daugiau vaikų (įvaikių) iki 18 metų ir pan. taikomi didesni individualūs NPD; gyventojams, auginantiems vieną ar du vaikus iki 18 metų, taip pat vyresnius, jeigu jie mokosi dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose, už kiekvieną auginamą vaiką taikomas papildomas NPD, kuris lygus 0,1 pagrindinio NPD, t. y. 29 Lt per mėnesį. Nuolatinis Lietuvos gyventojas, mokestiniu laikotarpiu iš sporto

veiklos gavęs pajamų, susijusių su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais, ir pateikęs metinę pajamų mokesčio deklaraciją, vadovaudamasis GPMĮ 21 straipsniu, turi galimybę sumažinti savo metines apmokestinamas pajamas, atimdamas riboto dydžio (ne daugiau kaip 25 proc. apmokestinamųjų pajamų sumos), išlaidas, t. y. gyvybės draudimo įmokas, pensijų įmokas, palūkanas už kreditą gyvenamajam būstui įsigyti, taip pat sumas, sumokėtas už studijas (kurias baigus įgyjamas aukštasis išsilavinimas ir (ar) suteikiama kvalifikacija, taip pat doktorantūros bei meno aspirantūros studijas).

Sportininkams, dirbantiems sporto organizacijose pagal sporto veiklos sutartis (kontraktus), pasiūstiems į komandiruotes dalyvauti varžybose, stovyklose ir pan., Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. sausio 28 d. nutarimo Nr. 99 „Dėl Komandiruočių sąnaudų atskaitymo iš pajamų tvarkos patvirtinimo” nustatyta tvarka kompensuojamos dienpinigių ir kitos su komandiruoje susijusios išlaidos. Tokios kompensacijos, neviršijančios nustatytų dydžių, pajamų mokesčiu neapmokestinamos. Nustatytus dydžius viršijanti kompensacijų suma prilyginama su darbo santykiais susijusioms pajamoms ir apmokestinama kartu su darbo užmokesčiu taikant 15 procentų pajamų mokesčio tarifą.

Tais atvejais, kai sportininkas dalyvauja sporto renginiuose, varžybose ar rengimosi joms stovyklose, kurias organizuoja pelno nesiekiantys vienetai, tačiau toks dalyvavimas nesusietas su jo darbo santykiais ar vykdoma konkrečia individualia veikla, tai veikla apmokestinama analogiškai kaip atlikėjų. Analogiškai atlikėjų veiklai, sportininkams taikomas atitinkamai MNPD ir MPNPD. Sportininkas, gavęs su darbo santykiais susijusių pajamų, pildo:

a) deklaraciją FR0462S15 ir deklaracijos FR0462P15 priedą (sportininkų su darbo santykiais susijusios pajamos), deklaracijos FR0462L priedą (jeigu pageidauja atskaityti išlaidas, nurodytas GPMĮ 21 straipsnyje, kuriomis galima mažinti neapmokestinamas pajamas), deklaracijos FR0462N priedą (jeigu gavo ir neapmokestinamųjų pajamų);

b) deklaraciją FR0462, jeigu be sporto veiklos pajamų gavo ir kitokių pajamų, apmokestinamų taikant abu (27 ir 15 proc.) pajamų mokesčio tarifus.

Darbdavys pagal darbo sutartį dirbančio sportininko valstybinio socialinio draudimo įmokas apskaičiuoja ir moka nuo tos dienos, kurią darbuotojas pradeda dirbti. Apskaičiuotas įmokas darbdavys sumoka ne vėliau kaip iki kito mėnesio 15 dienos. Privalomojo sveikatos draudimo įmokas, sudarančias 30 procentų iš pagal darbo sutartį dirbančio sportininko pajamų darbdavio apskaičiuotos ir sumokėtos gyventojų pajamų mokesčio sumos, į Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto sąskaitą perveda valstybinės mokesčių inspekcijos.

Individuali sporto veikla. Nuolatinis Lietuvos gyventojas, pradėjęs vykdyti individualią sporto veiklą, privalo apie tai informuoti mokesčio administratorių. Kaip jau žinoma, nuolatinis Lietuvos gyventojas, pradėjęs vykdyti bet kokios rūšies individualią veiklą, per 5 darbo dienas

nuo veiklos pradžios privalo apskrities valstybinės mokesčių inspekcijos miesto (rajono) skyriuje pagal nuolatinę gyvenamąją vietą užpildyti fizinio asmens prašymo įregistruoti (išregistruoti) Mokesčių mokėtojų registre FR0039 formą. Sportininko pajamoms, gautoms iš individualios veiklos priskiriamos bet kokios sportininko pajamos, gautos iš sporto veiklos. Išlaidos, susijusios su individualia sporto veikla, nėra laikomos leidžiamais atskaitymais ir negali būti atskaitomos iš pajamų. Pagal mokesčio mokėjimo tvarką nuolatinio Lietuvos gyventojų pajamos, gautos iš individualios sporto veiklos, priskiriamos A klasės pajamoms. Nuo išmokų, priskiriamų A klasės pajamoms, pajamų mokesčių apskaičiuoja, išskaičiuoja ir sumoka į biudžetą tas išmokas išmokėjęs asmuo – nuolatinis Lietuvos gyventojas, Lietuvos vienetas (juridinis asmuo, įsteigtas Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka), taip pat užsienio vienetas, vykdamas veiklą per nuolatinę buveinę Lietuvos Respublikoje, nenuolatinis Lietuvos gyventojas, vykdamas individualią veiklą per nuolatinę bazę Lietuvos Respublikoje. Tuo atveju, kai nuolatinis Lietuvos gyventojas gauna individualios sporto veiklos pajamas, jam taikytinas 290 Lt neapmokestinamasis pajamų dydis gali būti pritaikytas tik mokestiniam laikotarpiui pasibaigus (šiuo atveju taikomas metinis jo dydis – 3480 Lt), t. y. pateikus metinę pajamų mokesčio deklaraciją. Individualūs NPD, galimybės sumažinti metines apmokestinamąsias pajamas, komandiruočių išmokos bei kompensacijų dydžiai taikomi analogiškai kaip ir sportininkų veikloje, atitinkantys darbo santykių esmę. Metinės deklaracijos turi teisę neteikti individualia sporto veikla besiverčiantys nuolatiniai Lietuvos gyventojai, kurie nepageidauja pasinaudoti teise iš pajamų atimti MNPD ar MPNPD ir (arba) GPMĮ 21 straipsnyje nurodytas išlaidas ir kurie per atitinkamą mokestinį laikotarpį gavo tik A klasės pajamų, t. y. pajamų, nuo kurių pajamų mokestis jau buvo išskaičiuotas mokestiniame laikotarpyje. Tačiau individualia veikla besiverčiantis sportininkas, pageidaujantis pasinaudoti teise iš pajamų atimti MNPD ar MPNPD ir (arba) GPMĮ 21 straipsnyje nurodytas išlaidas, gali pasibaigus mokestiniam laikotarpiui, iki kitų metų gegužės 1 dienos pats arba per savo įgaliotą asmenį pateikti mokesčio administratoriui metinę Deklaraciją už praėjusį mokestinį laikotarpį ir joje deklaruoti visas praėjusio mokestinio laikotarpio pajamas ir už jas apskaičiuotą pajamų mokesčių.

Nuolatinis Lietuvos gyventojas, gavęs pajamų iš individualios sporto veiklos, pildo:

a) deklaraciją FR0462S15 ir deklaracijos FR0462V priedą (individualios veiklos pajamos, apmokestinamos taikant 15 proc. tarifą), deklaracijos FR0462L priedą (jeigu pageidauja atskaityti išlaidas, nurodytas GPMĮ 21 straipsnyje, kuriomis galima mažinti neapmokestinamąsias pajamas), deklaracijos FR0462N priedą (jeigu gavo ir neapmokestinamųjų pajamų);

b) deklaraciją FR0462, jeigu be individualios sporto veiklos pajamų gavo ir kitokių pajamų, apmokestinamų taikant abu (27 ir 15 proc.) pajamų mokesčio tarifus.

Individualia sporto veikla besiverčiantys gyventojai registruotis PVM mokėtojais privalo tuomet, kai bendra gauto (gautino) atlygio už vykdomą veiklą suma per metus (paskutiniuosius 12 mėnesių) viršijo 100 000 Lt. Jei už suteiktas paslaugas sumokama iš karto po paslaugų suteikimo, tai į minėtą paskutiniųjų 12 mėnesių gauto (gautino) atlygio sumą yra įtraukiamas apskaičiuotas atlyginimas už suteiktas paslaugas faktišku šio atlyginimo gavimo momentu, o jeigu paslaugos suteikiamos anksčiau nei gaunamas atlyginimas, tai apskaičiuotas atlyginimas įtraukiamas į atlygio sumą tuo momentu, kada atliekama paslauga (pvz., kai dalyvavimas sporto varžybose įforminamas atitinkamu dokumentu, o atlyginimas už šį dalyvavimą šalių susitarimu sumokamas vėliau). Kai gyventojas prieš paslaugų teikimą gauna iš pirkėjo (kliento) visišką ar dalinį apmokėjimą - avansą, tai gautas avansas į minėtą 100 000 Lt sumą neįtraukiamas. Suteikus paslaugas, už kurias buvo gautas avansas, turi būti išrašytas dokumentas, kuriame būtų užfiksuotas paslaugų suteikimo momentas, o dokumente nurodyto atlyginimo suma už paslaugas turi būti įtraukiama į minėtą 100 000 Lt sumą (gautas avansas, neviršijantis dokumente nurodyto atlyginimo už suteiktas paslaugas sumos, tampa apmokėjimu už suteiktas paslaugas). Skaičiuojant 100 000 litų atlygio ribą yra atsižvelgiama į visą gyventojų gautą (gautiną) atlygį, neatėmus mokesčių išskaičiuojančio asmens sumokėto pajamų mokesčio sumos. Gyventojai PVM mokėtojais registruojami pagal Įregistravimo į Pridėtinės vertės mokesčio mokėtojų registrą /išregistravimo iš Pridėtinės vertės mokesčio mokėtojų registro taisyklės, kurios yra patvirtintos Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Finansų ministerijos viršininko 2004 m. balandžio 8 d. įsakymu Nr. VA-46. Individualia atlikėjo veikla besiverčiantys gyventojai, įsiregistravę PVM mokėtojais, privalo teikti mokestinio laikotarpio PVM deklaracijas FR0600 forma ir PVM įstatymo nustatyta tvarka mokėti į biudžetą apskaičiuotą PVM, ir vykdyti kitas PVM mokėtojui nustatytas teises ir pareigas. PVM deklaracijos ir kitų su šiuo PVM mokesčiu susijusių formų užpildymo taisyklės yra patvirtintos Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos 2004 m. kovo 1 d. įsakymu Nr. VA-49. Individualia atlikėjo veikla besiverčiantys gyventojai, PVM mokėtojais, už teikiamas paslaugas paslaugų gavėjui turi išrašyti PVM sąskaitas faktūras.

Valstybinio socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka gyventojai, kurie verčiasi individualia veikla, privalomai draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu ir valstybinio socialinio draudimo įmokas už save moka patys (kaip ir visų individualių veiklų atveju). Sveikatos draudimo įstatymo nustatyta tvarka gyventojai, kurie verčiasi individualia veikla, moka privalomojo sveikatos draudimo įmokas. Privalomojo sveikatos draudimo įmoka sudaro 30 proc. apskaičiuotos gyventojų pajamų mokesčio sumos, bet per mėnesį ne mažiau kaip 1/12 metinės valstybės biudžeto įmokos už valstybės lėšomis draudžiamus asmenis einamaisiais metais. 2004 metais mėnesinė valstybės biudžeto įmokos už valstybės lėšomis draudžiamus

asmenis suma yra 18,45 Lt. Per mokestinį laikotarpį sumokėta privalomojo sveikatos draudimo įmokų suma, sudaranti 30 proc. apskaičiuoto gyventojų pajamų mokesčio sumos, neturi būti mažesnė kaip 221,4 Lt (18,45 Lt x 12). Individualia veikla besiverčiantys gyventojai privalomojo sveikatos draudimo įmokas moka kartu su gyventojų pajamų mokesčiu, apskaičiuotu pagal metinę pajamų mokesčio deklaraciją GPMĮ nustatytais terminais, t. y. iki kitų metų gegužės 1 dienos. Tais atvejais, kai gyventojas, vykdančio individualią veiklą, 30 proc. apskaičiuotos gyventojų pajamų mokesčio sumos per mokestinį laikotarpį (2004 m.) sudaro mažiau negu 221,4 Lt, gyventojas skirtumą tarp faktiškai sumokėtos ir mokėtinos sveikatos draudimo įmokų sumos turi apsiskaičiuoti pats ir sumokėti į AVMI biudžeto pajamų surenkamąją sąskaitą, nurodydamas tikslią paskirtį, iki kitų metų gegužės 1 dienos. Pažymėtina, kad minėto skirtumo tarp faktiškai mokėtinos ir sumokėtos privalomojo sveikatos draudimo įmokų sumos gyventojas gali nemokėti, jei jis yra draudžiamas privalomuoju sveikatos draudimu kitose kategorijose (pvz., dirba pagal darbo sutartį, yra individualios įmonės savininkas ar ūkinės bendrijos narys, už kurią mokamos privalomojo sveikatos draudimo įmokos, ar kt.), taip pat jei gyventojas, vykdamas individualią veiklą, yra draudžiamas valstybės (pvz. yra pensininkas).

Gyventojai, besiverčiantys individualia veikla, išsamesnę informaciją gali gauti Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos interneto svetainėje www.vmi.lt ir apskričių valstybinių mokesčių inspekcijų teritoriniuose skyriuose.

1.2. Individualios įmonės, jų apmokestinimas

Individuali įmonė – tai neribotos civilinės atsakomybės privatusis juridinis asmuo. Ši juridinio asmens rūšis pasižymi paprastesne nei kitų juridinių asmenų steigimo tvarka bei tuo, jog individualiai įmonei įsteigti nėra nustatytas minimalus įstatinio kapitalo dydis. Tačiau kita vertus, jei prievolėms įvykdyti neužtenka individualios įmonės turto, už tokios įmonės prievolės atsako savininkas savo turtu [3, 59].

Jeigu planuojama teikti paslaugas ar imtis kitos ūkinės komercinės veiklos, kuriai atlikti pakanka šeimos narių darbo ir nedidelio pradinio kapitalo, galima steigti individualią įmonę, kurios steigimą, valdymą, veiklą, pertvarkymą, likvidavimą, šių įmonių savininkų teises ir pareigas reglamentuoja 2004 metais sausio 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas. Individualios įmonės steigėju gali būti tik vienas veiksnus fizinis asmuo. Individualių įmonių įstatymas apribojo IĮ savininko teisę būti kitos individualios įmonės savininku, nes IĮ yra neribotos civilinės atsakomybės asmuo ir jos savininkas atsako už įmonės

prievoles visu savo turtu. Individualios įmonės steigėjas nuo įmonės įregistravimo laikomas jos savininku. Individualios įmonės nuostatuose galima numatyti, kad savininkas įmonės vadovu gali paskirti kitą asmenį.

Individualios įmonės privalumai [3, 58]:

- veiklos pradžia pakanka nedidelio pradinio kapitalo;
- įmonė gali tvarkyti supaprastintą buhalterinę apskaitą, jai nebūtina sudaryti finansinės atskaitomybės, pakanka užpildyti mokesčių deklaraciją;
- individualios įmonės savininkas gali dirbti savo įmonėje pats vienas ar padedant šeimos nariams, t.y. jam nereikia įdarbinti kitų darbuotojų bei sudaryti su jais darbo sutartis.

Individualios įmonės trūkumai [3, 59]:

- reikia įvertinti ūkinės komercinės veiklos riziką (susijusią su atliekamų darbų ar paslaugų kokybe, atlikimo terminais, tiekėjais ir pan.);
- individuali įmonė yra neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo, vadinasi jos turtas neatskirtas nuo įmonės savininko turto, t.y. už prievoles įmonės savininkas atsako visu savo turtu;
- neįvykdžius prievolių užsakovui, valstybei, socialinio draudimo įstaigai ar kitiems kreditoriams iš įmonės turto, prievolių įvykdymas yra nukreipiamas į savininko turta;
- individualios įmonės skolos negali būti nurašomos.

Individualios įmonės pavadinime turi būti jos teisinę formą nusakantys žodžiai „individuali įmonė“ arba šių žodžių santrumpa „IĮ“. Individualių įmonių įstatymas nustato, kad individuali įmonė gali būti pertvarkoma į akcinę bendrovę, uždarąją akcinę bendrovę, taip pat į viešąją įstaigą. Individuali įmonė negali būti reorganizuojama, išskyrus atvejus, kai ją paveldi asmuo, kuris yra kitos individualios įmonės savininkas bei, kai reorganizuojama iki 2004 m. sausio 1 d. įsteigta IĮ, kurios savininkai yra abu sutuoktiniai. Individualios įmonės, įsteigtos iki 2004 m. sausio 1 d., kurių pavadinime yra žodžiai „personalinė įmonė“, šių žodžių santrumpa „PI“, taip pat IĮ, kurių pavadinimuose nenurodyta teisinė forma, nuo 2004 m. sausio 1 d. laikomos individualiomis įmonėmis. Individualių įmonių savininkai, turintys dvi ir daugiau IĮ, iki 2005 m. gruodžio 31 d. Civiliniame kodekse nustatytu jungimo būdu turi šias įmones reorganizuoti į vieną individualią įmonę arba, palikdami tik vieną individualią įmonę, kitas pertvarkyti, perleisti arba likviduoti.

1.3. Akcinės ir uždarnosios akcinės bendrovės, jų apmokestinimas

Norint verstis veikla, susijusia su didesne ūkine rizika, geriau pasirinkti ribotos civilinės atsakomybės juridinį asmenį - akcinę bendrovę (AB) arba uždarają akcinę bendrovę (UAB), t.y. tas teisinių formų (rūšių) įmones, kurios už savo prievoles atsako tik bendrovės turtu. Bendrovės akcininkas, nepasisėkęs sumanytam verslui, rizikuoja tik tuo turtu, kurį įneša į bendrovę. Akcinių ir uždarytųjų akcinių bendrovių steigimą, reorganizavimą ir likvidavimą, valdymą ir veiklą, akcininkų teises ir pareigas reglamentuoja Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, kuris nustato AB ir UAB bendrus ir skiriamuosius požymius - steigimo ir kapitalo formavimo būdą, reikalavimus steigėjams ir akcininkams, valdymo ir kontrolės organus. Bendrovės steigėjais gali būti Lietuvos Respublikos ir kitų valstybių fiziniai bei juridiniai asmenys.

Bendrovė yra įmonė, kurios įstatinis kapitalas padalytas į dalis, vadinamas akcijomis tai ribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo, jos turtas yra atskirtas nuo akcininkų turto, o pagal savo prievoles ji atsako savo turtu. Akcininkai pagal bendrovės prievoles atsako tik ta suma, kurią privalo įmokėti už akcijas. Steigiant AB ir UAB, asmenys sujungia savo lėšas (kapitalą) bendrai veiklai [10].

AB įstatinis kapitalas negali būti mažesnis kaip 150 tūkst. litų, jos akcijos gali būti platinamos bei jomis prekiaujama viešai, vadovaujantis vertybinių popierių viešąją apyvartą reglamentuojančiais teisės aktais. UAB įstatinis kapitalas negali būti mažesnis kaip 10 tūkst. litų, jos akcijos negali būti platinamos bei jomis prekiaujama viešai. Kadangi AB turi teisę platinti akcijas viešai, ji turi teisę naudotis įvairiomis informacijos priemonėmis bei parduoti savo akcijas kiekvienam fiziniam ar juridiniam asmeniui. UAB akcijų platinimą įstatymas griežtai riboja, taip susiaurindamas jos potencialius lėšų (kapitalo) šaltinius.

Bendrovės steigėjai sudaro bendrovės steigimo sutartį (jeigu steigėjas vienas - jis pasirašo steigimo aktą, kuri suteikia teisę atidaryti kaupiamąją steigiamos bendrovės sąskaitą Lietuvos Respublikoje įregistruotame banke ir, steigiant AB, registruoti akcijas Vertybinių popierių komisijoje. Kai visi pradiniai įnašai už akcijas yra įmokėti, steigėjai iki bendrovės įregistravimo privalo sušaukti steigiamąjį susirinkimą, kuris tvirtina akcinės bendrovės steigimo ataskaitą, renka audito įmonę, bendrovės valdymo organų narius, sprendžia kitus visuotinio akcininkų susirinkimo kompetencijos klausimus. Po steigiamojo susirinkimo bendrovė įregistruojama Juridinių asmenų registre.

Steigiant bendrovę, pradiniai įnašai už pasirašytas akcijas mokami tik pinigais į kaupiamąją steigiamos bendrovės sąskaitą. Šioje sąskaitoje esančias lėšas bendrovė gali naudoti tik po jos įregistravimo. Bendrovės akcininkais gali būti Lietuvos Respublikos ar kitų valstybių

fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka turi įsigiję bent po vieną bendrovės akciją. Kiekvienas akcininkas bendrovėje turi tokias teises, kokias suteikia jam nuosavybės teise priklausančios bendrovės akcijos. Bendrovė savo veikloje vadovaujasi įstatais, kurie yra pagrindinis teisinis dokumentas.

Bendrovės valdymo organai yra visuotinis akcininkų susirinkimas, stebėtojų taryba, valdyba ir administracijos vadovas. AB privalomi valdymo organai yra visuotinis akcininkų susirinkimas, administracijos vadovas ir ne mažiau kaip vienas kolegialus valdymo organas - stebėtojų taryba ar valdyba. UAB privalomi valdymo organai yra visuotinis akcininkų susirinkimas ir administracijos vadovas, o stebėtojų taryba ir valdyba UAB gali būti nesudaromos.

Esminė AB ir UAB valdymo ypatybė - AB ar UAB turto savininkai turi tiek įtakos, kiek jiems priklauso bendrovės turto (akcijų). Svarbiausius sprendimus, tarp jų ir formuojant valdymo organus, priima akcininkai balsuodami, o kiekvieno jų balsų skaičius priklauso nuo turimų akcijų.

AB ir UAB buhalterinę apskaitą tvarko pagal dvejetainę sistemą, o tai reikalauja išsamių buhalterijos žinių ir darbuotojų, turinčių atitinkamą kvalifikaciją. Finansiniams metams pasibaigus, iki eilinio visuotinio akcininkų susirinkimo visose akcinėse bendrovėse visuotinio akcininkų susirinkimo išrinkta audito įmonė turi patikrinti finansinę atskaitomybę.

Uždariesiose akcinėse bendrovėse auditas privalo būti atliekamas, jei jos tenkina ne mažiau kaip dvi iš šių sąlygų [10]:

- pardavimų pajamos viršija 10 mln. litų per ataskaitinius finansinius metus;
- vidutinis sąrašinis darbuotojų skaičius per ataskaitinius finansinius metus yra ne mažesnis kaip 50;
- balanse pateikta turto suma viršija 5 mln. litų.

Išanalizavus pagrindines smulkaus ir vidutinio verslo įmones (individualias įmones, asmenis, dirbančius pagal verslo liudijimą arba patentą, akcines ir uždaras akcines bendroves), kitame skyriuje bus nagrinėjamos mokesčių, rinkliavų ir kitokios lengvatos, taikomos visoms SVV įmonėms.

1.4. Mokesčių, rinkliavų ir kitos lengvatos, taikomos smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms

1.4.1. Pelno mokestis

Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas numato, kad visos įmonės privalo mokėti pelno mokestį nuo pajamų, uždirbtų tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Visų įmonių pelnas apmokestinamas, taikant 15 proc. pelno mokesčio tarifą. Įstatymas nustato, jog tam tikrus kriterijus atitinkančios įmonės, apskaičiuodamos apmokestinamąjį pelną, gali taikyti vieną iš dviejų taisyklių [14]:

1. Įmonės, kuriose vidutinis sąrašinis darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 500 tūkst. Lt, apmokestinamąjį pelną gali apmokestinti taikydamos 13 proc. tarifą.

2. Įmonės, kuriose vidutinis sąrašinis darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių ir mokestinio laikotarpio pajamos neviršija 1 mln. Lt, apmokestinamojo pelno dalį, lygią 25 tūkst. Lt, gali apmokestinti 0 proc. tarifu, o likusią apmokestinamojo pelno dalį - 15 proc. tarifu. Ši taisyklė galioja individualioms įmonėms, tikrosioms ūkinėms bendrijoms ir komandinėms ūkinėms bendrijoms.

Įmonės, kurios apmokestinamąjį pelną apmokestina 13 proc. mokesčio tarifu, ilgalaikio turto grupėms gali pačios nusistatyti maksimalius nusidėvėjimo arba amortizacijos normatyvus, neatsižvelgdamos į normatyvus, nustatytus Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo 1 priedėlyje (išskyrus naujus pastatus, naudojamus veikalai, ir pastatų, įtrauktų į Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą, rekonstravimą, jei pastatai pastatyti arba rekonstravimas atliktas nuo 2002 m. sausio 1 d., taip pat gyvenamuosius namus ir kitus pastatus). 10 proc. mokesčio tarifu apmokestinamos užsienio vieneto ne per nuolatine buveine Lietuvos Respublikoje gautos pajamos, kurių šaltinis yra Lietuvos Respublikoje.

Apskaičiuojant apmokestinamąjį pelną nuo 2005 metų mokestinio laikotarpio, Lietuvos vienetų apmokestinamasis pelnas apmokestinamas taikant 0 procentų mokesčio tarifą, jeigu [14]:

1. Per mokestinį laikotarpį įmonės socialiai remtinų darbuotojų skaičius sudaro ne mažiau kaip 40 procentų metinio vidutinio sąrašuose esančių darbuotojų skaičiaus.

2. Per mokestinį laikotarpį įmonė nevykdo veiklos, įtrauktos į socialinių įmonių neremtinų veiklos rūšių sąrašą, arba per mokestinį laikotarpį iš tokios veiklos gautos pajamos sudaro ne daugiau kaip 20 procentų visų vieneto pajamų.

3. Mokestinio laikotarpio paskutinę dieną įmonė turi socialinės įmonės statusą.

Įmonėms, kurių praėjusių mokesčių metų apmokestinamosios pajamos buvo ne didesnės kaip 100 tūkst. Lt, ir naujai įregistruotoms įmonėms pirmaisiais mokesčiais metais nereikia mokėti avansinio pelno mokesčio ir teikti avansinių pelno mokesčio deklaracijų.

1.4.2. Kiti mokesčiai ir rinkliavos

Lietuvos Respublikos laikinasis **socialinio mokesčio** įstatymas numato, kad apskaičiuojant socialinį mokestį už 2006 metus prasidėjusį mokesčių laikotarpį, taikomas 4 proc. mokesčio tarifas, už 2007 metus prasidėjusį mokesčių laikotarpį - 3 proc. mokesčio tarifas. Socialinio mokesčio bazė yra Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatyme nustatyta tvarka apskaičiuotas apmokestinamasis pelnas. Socialinio mokesčio bazė gali būti sumažinama individualioms įmonėms, tikrosioms ir komanditinėms ūkinėms bendrijoms – ta pačia dalimi, kuriai taikomas 0 proc. pelno mokesčio tarifas. Įmonėms, kurių apmokestinamosios pajamos praėjusiais mokesčiais metais buvo ne didesnės kaip 100 tūkst. Lt, ir naujai įregistruotoms įmonėms pirmaisiais mokesčiais metais nereikia mokėti avansinio socialinio mokesčio.

Kaip jau minėta, nuo 2006 metų liepos 1 dienos **gyventojų pajamų mokesčio** tarifai yra 15 ir 27 proc., dauguma gyventojų moka 27 proc. pajamų mokestį. Pajamų mokesčio 15 proc. tarifą gali taikyti gyventojai, kurie verčiasi individualia veikla be verslo liudijimo, tačiau šia galimybe gali pasinaudoti tik tie gyventojai, kurie savo sprendimu iš individualios veiklos pajamų neatima tam tikrų atskaitymų [12]. Taipogi, pajamų mokestį moka gyventojai, kurie verčiasi individualia veikla turėdami verslo liudijimą (savivaldybių tarybų nustatytas fiksuoto dydžio pajamų mokestis).

Mokesčio už aplinkos teršimą tarifai ir tarifų koeficientai nustatomi teršalams ir teršalų grupėms pagal jų kenksmingumą aplinkai, o jų dydžiai pateikiami Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo prieduose. Vadovaujantis šiuo įstatymu, fiziniai asmenys, kurie vykdo individualią veiklą pagal verslo liudijimą ir savo veikloje naudoja asmenines transporto priemones, nuo mokesčio atleidžiami.

1.4.3. Socialinis, privalomas sveikatos draudimai, PVM

Individualių įmonių savininkai bei nuomininkai, tikrųjų ūkinių bendrijų nariai, komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai ir verslo liudijimus įsigiję fiziniai asmenys yra privalomai draudžiami valstybiniu socialinių pensijų draudimu. Individualių įmonių savininkai bei nuomininkai, tikrųjų ūkinių bendrijų nariai, komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai,

fiziniai asmenys, vykdytys individualią veiklą be verslo liudijimo, draudžiami ir papildomai pensijos daliai. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2006 metų rodiklių patvirtinimo įstatyme numatyta, jog papildomai pensijos daliai mokamos 15 proc. dydžio įmokos nuo nurodytų asmenų pasirinktos valstybiniam socialiniam draudimui deklaruojamų pajamų metinės sumos, kuri negali būti mažesnė negu 12 minimalių mėnesinių algų (MMA). Papildomai pensijos daliai draudžiama tik tuo atveju, jei minėtų asmenų pajamų metinė suma, apskaičiuota tam tikra, lygi arba didesnė už 12 MMA. Vadinasi, jei nurodytų asmenų pajamų metinė suma neviršys 12 MMA, jie socialinio draudimo įmokas privalės mokėti tik bazinei pensijai, papildomai pensijos daliai įmokų mokėti nereikės.

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Lietuvos Respublikos Socialinės ir darbo ministerijos (SODRA) gali atidėti draudėjams valstybinio socialinio draudimo įmokų įsiskolinimo fondo biudžetui sumokėjimą iki 1 metų [16].

Registruotis PVM mokėtoju privalo asmuo, kurio pajamos (bendra atlygio už vykdytą ekonominę veiklą, patiektas prekes ir (arba) suteiktas paslaugas suma) per metus (paskutinius 12 mėn.) yra ne mažesnės nei 100 tūkst. litų. Užsienio valstybių asmenys PVM mokėtojais privalo užsiregistruoti nuo pat savo veiklos Lietuvoje pradžios. Nuo 2004 m. gegužės 1 d. PVM mokėtojais privalo užsiregistruoti tokie asmenys, kurie iš ES valstybių įsigyja prekes ir visų įsigytų prekių (išskyrus naujas transporto priemones ar akcizais apmokestinamas prekes) vertė (neįskaitant PVM, sumokėto ar mokėtino ES valstybėje, iš kurios prekės buvo atgabentos) einamaisiais kalendoriniais metais yra didesnė kaip 35 000 Lt. Jeigu asmenų, praėjusiais kalendoriniais metais iš ES valstybių Lietuvoje įsigytų prekių vertė (išskyrus naujas transporto priemones ar akcizais apmokestinamos prekes) nebuvo didesnė kaip 35 000 Lt ir jie einamaisiais metais nenumato šios ribos viršyti, tai šie asmenys PVM mokėtojais gali užsiregistruoti savanoriškai.

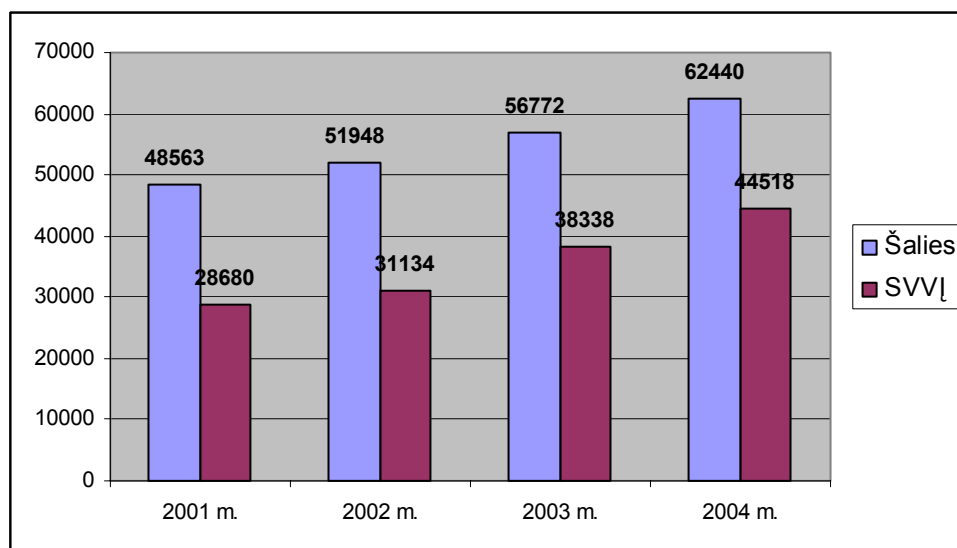
Asmuo, kurio pajamos (bendra atlygio už vykdytą ekonominę veiklą, patiektas prekes ir (arba) suteiktas paslaugas suma) per metus (paskutinius 12 mėn.) yra mažesnės nei 100 tūkst. litų, turi teisę registruotis PVM mokėtoju, jei jis to pageidauja. Nuo 2004 m. gegužės 1 d. kitos ES valstybės PVM mokėtojais Lietuvoje privalo registruotis tuo atveju, jeigu: jų patiektų ir į Lietuvą atgabentų prekių vertė (neįskaitant savo šalyje sumokėto PVM) praėjusiais kalendoriniais metais viršijo 125 000 Lt arba per einamuosius kalendorinius metus numato viršyti šią ribą; prekės yra parduodamos Lietuvos asmenims ne PVM mokėtojams (gyventojams; ūkininkams, kuriems taikoma kompensacinio PVM tarifo schema; įmonėms, neįsiregistravusioms PVM mokėtojais; juridiniams asmenims, kurie nėra apmokestinamieji asmenys, viešosioms įstaigoms, organizacijoms ir pan.).

2. LIETUVOS SMULKAUS IR VIDUTINIO VERSLO ĮMONIŲ VEIKLOS ANALIZĖ

2.1. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių vaidmuo šalies ūkyje

Pastaraisiais metais Lietuvos ekonomikos augimas buvo vienas iš didžiausių tarp ES šalių. 2002 metais Lietuvos bendrasis vidaus produktas išaugo 6,8 proc., o 2003 metais – 10,5 proc., tačiau tolesnis BVP augimas sulėtėjo, 2004 metais BVP išaugo 7,0 proc. ir 2005 metais išankstiniais duomenimis siekė 7,5 proc. Be to, 2004 metais Lietuva tapo ES bei NATO nare, įvyko Lietuvos Respublikos Prezidento bei Lietuvos Respublikos Seimo rinkimai, Rusijos bankų bei naftos kompanijos “Jukos” krizė, vyravo nepalankūs sezoniniam verslui 2004 metų vasaros orai. Šie išoriškai vienas su kitu nesusiję įvykiai vis dėlto yra sisteminiai ir daro didelę įtaką šalies ekonominiam gyvenimui. Siekiant tai geriau suvokti, pirmiausiai bus išanalizuotas BVP rodiklis, nes jis yra vienas iš svarbiausių rodiklių, kuriuo remiamasi vertinant šalies arba atskiro ūkio sektoriaus ekonominės veiklos rezultatyvumą. BVP yra visų prekių ir paslaugų, sukurtų šalyje per ataskaitinį laikotarpį, bendroji pridėtinė vertė, apskaičiuota rinkos kainomis. Kiekvienos ekonominės veiklos rūšies pridėtinė vertė gaunama iš bendrosios produkcijos vertės atėmus tarpinio vartojimo vertę.

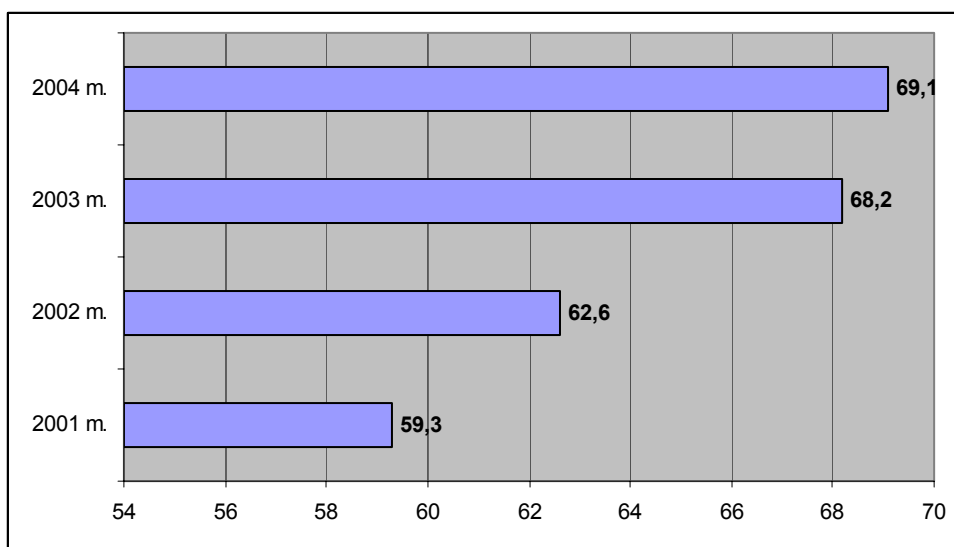
Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių sukurtas BVP parodo jų vaidmenį šalies ekonomikoje (7 paveikslas), kuris kasmet didėja (SVVĮ – smulkaus ir vidutinio verslo įmonės).

7 pav. BVP sukurtas šalyje bei smulkaus ir vidutinio verslo įmonėse, mln. Lt [21]

Kaip matome iš aukščiau pateikto paveikslo, 2004 metais mažų bei vidutinių įmonių sukurtas BVP sudarė net 71 proc. bendrojo vidaus produkto; absoliutus padidėjimas, vertinant analizuojamą periodą siekė 55 proc., o 2004 metus lyginant su 2003 metais - 16 proc.

Kitame paveiksle smulkaus ir vidutinio verslo įmonių vaidmuo šalies ūkyje vertintas pagal sukurto BVP lyginamąją dalį. Šis vaidmuo ypač išaugo 2003 metais, kai smulkaus ir vidutinio verslo įmonių sukurtas BVP pirmą kartą viršijo du trečdalius viso šalies BVP- tai iš dalies parodo ir augantį SVĮ veiklos rezultatyvumą, nors 2004 metais šis augimas sulėtėjo.

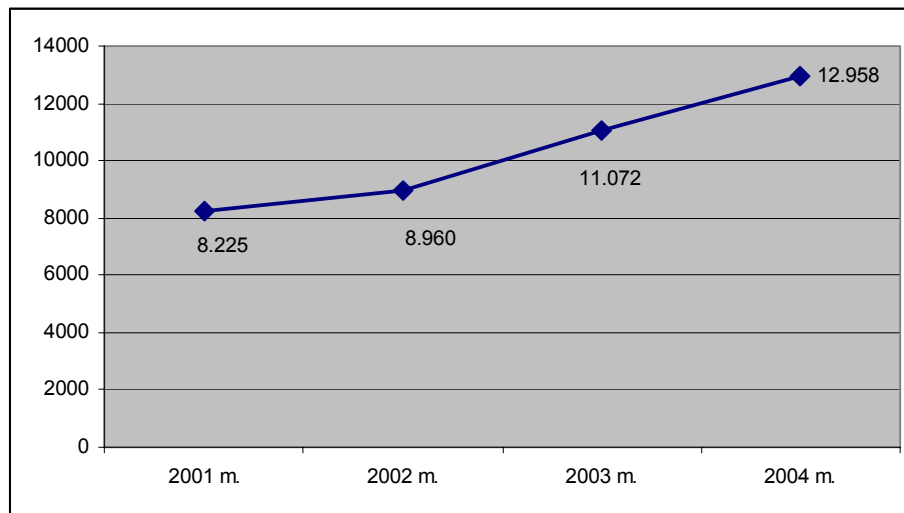
8 pav. BVP dalis, sukurta smulkaus ir vidutinio verslo įmonėse, proc. [21]

2004 metais mažų bei vidutinių sukurta BVP dalis siekė 69,1 proc. viso šalies BVP, ir ši dalis visame šalies BVP 2001–2004 metais nuolat augo. Didžioji dalis šalies BVP 2001-2004 metais buvo sukurta didelėse įmonėse (6 lentelė), tačiau duomenys rodo, jog ši dalis nagrinėjamu laikotarpiu mažėjo, o vis didesnė svarba kuriant BVP tenka įmonių, turinčių nuo 10 iki 49 darbuotojų, grupei.

6 lentelė. Šalyje sukurto BVP struktūra pagal įmonių dydį, proc. [21]

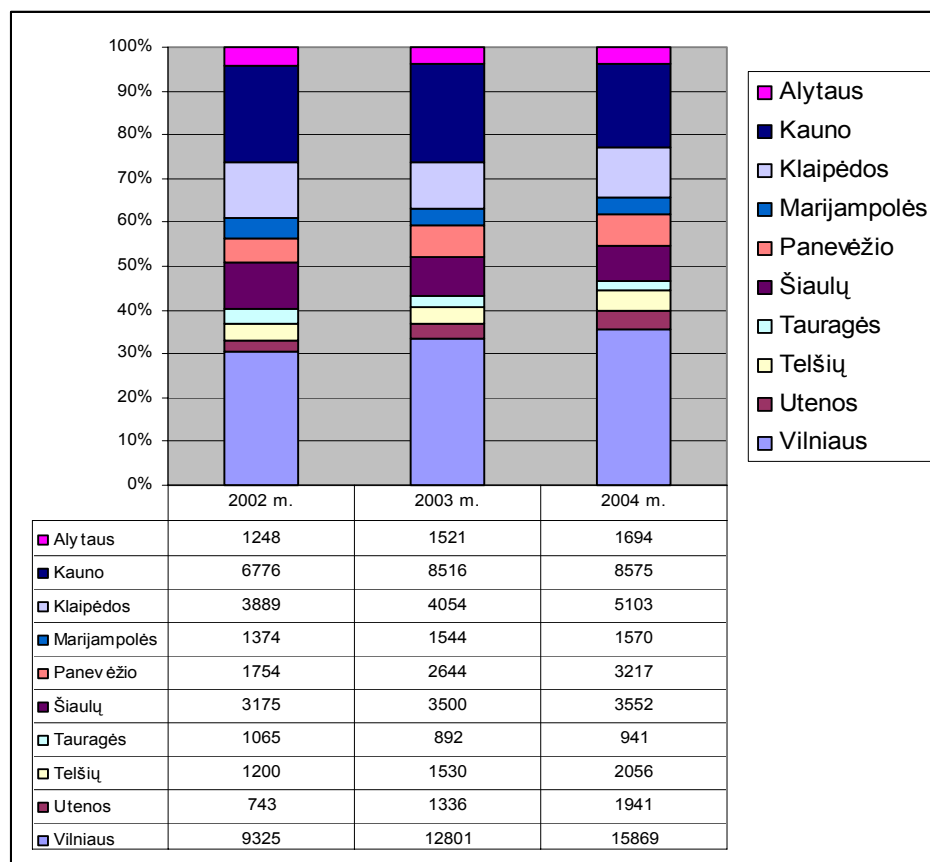
Įmonių dydis pagal darbuotojų skaičių	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.
iki 9 darbuotojų	14,5	15,3	18,1	18,2
nuo 10 iki 49 darbuotojų	18,9	20,5	22,4	25,3
nuo 50 iki 249 darbuotojų	25,9	26,8	27,7	25,6
250 ir daugiau darbuotojų	40,7	37,4	31,8	30,9

SVĮ sukurtas BVP, tenkantis vienam gyventojui, 2001–2004 metų laikotarpiu padidėjo 57,5 proc. ir 2004 metais sudarė 12 958 Lt vienam gyventojui (9 paveikslas). Kadangi visoje šalies ekonomikoje 2004 metais vienam gyventojui buvo sukurta 18 174 Lt BVP, tai smulkaus ir vidutinio verslo įmonių dalis siekė 71,3 proc.

9 pav. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių sukurtas BVP, tenkantis vienam gyventojui, mln. Lt [autorius daryta]

SVV analizei ir regioninės plėtros strategijai formuoti labai reikšmingi BVP skaičiavimai pagal apskritis, nes atskirose apskrityse verslas vystomas netolygiai ir pastebima didelė diferenciacija. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonės 2003 ir 2004 metais daugiausia BVP sukūrė Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos apskrityse (10 paveikslas).

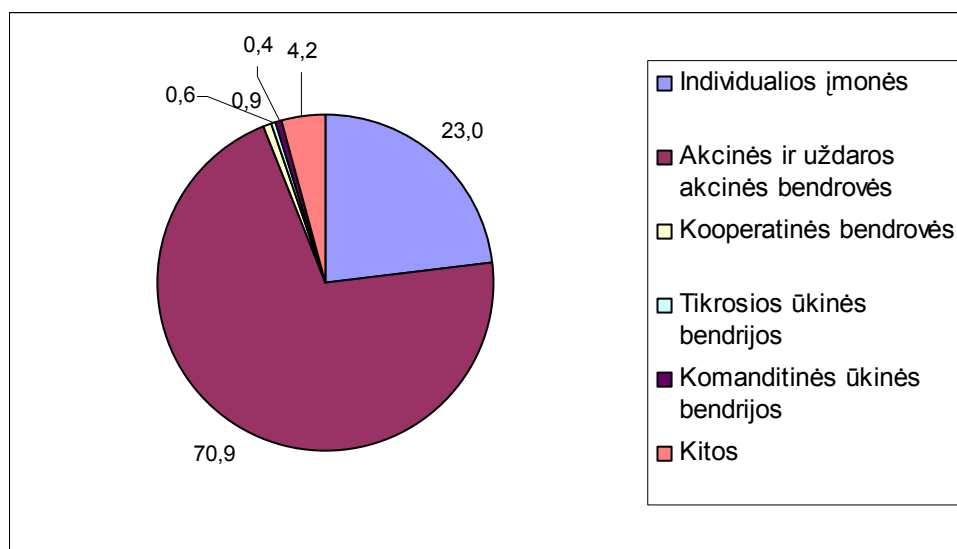

10 pav. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių sukurta BVP struktūra pagal apskritis, mln.

Lt [21]

Pagal smulkaus ir vidutinio verslo įmonių sukurtą BVP, skaičiuojant vidutiniškai vienam gyventojui, taip pat pirmauja Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos apskritys. Minėtas rodiklis buvo šiek tiek mažesnis Šiaulių, Panevėžio ir Telšių apskrityse, o Tauragės apskrityje jis sudarė tik 55 proc. šalies vidurkio ir 38,1 proc. aukščiausio šalyje Vilniaus apskrities lygio. Tokie žymūs skirtumai parodo nevienodą SVĮ veiklos rezultatyvumą atskirose apskrityse, kuris maždaug atitinka tų apskričių pasiektą bendrą ekonominį lygį.

SVĮ sektoriaus analizei svarbus sukuriama bendrosios pridėtinės vertės rodiklis, kuris skaičiuojamas pagal įmonių ekonominės veiklos rūšis ir dydį. SVĮ sektoriaus sukurta bendroji pridėtinė vertė, skaičiuojant veikusiomis kainomis, analizuojamu laikotarpiu nuosekliai augo ir padidėjo nuo 25,8 mlrd. Lt 2001 metais iki 34,7 mlrd. Lt 2004 metais. Didžioji bendrosios pridėtinės vertės dalis šalyje 2004 metais buvo sukurta didelėse įmonėse. Viso šalies ūkio ir SVĮ sukurtos bendrosios pridėtinės vertės struktūra pagal sustambintas pagrindines ekonominės veiklos rūšis mažai skiriasi. Pagal 2004 metų duomenis, šalies ūkyje bendroji pridėtinė vertė daugiausia buvo sukurta apdirbamojoje gamyboje (19,6 proc.), didmeninėje ir mažmeninėje prekyboje (17,6 proc.), transporto, sandėliavimo ir ryšių veiklose (13,3 proc.), nekilnojamojo turto, nuomos ir kito verslo veiklose (10,1 proc.).

11 pav. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių sukurta BVP pridėtinė vertė pagal įmonių teines formas 2004 metais, proc. [21]

Analizuodami SVĮ sukurtos bendrosios pridėtinės vertės pasiskirstymą pagal įmonių teines formas 2004 metais pastebime, jog didžiausią SVĮ bendrosios pridėtinės vertės dalį sukūrė uždarnosios akcinės bendrovės (64,1 proc.) bei akcinės bendrovės (6,8%) ir jų dalis nagrinėjamu laikotarpiu beveik nepakito. Reikšmingas individualių įmonių vaidmuo kuriant bendrąją pridėtinę vertę, nes šios įmonės 2004 metais sukūrė 23,0 proc. visos SVĮ sukurtos bendrosios pridėtinės vertės. Šis rodiklis analizuojamu periode padidėjo daugiau kaip 2

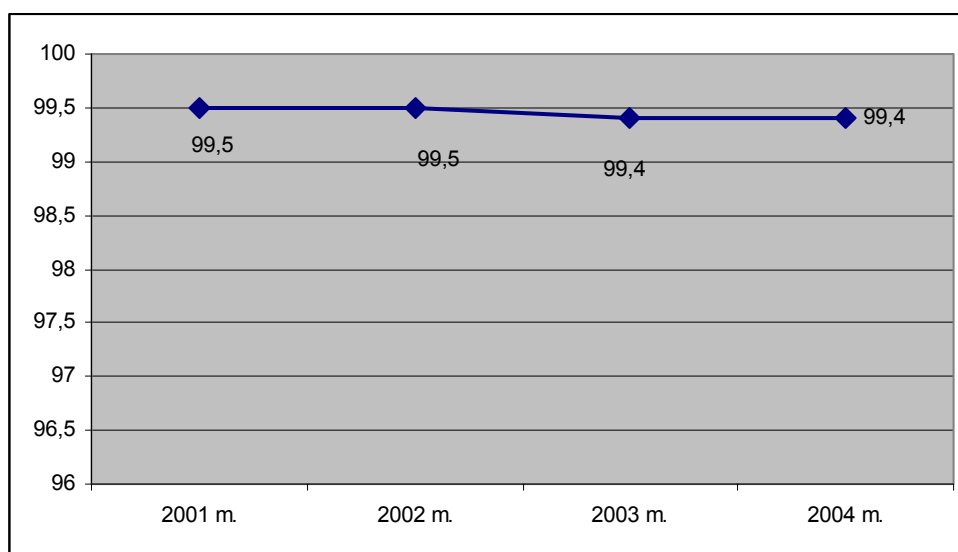

procentiniais punktais. Tuo tarpu kitų teisinių formų įmonių vaidmuo buvo mažai reikšmingas (žr. prieš tai buvusį paveikslą).

Šiame skyriuje pateiktų duomenų analizė leidžia manyti, jog Lietuvos ekonomika įžengė į lėtėjančios plėtros fazę. Anot ekspertų, siekiant spartaus ekonomikos augimo, ES paramos nepakaks, tačiau Lietuvoje tikimasi artimiausiu metu darbo užmokesčio kilimo, įplaukiančių Lietuvos gyventojų užsienyje uždirbtų lėšų ir kitokių įplaukų, ko pasėkoje Lietuvos ekonomika vėl turėtų kilti.

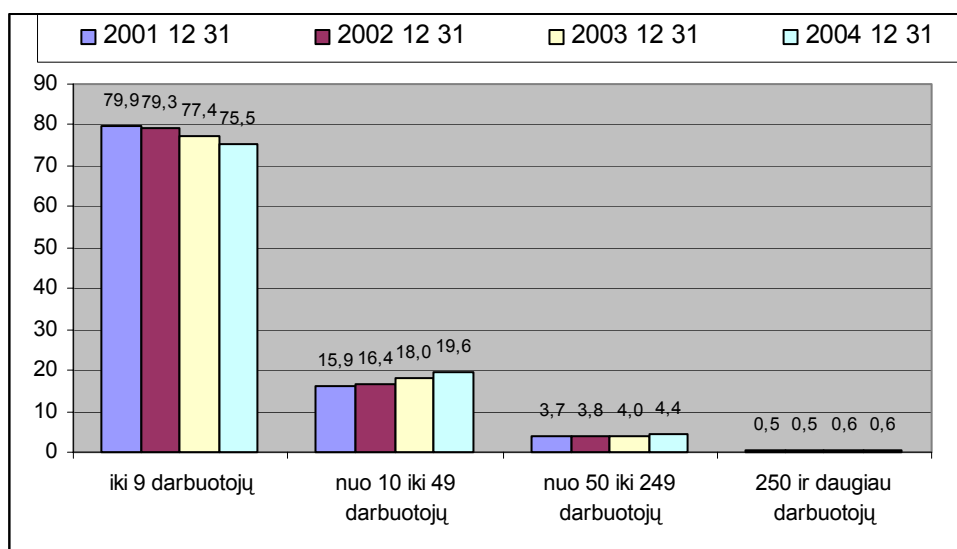
2.2. Veikiančių smulkaus ir vidutinio verslo įmonių struktūra bei jų skaičiaus kaitos tendencijos

2004 metų pabaigoje tūkstančiui Lietuvos gyventojų teko 16 smulkaus ir vidutinio verslo įmonių, 1 kv. km Lietuvos ploto veikė 0,85 SVĮ (2004 metų pabaigoje šalyje buvo 55 846 veikiančios SVĮ). Minėto skaičiaus dinamika analizuojamu periodu nurodyta 12 paveiksle.

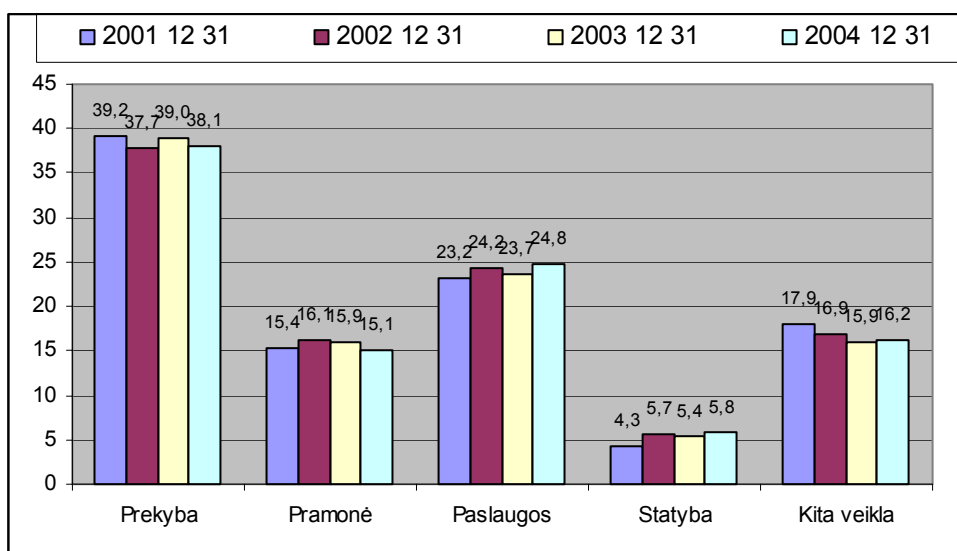
12 pav. Veikiančių smulkaus ir vidutinio verslo įmonių dalis bendrame veikiančių įmonių skaičiuje, proc. [autoriaus daryta]

Mikroįmonių lyginamoji dalis bendrame įmonių skaičiuje mažėjo (nuo 79,9 proc. 2001 metais iki 75,5 proc. 2004 metais); didėjo mažų (nuo 15,9 proc. 2001 metais iki 19,6 proc. 2004 metais) bei vidutinių įmonių (nuo 3,7 proc. 2001 metais iki 4,4 proc. 2004 metais) lyginamoji dalis (13 paveikslas).

13 pav. Šalies įmonių pasiskirstymas pagal darbuotojų skaičių, proc. [27]

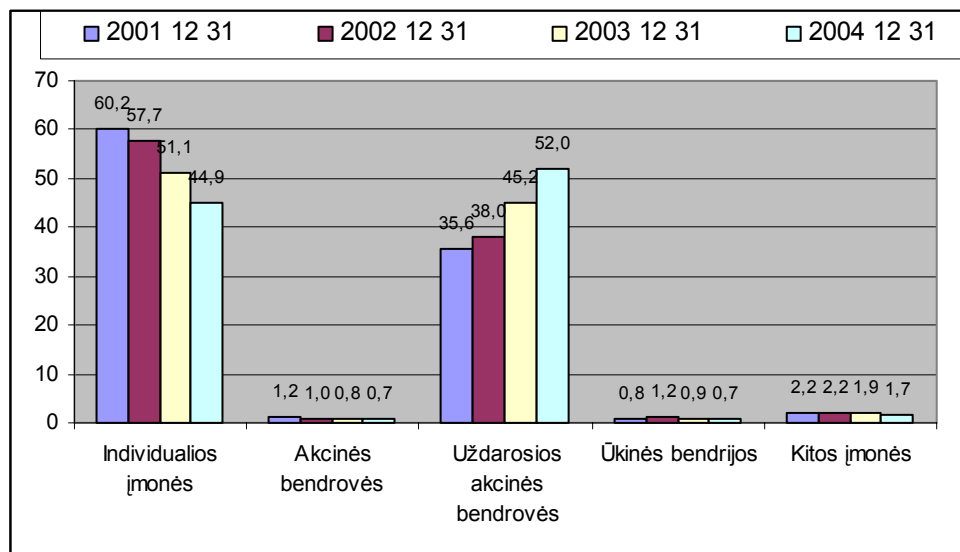
Veikiančių SVĮ pasiskirstymas pagal ekonominės veiklos rūšis 2001-2004 metais pateiktas 14 paveiksle, o pagal teisinės įmonių formas – 15 paveiksle.

14 pav. Šalies įmonių pasiskirstymas pagal ekonomines veiklos rūšis, proc. [27]

Analizuodami veikiančių SVĮ pasiskirstymą pagal ekonominės veiklos rūšis matome, jog prekybos SVĮ dalis 2001-2004 metais svyravo, bet nepasiekė 2001 metų lygio. Šią padėtį iš dalies lėmė didelė konkurencija ir koncentracija prekybos sektoriuje, nors prekybos įmonės sudaro didžiausią SVĮ dalį - vidutiniškai 38,5 proc. visų Lietuvoje veikiančių SVĮ. 2004 metų pabaigoje buvo 21 291 veikiančių prekybos SVĮ. Dėl ypač paaštrėjusios konkurencijos prekybos sektoriuje 2001-2003 metais mažmeninės prekybos SVĮ dalis tarp visų prekybos SVĮ sumažėjo nuo 58,3 proc. iki 51,7 proc.. Mažoms regionuose veikiančioms didmeninės prekybos įmonėms taip pat buvo sunku konkuruoti (ypač 2003 metais) su vis labiau į regionus besiskverbiančiais mažmeninės prekybos tinklais, taigi, mažmenine prekyba užsiimančių įmonių dalies mažėjimas labiausiai įtakojo prekybos smulkaus ir vidutinio verslo įmonių dalies mažėjimą tarp visų SVĮ.

Tuo tarpu 2004 metais, palyginti su 2001 metais, paslaugas teikiančių SVĮ dalis visose šalies SVĮ padidėjo ir sudarė 24,8 proc. visų SVĮ. Didžiausias „svoris“ šiame sektoriuje 2004 metais teko sausumos transporto bei viešbučių ir restoranų SVĮ – atitinkamai 33,1 proc. ir 18,9 proc. visų paslaugų SVĮ; viešbučių verslui 2002-2003 metais didelės įtakos turėjo karas Irake, dėl šios priežasties sumažėjo viešbučių „užimtumas“, svečių skaičius juose. Be to, dėl tuo metu vyravusio viešbučių statybos bumo, augo konkurencija minėtoje srityje. 2001-2004 metais pramonės SVĮ lyginamoji dalis visose SVĮ buvo gan stabili ir vidutiniškai sudarė 15,6 proc. (labiausiai medienos dirbinių bei maisto produktų ir gėrimų gamybos verslas).

15 pav. Šalies įmonių pasiskirstymas pagal teisinės formas, proc. [27]

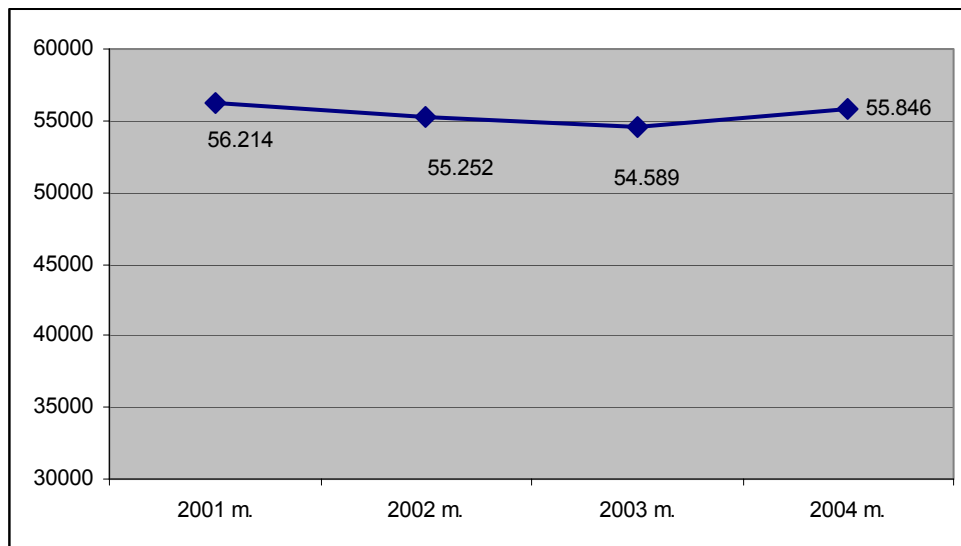
SVĮ struktūros analizė pagal įmonių teisinės formas rodo, kad gausiausia Lietuvos SVĮ grupė – individualios įmonės, kurių skaičius 2004 metų pabaigoje šalyje siekė 25 059. Analizuojamu laikotarpiu ši įmonių grupė Lietuvoje vidutiniškai sudarė 53,5 proc. visų SVĮ, tačiau jų dalis nuo 2002 metais pradėjo mažėti ir 2004 metų pabaigoje sudarė 44,9 proc. Tuo tarpu UAB populiarumas didėjo ir jų dalis veikiančių SVĮ skaičiuje išaugo iki 52,0 proc. arba 6,8 proc. per 2004 metus. Kitų teisinių formų SVĮ dalis veikiančių įmonių skaičiuje kito labai nežymiai. Nagrinėjamu laikotarpiu pastebėtas IĮ skaičiaus mažėjimo tendencijas galėjo sąlygoti tokie veiksniai:

- mokesčių naštos padidėjimas dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. liepos 4 d. priimto Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 34 straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymo, kuris pakeitė individualių įmonių savininkų įmokų papildomai pensijos daliai apskaičiavimo tvarką;
- apyvartos ribos sumažinimas (nuo 1 mln. Lt iki 500 tūkst. Lt) įmonėms (kurių darbuotojų skaičius neviršija 10 žmonių), norinčioms pasinaudoti lengvatiniu 13 proc.

pelno mokesčio tarifu dėl 2002 m. sausio 1 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo;

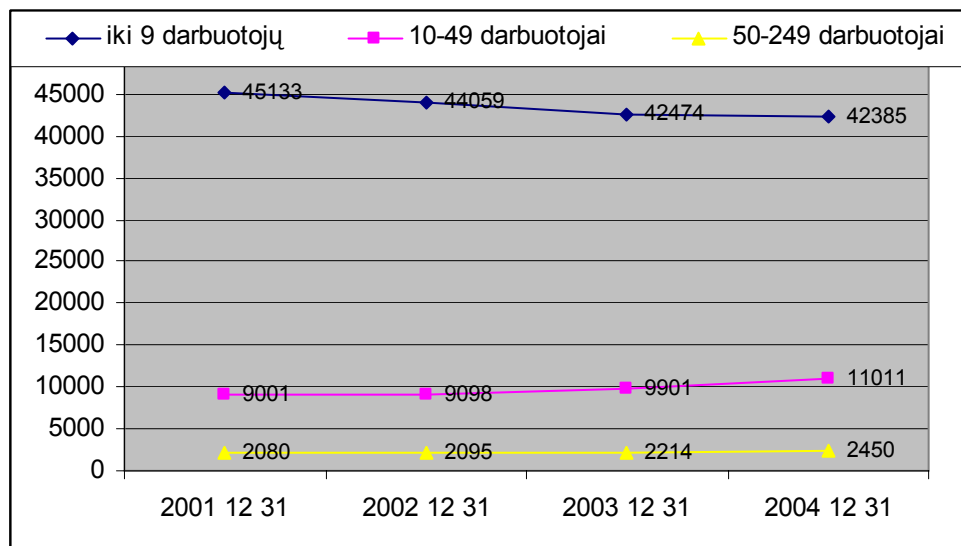
- UAB, kaip įmonių teisinės formos, patrauklumo didėjimas dėl 2002 m. sausio 1 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo;
- LR individualių įmonių įstatyme, kuris įsigaliojo nuo 2004 m. sausio 1 d., numatytas apribojimas, jog individualios įmonės savininkas negali būti kitos IĮ savininkas;
- ūkinės komercinės veiklos vykdymo formų įvairovės padidėjimas dėl Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatyme įtvirtintos nuostatos, pagal kurią nuo 2003 m. sausio 1 d. fiziniams asmenims sudaryta galimybė verstis individualia veikla ją įregistravus Valstybinėje mokesčių inspekcijoje;
- veiklos pagal verslo liudijimus patrauklumo didėjimas dėl kai kurių šios veiklos apribojimų sumažinimo (verslo liudijimus leista įsigyti trumpesniam nei vienas mėnuo laikotarpiui, išplėstas veiklų pagal verslo liudijimus sąrašas ir kt.);
- individualioms įmonėms dažnai sudėtingiau gauti kreditus bankuose, todėl sumažėja plėtros ir konkurencijos galimybės;
- konkurencija su besiplečiančiais didžiaisiais prekybos centrais lėmė nemažą skaičiaus prekybos individualios įmonės likvidavimą;
- rizika asmeniniam turtui dėl neribotos civilinės atsakomybės, kuri didėja kartu su konkurencija;
- verslo, į kurį investuotas mažas arba neinvestuotas pradinis kapitalas, plėtros intensyvumas gerokai mažesnis nei verslo, į kurį investuotas kapitalas.

Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių gausa – tai augančios, „sveikos“ ekonomikos požymis. 2004 metų pabaigoje šalyje buvo 55 846 veikiančios SVĮ. Nagrinėdami veikiančių SVĮ skaičiaus pokyčius, matome nedidelę tokių įmonių skaičiaus mažėjimo tendenciją 2002-2003 metais, kuri atitiko visų veikiančių įmonių skaičiaus dinamiką. 2004 metais veikiančių smulkaus ir vidutinio verslo įmonių skaičius išaugo ir viršijo 2002 metų bei 2003 metų lygį (16 paveikslas).

16 pav. Veikiančių smulkaus ir vidutinio verslo įmonių skaičiaus dinamika [autoriaus daryta]

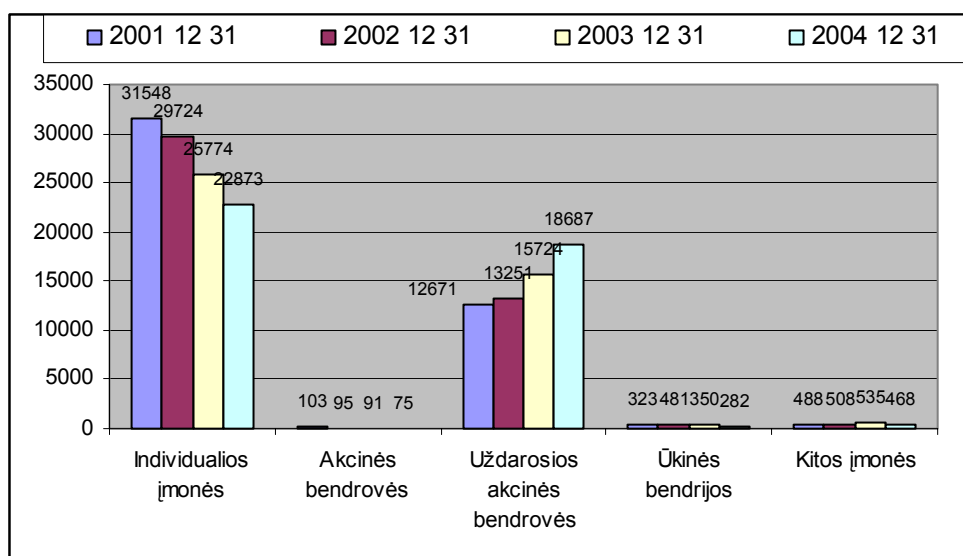
Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių skaičiaus analizė pagal darbuotojų skaičiaus grupes rodo, jog veikiančių SVĮ bei įmonių, turinčių ne daugiau kaip 9 darbuotojus, skaičiaus kaitos tendencijos 2001-2003 metais sutampa. 2004 metais, palyginti su 2003 metais, šios įmonių grupės bei įmonių, turinčių 50-249 darbuotojus, skaičius išliko gana stabilus ir nepasižymėjo ryškesniais įmonių skaičiaus pokyčiais. Minėtu laikotarpiu didžiausią įtaką smulkaus ir vidutinio verslo įmonių skaičiaus pokyčiams turėjo įmonės, kurių darbuotojų skaičius 10-49, nes pastarųjų skaičius nuolat augo (17 paveikslas).

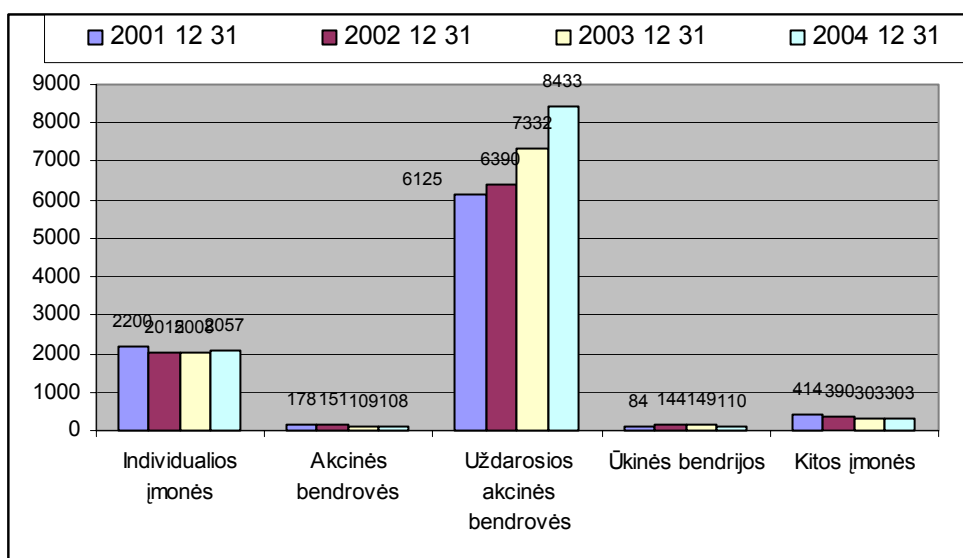
17 pav. Veikiančių smulkaus ir vidutinio verslo įmonių skaičius įmonių grupėse pagal darbuotojų skaičių [autoriaus daryta]

Nagrinėjant įmonių grupes pagal teisinės formas, galima pastebėti, jog pateikti duomenys kartoja prieš tai aprašytą situaciją – UAB skaičiaus didėjimą. Ši tendencija, nors ir nevienodu intensyvumu, atsispindi visose įmonių grupėse pagal teisinės formas, tačiau pateikti duomenys

rodo ir tai, jog individualių įmonių skaičiaus mažėjimo tempai ilgainiui lėtėja (žr. 18-20 paveikslus).

18 pav. Įmonių turinčių ne daugiau kaip 9 darbuotojus, skaičius pagal įmonių teisinės formas [26]

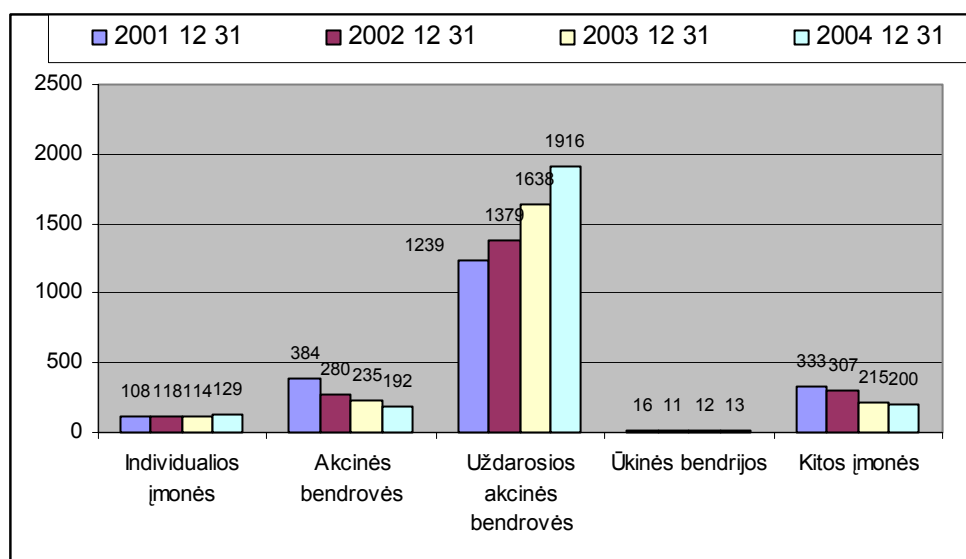

19 pav. Įmonių, kurių darbuotojų skaičius 10-49, skaičius pagal įmonių teisinės formas [26]

Vienas svarbiausių teisinės aplinkos veiksnių, apsprendusių individualių įmonių skaičiaus dinamikos procesus, buvo Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas. Jame įtvirtinus nuostatą, jog individualių įmonių savininkas negali būti kitos individualios įmonės savininku, buvo suteikta galimybė individualių įmonių savininkams, turintiems dvi ir daugiau individualias įmones, iki 2006 metų pradžios šias įmones reorganizuoti į vieną individualią įmonę, pertvarkyti, perleisti ar likviduoti.

Veikiančios smulkaus ir vidutinio verslo įmonės šalies apskrityse yra pasiskirsčiusios labai netolygiai. Tose apskrityse, kurių centrai yra didieji šalies miestai, sukonzentruota didžioji

veikiančių smulkaus ir vidutinio verslo įmonių dalis. 2004 metų pabaigoje 54,5 proc. smulkaus ir vidutinio verslo įmonių veikė Vilniaus ir Kauno apskrityse.

20 pav. Įmonių, kurių darbuotojų skaičius 50-249, skaičius pagal įmonių teises formas [26]

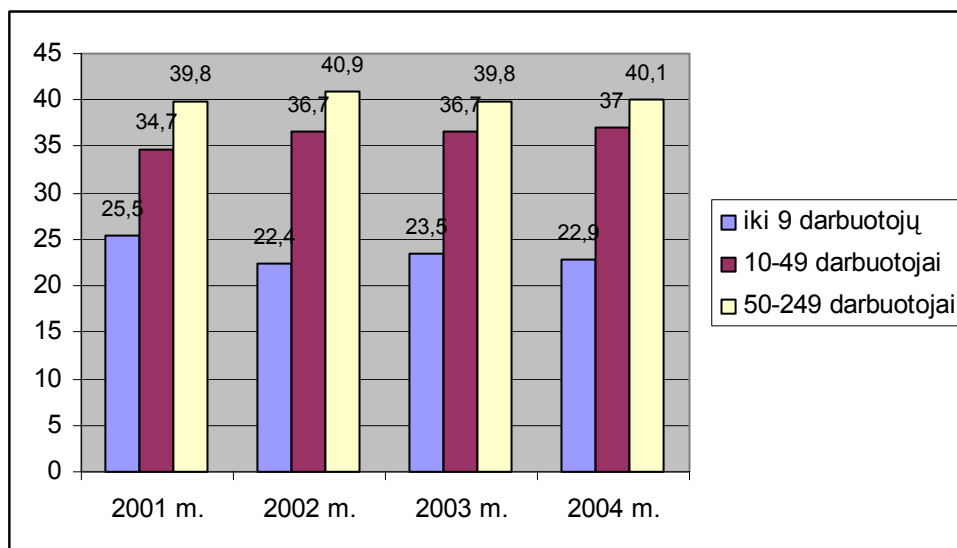
Kitame skyriuje bus išanalizuotas dirbančiųjų pasiskirstymas mažose ir vidutinėse Lietuvos įmonėse, nustatyta darbo užmokesčio priklausomybė nuo įmonės dydžio (darbuotojų skaičiaus atžvilgiu) ir pateikti pagrindiniai SVĮ finansiniai rodikliai.

2.3. Darbo užmokesčio, dirbančiųjų bei finansinių rodiklių analizė smulkaus ir vidutinio verslo įmonėse

2001-2004 metais nedarbo lygiui sumažėjus nuo 17,4 proc. iki 11,4 proc., užimtųjų skaičius Lietuvos ūkyje išaugo nuo 1,35 mln. 2001 metais iki 1,44 mln. 2004 metais. *Užimtieji* – tai 15 metų ir vyresni asmenys, kurie tiriamąją savaitę dirbo bet kokią darbą ne mažiau kaip vieną valandą, už kurią gavo darbo užmokestį pinigais arba natūra (maisto produktais ar kitais gaminiais) ar turėjo pelno (pajamų); tai užimtumo statusą turintys asmenys: darbdaviai, savininkai, samdomi darbuotojai, šeimos įmonėje dirbantys šeimos nariai, savarankiškai dirbantys asmenys. *Darbuotojas* – tai asmuo, sudaręs darbo sutartį su įmone, įstaiga ar organizacija ir gaunantis darbo užmokestį neatsižvelgiant į atliekamo darbo pobūdį, dirbtų valandų skaičių ir į tai, ar jam ši darbovietė yra pagrindinė, ar ne. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių dirbančiųjų dalis bendrame šalies dirbančiųjų skaičiuje nuolat didėjo: 2001 metais šis rodiklis siekė 68,9 proc., o 2004 metais – 70,8 proc.

Sparčiausiai smulkaus ir vidutinio verslo įmonių dirbančiųjų skaičiaus lyginamoji dalis tarp visų dirbančiųjų SVĮ didėjo įmonėse, turinčiose nuo 10 iki 49 darbuotojų. 2004 metais

palyginti su 2001 metais, dirbančiųjų dalis šioje įmonių grupėje išaugo nuo 34,7 proc. iki 37,0 proc., t. y. 2,3 proc. augimas. Tuo pačiu laikotarpiu 2,6 proc. sumažėjo dirbančiųjų dalis įmonių grupėje iki 9 darbuotojų. Šios tendencijos leidžia daryti prielaidą, jog dirbantieji dėl tam tikrų priežasčių (darbo sąlygų, motyvacijos sistemos ar kt.) pradeda labiau vertinti didesnes įmones. Dirbančiųjų pasiskirstymas smulkaus ir vidutinio verslo įmonėse pagal darbuotojų skaičių pateikimas 21 paveiksle, o pagal ekonominės veiklos rūšis – 22 paveiksle (grupuojant jas į prekybą, pramonę, statybą ir kitą).

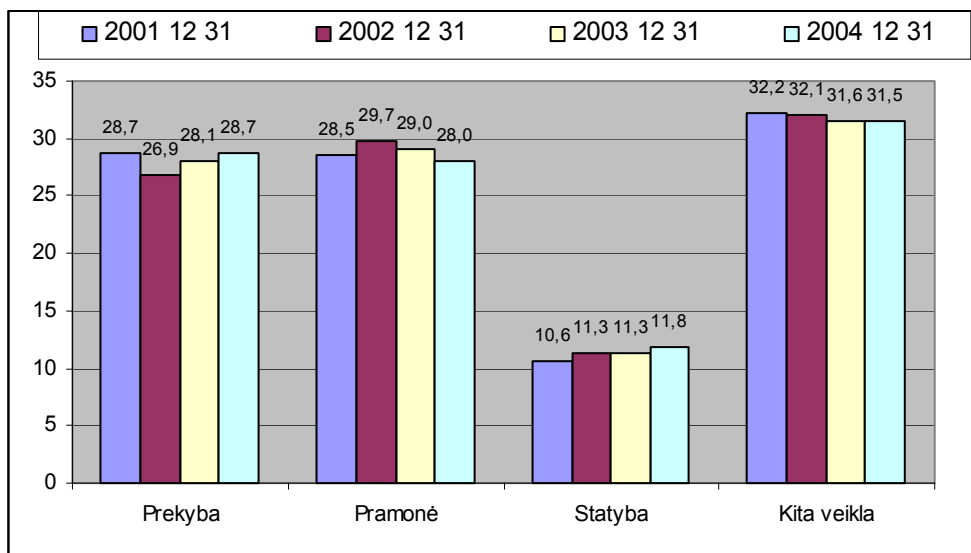

21 pav. Dirbančiųjų pasiskirstymas SVĮ grupėse pagal darbuotojų skaičių, proc. [4]

SVĮ dirbančiųjų pasiskirstyme pagal ekonominės veiklos rūšis didžioji dalis tenka pramonės ir prekybos sektoriams, o šių sektorių užimama dalis keičiasi nežymiai. Tuo tarpu statybos SVĮ dirbančiųjų lyginamoji dalis nagrinėjamu laikotarpiu padidėjo.

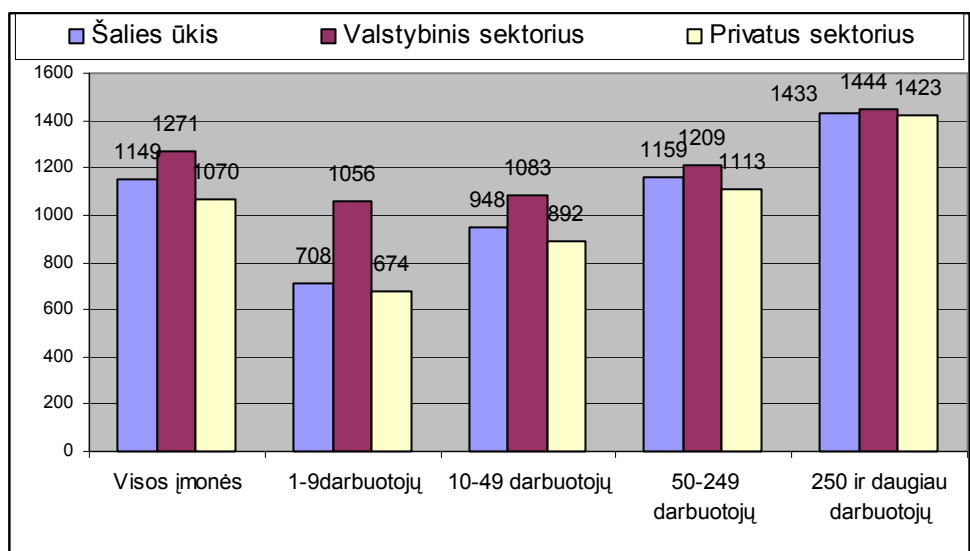
SVĮ dirbančiųjų pasiskirstyme pagal įmonių teises formas galima pastebėti, kad du trečdaliai iš jų dirba UAB bei AB ir jų lyginamoji dalis didėja. Darbuotojų skaičiaus didėjimui šiose įmonėse darė įtakos spartus individualių įmonių reorganizavimas į UAB įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui bei Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymui. 2004 metais AB ir UAB dirbo apie 77 proc. vidų dirbančiųjų, individualiose įmonėse – apie 18 proc.

22 pav. Dirbančiųjų pasiskirstymas SVI pagal ekonominės veiklos rūšis, proc. [4]

Statistiniai duomenys apie vidutinį mėnesinį neto bei bruto darbo užmokestį rodo, jog jis yra tiesiogiai proporcingas įmonių dydžiui pagal darbuotojų skaičių. Daugiau darbuotojų turinčiose įmonėse vidutinis darbo užmokestis didesnis. Ši tendencija taip pat išryškėja analizuojant valstybinį ir privatų sektorių atskirai, tačiau galima pastebėti dėsningumą, kad valstybinio sektoriaus SVI darbo užmokestis didesnis negu privataus, o didelėse įmonėse – atvirkščiai. Vidutinis mėnesinis darbo užmokesčio bruto dinamika 2001-2004 metais Lietuvos įmonėse pateikiamas 23 paveiksle.

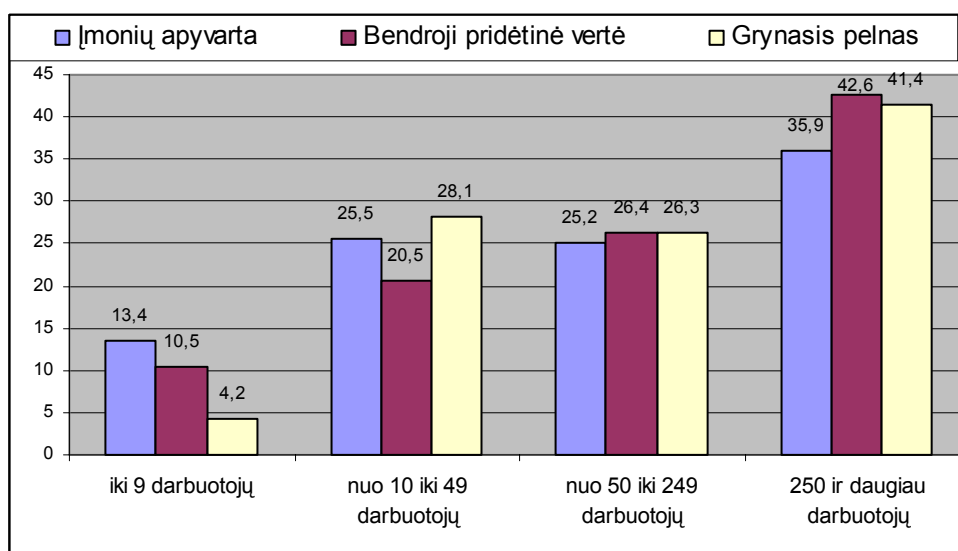
23 pav. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis Lietuvos įmonėse 2004 metais, Lt [4]

Kaip matome iš aukščiau pateikto paveikslo, 2004 metais mažų ir vidutinių Lietuvos įmonių darbo užmokestis bruto valstybiniame sektoriuje vidutiniškai siekė 1 100 litų (jo dydis priklausė nuo įmonės dydžio), o privačiame sektoriuje – apie 1 000 litų (jo dydis taipogi priklausė nuo įmonės dydžio).

2004 metais 95 proc. šalies įmonių metinės pajamos buvo iki 5 mln. Lt, 0,1 proc. įmonių gavo daugiau kaip 180 mln. Lt pajamų, visų kitų įmonių pajamos siekė nuo 5 mln. Lt iki 180 mln. Lt.

2003 metais smulkaus ir vidutinio verslo įmonių gaunamų pajamų struktūroje pagal ekonominės veiklos rūšis galima pastebėti tendenciją, kad labai sumažėjo prekybos SVĮ pajamų lyginamoji dalis dėl veiklos koncentracijos didžiuosiuose prekybos centruose. Veiklos koncentracija vyko taip pat pramonės ir statybos veiklos rūšyse. Atitinkamai didėjo kitų veiklos rūšių (gamybinės ir negamybinės paskirties paslaugos) gaunamų pajamų lyginamoji dalis. 2003 metų pabaigoje smulkaus ir vidutinio verslo įmonių dalis bendrame įmonių skaičiuje sudarė 99,4 proc., tačiau jų gaunamų pajamų lyginamoji dalis buvo tik 52,5 proc.; palyginti su 2002 metais, išaugo didžiųjų įmonių gaunamos pajamos.

2003 metais smulkaus ir vidutinio verslo įmonių apyvarta buvo 57 546 mln. Lt ir sudarė 64,1 proc. visų šalies įmonių apyvartos. Didžioji dalis įmonių apyvartos, bendrosios pridėtinės vertės ir grynojo pelno tenka didžiosioms įmonėms, šį dėsningumą ypač patvirtina pridėtinės vertės rodiklis. Tuo tarpu pagal įmonių apyvartos ir grynojo pelno rodiklius išsiskiria įmonių grupė, turinti nuo 10 iki 49 darbuotojų. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių finansinių rodiklių (apyvartos, bendrosios pridėtinės vertės ir grynojo pelno) analizė pagal darbuotojų skaičių 2003 metais pateikiama 24 paveiksle.

24 pav. Įmonių finansinių rodiklių lyginamoji dalis pagal darbuotojų skaičių 2003 metais, proc. [4]

Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių grynojo pelningumo rodiklis apskaičiuojamas kaip pelno ir apyvartos santykis. Pagal veiklos pelningumą ypač išsiskiria mikroįmonės (iki 9 darbuotojų), kurių pelningumas buvo triskart mažesnis palyginti su visomis kitomis įmonėmis.

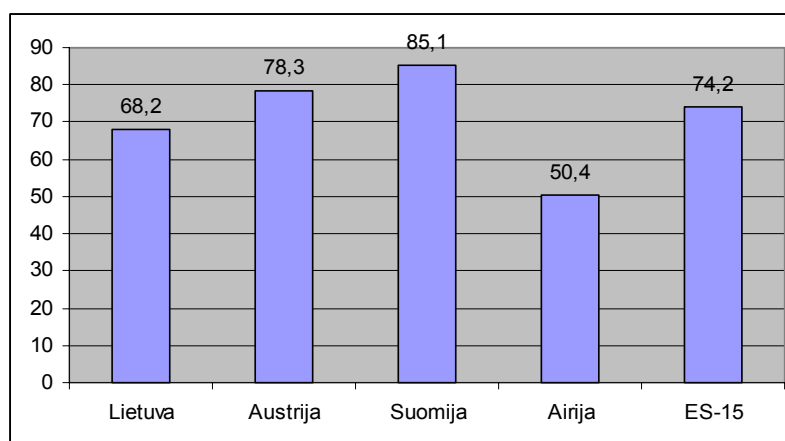
Pažymėtina kad mažos (nuo 10 iki 49 darbuotojų) ir vidutinės (nuo 50 iki 249 darbuotojų) įmonės pagal pelningumą nenusileidžia didžiosioms.

Išanalizavus Lietuvos bendrąją smulkaus ir vidutinio verslo padėtį, jų vaidmenį šalies ūkyje, veikiančių smulkaus ir vidutinio verslo įmonių struktūrą, jų skaičiaus kaitos tendencijas bei pagrindinių darbo užmokesčio, dirbančiųjų skaičiaus ir finansinius rodiklius kitame skyriuje bus atlikta smulkaus ir vidutinio verslo įmonių palyginamoji analizė (vertinant Europos Sąjungos ekonominių erdvių šalis).

2.4. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių palyginamoji analizė Lietuvai įstojus į ES

2005 metais Europos Sąjungoje smulkaus ir vidutinio verslo įmonės sudarė didžiąją įmonių dalį, t.y. 99 proc. visų įmonių, arba 23 mln. smulkaus ir vidutinio verslo įmonėse dirbo apie 75 mln. darbuotojų. SVĮ vaidmuo ES pramonėje, o ypač kai kuriuose jos sektoriuose, yra labai svarbus, pavyzdžiui, tekstilės, statybos ar baldų sektoriuose smulkaus ir vidutinio verslo įmonėse dirbo net iki 80 proc. visų dirbančiųjų. SVĮ yra pagrindinis verslumo įgūdžių ir inovacijų šaltinis, jos taip pat didina ekonominę ir socialinę sanglaudą.

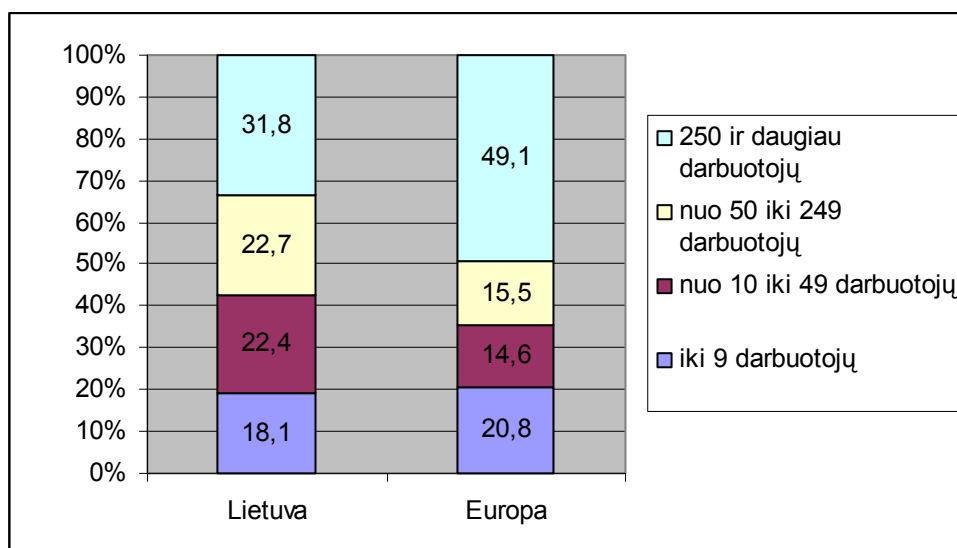
Vienas iš labiausiai dominančių rodiklių yra smulkaus ir vidutinio verslo įmonių sukuriama bendrosios pridėtinės vertės dalis ekonomikoje. Šis rodiklis Lietuvoje yra ne toks didelis kaip ES šalių senbuvų grupėje arba atskirai Austrijoje ir Suomijoje, tačiau žymiai didesnis nei Airijoje (25 paveikslas).

25 pav. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių bendrosios pridėtinės vertės dalis Lietuvoje ir Europos ekonominės erdvės šalyse 2005 metais, proc. [20]

Analizuojant bendrosios pridėtinės vertės struktūrą Lietuvoje ir Europos ekonominės erdvės šalyse (turima omenyje ES-15 ir Norvegija, Šveicarija, Islandija ir Lichtenšteinas) galima pastebėti šiuos ypatumus: mikroįmonių sukuriama pridėtinė vertė tiek Europoje, tiek Lietuvoje

yra panaši (18-20 proc.), tuo tarpu kitų smulkaus ir vidutinio verslo įmonių sukuriama pridėtinė vertė yra didesnė Lietuvoje (beveik 50 proc. Lietuvoje ir 30 proc. Europoje). Europoje didesnę įtaką formuojant bendrąjį vidaus produktą turi įmonės, kurios nebepriskiriamos smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms, t.y. savyje talpinančios daugiau nei 250 darbuotojų (žr. kitą paveikslą).

26 pav. Bendrosios pridėtinės vertės pasiskirstymas įmonių grupėse pagal darbuotojų skaičių Lietuvoje ir Europos ekonominės erdvės šalyse 2005 metais, proc. [20]

Įmonių skaičiaus struktūroje pagal darbuotojų skaičių Europos ekonominės erdvės šalyse išsiskiria mikroįmonių grupė, apimanti daugiau kaip 92,3 proc. visų įmonių, tuo tarpu Lietuvoje didesnė dalis tenka smulkaus ir vidutinio verslo įmonėms. Panašios tendencijos įmonių skaičiaus struktūroje yra ir atskirose ES šalyse: Austrijoje šiek tiek mažesnė lyginamoji dalis, palyginti su Suomija, tenka mikroįmonėms, tačiau ji didesnė nei Lietuvoje, Suomijoje nagrinėjama struktūra yra artima ES-15 vidurkiui.

Analizuojant dirbančiųjų pasiskirstymą skirtingo dydžio įmonių grupėse galima pastebėti, kad Lietuvoje, palyginti su Europos ekonominės erdvės šalimis, žymiai mažiau dirbančiųjų yra mikroįmonėse, daugiau – smulkaus ir vidutinio verslo įmonėse. Dar labiau ši tendencija būdinga pramonei, kur mikroįmonėms Lietuvoje tenka itin maža lyginamoji dalis. Pagal pramonės veiklos rūšis dirbančiųjų mažose ir didelėse įmonėse lyginamoji dalis Lietuvoje ir ES-15 šalyse labai panaši, o vidutinio dydžio įmonėse (nuo 50 iki 249 darbuotojų) Lietuvoje ši dalis didesnė.

2.5. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių surenkamų mokesčių analizė 2005 metais (Lietuvai įstojus į ES)

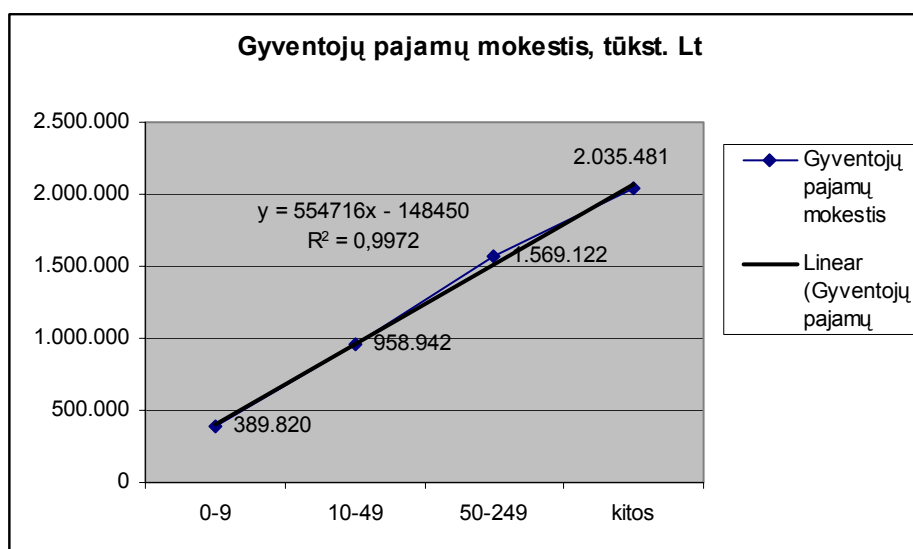
Remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, šiame skyriuje bus išanalizuotas 2005 metų surenkamų mokesčių lygis, surenkamų iš mažų ir vidutinių Lietuvos įmonių (pagal darbuotojų skaičių), vertinant gyventojų pajamų mokestį, pelno mokestį ir pridėtinės vertės mokestį (sekanti lentelė).

7 lentelė. SVĮ (pagal darbuotojų skaičių) surinktų mokesčių analizė 2005 metais, tūkst. Lt ir proc. [autoriaus daryta]

Mokesčio rūšis	0-9 darbuotojų		10-49 darbuotojų		50-249 darbuotojų		kitos		Viso, tūkst. Lt
	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	proc.	tūkst. Lt	
Gyventojų pajamų mokestis	7,9	389.820	19,4	958.942	31,7	1.569.122	41,1	2.035.481	4.953.364
Pelno mokestis	17,6	265.514	22,5	339.451	18,9	284.247	41,0	618.492	1.507.704
PVM mokestis	16,2	783.251	30,0	1.451.700	28,3	1.371.767	25,5	1.235.008	4.841.726

Kai matome iš aukščiau pateiktų duomenų, gyventojų pajamų bei pelno mokesčio struktūra pagal įmonės tipą yra labai panaši – apie 41 proc. minėtų mokesčių yra surenkama ne iš smulkaus ir vidutinio verslo įmonių, mikroįmonės įneša didesnį procentą pelno mokesčio, o įmonės, kurių dydis siekia nuo 50 iki 249 darbuotojų – gyventojų pajamų mokesčio. Tai paaiškinama tuo, kad didesnė pagal darbuotojų skaičių natūraliai daugiau sumoka gyventojų pajamų mokesčio dėl to, kad jų disponuojamų pinigų masė yra didesnė. Tuo tarpu pridėtinės vertės mokestis įmonės nuo 10 darbuotojų surenkamas praktiškai vienodai – tai paaiškinama tuo, kad minėtos įmonės daro ženkliai didesnes apyvartas, tačiau nuo labai didelių įmonių skiriasi tuo, kad retai kada prekiauja užsienio rinkoje (ne ES šalyse), kas įtakoja PVM surinkimą.

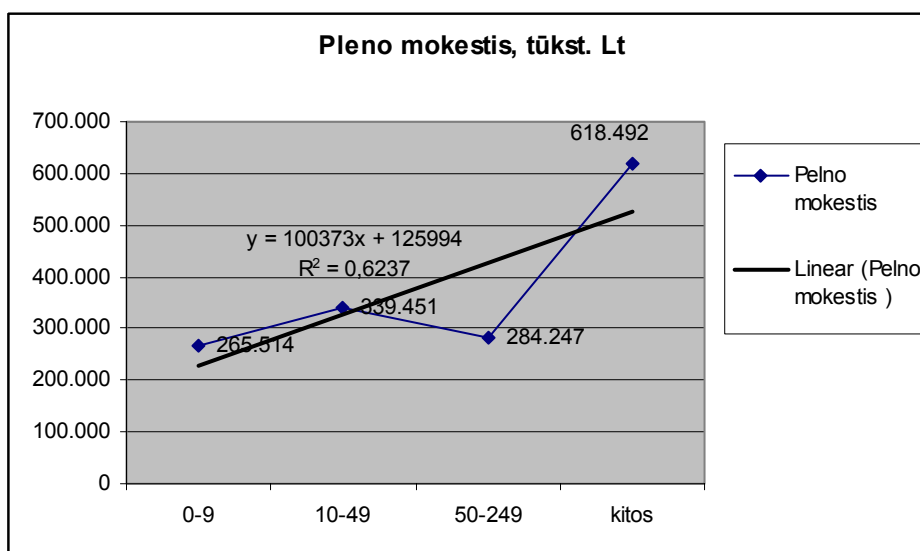
Gyventojų pajamų mokesčio kitimas, priklausomai nuo įmonės dydžio, bei jo Trendų lygtis pateikti 27 paveiksle.

27 pav. Gyventojų pajamų mokesčio kitimas 2005 metais priklausomai nuo įmonės dydžio, tūkst. Lt [autoriaus daryta]

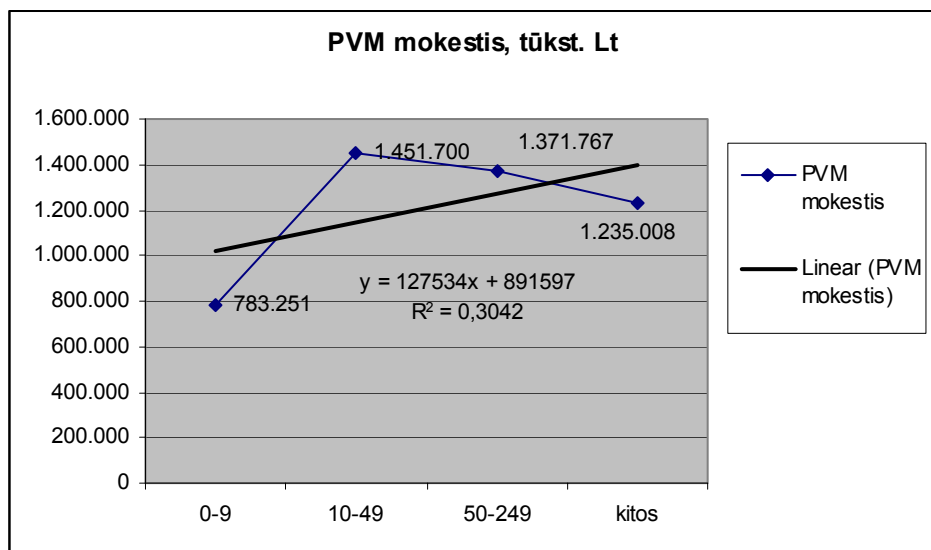
Pagal išlyginimo funkciją (Trendų lygtį) galima teigti, kad gyventojų pajamų mokestis tiesiogiai proporcingai didėja priklausomai nuo įmonės dydžio (įmonės dydis gyventojų pajamų mokestį įtakoja net 99,7 proc.), tik įmonės, kurių darbuotojų skaičius siekia 50-249 žmones, šiek tiek viršijo tiesioginę priklausomybę – šio sektoriaus surenkamas gyventojų pajamų mokestis šiek tiek didesnis nei jo bendras lygis.

Kitame paveiksle bus išanalizuota pelno mokesčio priklausomybė nuo įmonės dydžio (taipogi pagal išlyginimo funkciją). Pelno mokestis pagal Trendų lygtį ir išlyginimo funkciją taip pat didėja, didėjant įmonės darbuotojų skaičiui, tačiau minėtą tiesioginę priklausomybę iškreipia 50-249 darbuotojų skaičiaus įmonių rodiklis – jis tik truputėlį didesnis nei mikroįmonių. Tai sąlygojo smulkaus ir vidutinio verslo veiklos sudėtingumas – visi kaštai įmonėse, kuriose apyvarta patenka 24 mln. – 138 mln. litų intervalą, jau siekia didelių įmonių lygį, jų strateginiai tikslai bei uždaviniai nelabai skiriasi nuo didžiųjų įmonių, tačiau labai sunku konkuruoti su didesnėmis įmonėmis, generuojančiomis didesnėmis apyvartomis ir sugebančių gauti didesnę pelną, todėl minėtos įmonės gali būti tik didžiųjų kompanijų verslo partnerėmis, tiekėjomis, labai priklausančiomis nuo jų. Dar vienas pastebėjimas smulkaus ir vidutinio verslo įmonių veikloje – mokesčių slėpimas, kas taipogi galėjo įtakoti iškreiptą pelno mokesčio surinkimo rodiklį. Pelno mokestį pagal išlyginimo funkciją įmonių dydis apsprendžia tik 62,4 proc.

28 pav. Pelno mokesčio kitimas 2005 metais priklausomai nuo įmonės dydžio, tūkst. Lt
[autoriaus daryta]

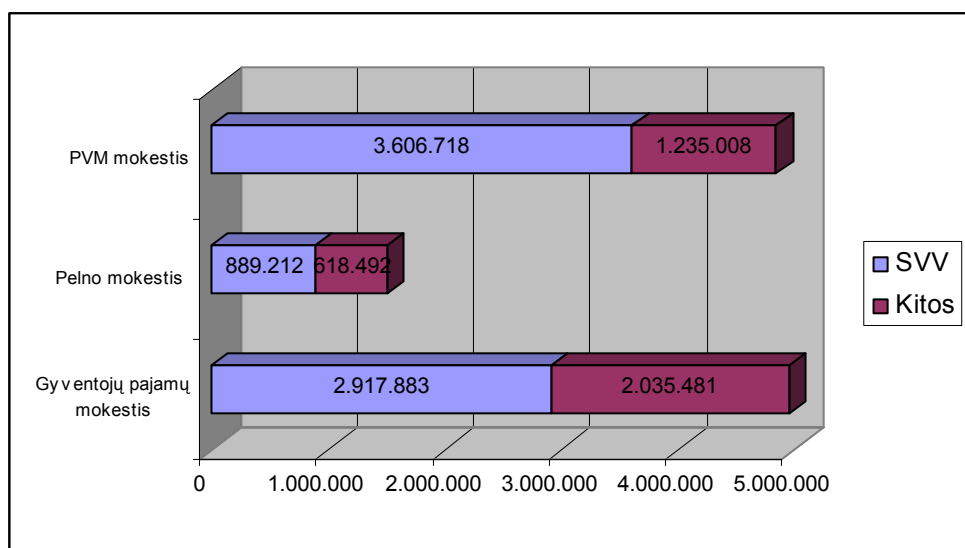
29 paveiksle pateikta pridėtinės vertės mokesčio priklausomybė nuo įmonės dydžio (taipogi pagal išlyginimo funkciją).

29 pav. PVM mokesčio kitimas 2005 metais priklausomai nuo įmonės dydžio, tūkst. Lt
 [autoriaus daryta]

Pridėtinės vertės mokestis tiesiogiai nepriklauso nuo įmonės dydžio (tai rodo Trendų lygties koeficientas). Labai ženkliai nuo kitų įmonių lygio yra atsilikę mikroįmonių PVM. Pažymėtina tai, kad didžiausi PVM mokėtojai yra įmonės, kuriose dirba nuo 10 iki 49 darbuotojų. Tai sąlygojo, kaip jau buvo minėta, tai, kad didelės įmonės daugiau prekiauja su Rusija (Kaliningrado sritimi), kitomis užsienio šalimis (ne ES), be to, jos visuomet parduoda, užsidėdamos didesnę maržą, ko pasėkoje sumoka daug pridėtinės vertės mokesčio.

Bendra gyventojų pajamų, pelno bei pridėtinės vertės mokesčio dalies pasiskirstymas smulkaus ir vidutinio verslo įmonės bei kitose įmonėse pateikiamas kitame paveiksle.

30 pav. GPM, pelno mokesčio ir PVM dalis SVV ir kitose įmonėse 2005 metais, tūkst. Lt
 [autoriaus daryta]

Smuklaus ir vidutinio verslo įmonės surenka didesnę dalį mokesčių: PVM surinkimas didelės įmonės viršija beveik 192 proc., pelno mokesčio surinkimas – beveik 44 proc., gyventojų pajamų mokesčio surinkimas – 43 proc.

IŠVADOS

Lietuvoje įstatyminė smulkaus ir vidutinio verslo bazė suderinta pagal Lietuvos ir ES SVV apibrėžimo kriterijus. Nuo 2003 metų sausio 1 d. Lietuvos SVV apibrėžimo kriterijai atitinka ES keliamus reikalavimus. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonės Lietuvoje vaidina labai svarbų socialinį ir ekonominį vaidmenį didinant užimtumą, skatinant darbo lankstumą, ekonomikos augimą ir bendrą šalies ūkio plėtotę.

Lietuvos smulkiajam ir vidutiniam verslui galimybes po Nepriklausomybės atkūrimo atvėrė ūkio restruktūrizavimas, kooperatyvų kūrimasis, įmonių privatizacija, jų skaldymasis į mažesnes. Lietuvai, besistengiančiai integruotis į ES ir gerinti ekonominę situaciją, didelę įtaką turi gebėjimas perimti patirtį iš išsivysčiusių šalių, kaip sėkmingai skatinti smulkaus ir vidutinio verslo sektoriaus plėtrą ir šiuo metu vykstantis smulkaus ir vidutinio verslo transformacijos procesas, turintis užtikrinti SVV įmonių prisitaikymą pasikeitusioje ES Bendrojoje rinkoje.

SVV įmonių klasterizacija - puiki perspektyva smulkiam ir vidutiniam verslui bei tolesnei šio sektoriaus plėtrai ir konkurencingumo didinimui, tačiau tai viena iš nepakankamai išnaudotų SVV plėtros iniciatyvų Lietuvoje. Vyriausybė turi skatinti partnerystę tarp rinkos dalyvių, turi remti partnerystę skatinančius tarpininkus, organizuoti forumus, konferencijas partnerystės teikiamos naudos temomis, viešinti visą informaciją, susijusią su klasteriais užsienio šalyse ir jų įtaka verslo konkurencingumui didinti, įkurti organizaciją, kuri būtų atsakinga už partnerystės skatinimą. Dirbant rinkos ekonomikos sąlygomis dauguma Lietuvos įmonių (tai ypač liečia smulkaus ir vidutinio verslo sektorių) nespėjo persiorientuoti, ko pasekoje smulkaus ir vidutinio verslo įmonės susiduria su daugybe socialinių bei ekonominių pereinamojo periodo problemų: alternatyvių finansavimo šaltinių stoka, informacinių bei konsultacinių paslaugų trūkumu, dažna teisės aktų kaita, painia mokesčių administravimo sistema, vadovavimo, kvalifikacijos kėlimo, bendradarbiavimo tarpusavyje ir kt.

Parama smulkaus ir vidutinio verslo sektoriaus plėtrai reikalinga visose SVV veiklos stadijose. Ji teikiama: naujų darbo vietų kūrimui, SVV finansinių galimybių gerinimui, valdymo kokybei gerinti, SVV tyrimams ir technologijų vystymui, administracinių, fiskalinių, socialinių ir kitų barjerų mažinimui, veiklai tarptautinėse rinkose, bendradarbiavimo tarpusavyje bei su stambiu verslu skatinimui. Lietuvos valstybė naudoja šias paramos formas SVV subjektams remti: mokesčių lengvatas, finansinę paramą, įmonių savininkų, įmonių organų narių bei darbuotojų konsultavimo, mokymo, kvalifikacijos kėlimo ar perkvalifikavimo paslaugas lengvatinėmis sąlygomis, verslo inkubatorių, verslo centrų, technologinių parkų paslaugas.

Atlikus baigiamojo darbo tyrimą, galima padaryti sekančias išvadas:

1. 2004 metais mažų bei vidutinių įmonių sukurtas BVP sudarė net 71 proc. bendrojo vidaus produkto; absoliutus padidėjimas, vertinant analizuojamą periodą siekė 55 proc., o 2004 metus lyginant su 2003 metais - 16 proc. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių sukurtas BVP, tenkantis vienam gyventojui, 2001–2004 metų laikotarpiu padidėjo 57,5 proc. ir 2004 metais sudarė 12 958 Lt vienam gyventojui. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonės 2003 ir 2004 metais daugiausia BVP sukūrė Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos apskrityse. Didžiausią SVĮ bendrosios pridėtinės vertės dalį sukūrė uždarnosios akcinės bendrovės (64,1 proc.) bei akcinės bendrovės (6,8 proc.).

2. 2004 metų pabaigoje tūkstančiui Lietuvos gyventojų teko 16 smulkaus ir vidutinio verslo įmonių, 1 kv. km Lietuvos ploto veikė 0,85 SVĮ (2004 metų pabaigoje šalyje buvo 55 846 veikiančios SVĮ). Jos sudarė apie 99,5 proc. visų Lietuvos įmonių.

3. Didžiausią Lietuvoje smulkaus ir vidutinio verslo įmonių dalį sudaro individualios įmonės. Ši įmonių grupė Lietuvoje vidutiniškai sudaro 53,5 proc. visų SVĮ, tačiau jų dalis nuo 2002 metų pradėjo mažėti ir 2004 metų pabaigoje sudarė 44,9 proc. (tam įtakos turėjo naujas individualių įmonių įstatymas). Tuo tarpu UAB populiarumas didėjo ir jų dalis veikiančių SVĮ skaičiuje išaugo; kitų teisinių formų SVĮ dalis veikiančių įmonių skaičiuje kito labai nežymiai.

4. Veikiančių SVĮ bei įmonių, turinčių ne daugiau kaip 9 darbuotojus, skaičiaus kaitos tendencijos 2001-2003 metais sutampa. 2004 metais, palyginti su 2003 metais, šios įmonių grupės bei įmonių, turinčių 50-249 darbuotojus, skaičius išliko gana stabilus ir nepasižymėjo ryškesniais įmonių skaičiaus pokyčiais. Minėtu laikotarpiu didžiausią įtaką smulkaus ir vidutinio verslo įmonių skaičiaus pokyčiams turėjo įmonės, kurių darbuotojų skaičius 10-49, nes pastarųjų skaičius nuolat augo.

5. Veikiančios smulkaus ir vidutinio verslo įmonės šalies apskrityse yra pasiskirsčiusios labai netolygiai. Tose apskrityse, kurių centrai yra didieji šalies miestai, sukonzentruota didžioji veikiančių smulkaus ir vidutinio verslo įmonių dalis. 2004 metų pabaigoje 54,5 proc. smulkaus ir vidutinio verslo įmonių veikė Vilniaus ir Kauno apskrityse.

6. Sparčiausiai smulkaus ir vidutinio verslo įmonių dirbančiųjų skaičiaus lyginamoji dalis tarp visų dirbančiųjų SVĮ didėjo įmonėse, turinčiose nuo 10 iki 49 darbuotojų. 2001-2004 metais 2,6 proc. sumažėjo dirbančiųjų dalis mikroįmonėse. Šios tendencijos leidžia daryti prielaidą, jog dirbantieji dėl tam tikrų priežasčių (darbo sąlygų, motyvacijos sistemos ar kt.) pradeda labiau vertinti didesnes įmones.

7. SVĮ dirbančiųjų pasiskirstyme pagal įmonių teises formas galima pastebėti, kad du trečdaliai iš jų dirba UAB bei AB ir jų lyginamoji dalis didėja. Darbuotojų skaičiaus didėjimui šiose įmonėse darė įtakos spartus individualių įmonių reorganizavimas į UAB įsigaliojus

naujamajam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui bei Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymui.

8. 2003 metais smulkaus ir vidutinio verslo įmonių apyvarta buvo 57 546 mln. Lt ir sudarė 64,1 proc. visų šalies įmonių apyvartos. Didžioji dalis įmonių apyvartos, bendrosios pridėtinės vertės ir grynojo pelno tenka didžiosioms įmonėms, šį dėsningumą ypač patvirtina pridėtinės vertės rodiklis. Pagal veiklos pelningumą ypač išsiskiria mikroįmonės (iki 9 darbuotojų), kurių pelningumas buvo triskart mažesnis palyginti su visomis kitomis įmonėmis. Pažymėtina kad mažos (nuo 10 iki 49 darbuotojų) ir vidutinės (nuo 50 iki 249 darbuotojų) įmonės pagal pelningumą nenusileidžia didžiosioms.

9. Gyventojų pajamų mokestis tiesiogiai proporcingai didėja priklausomai nuo įmonės dydžio.

10. Pelno mokestis taip pat didėja, didėjant įmonės darbuotojų skaičiui, tačiau minėtą tiesioginę priklausomybę iškreipia 50-249 darbuotojų skaičiaus įmonių rodiklis – jis tik truputėlį didesnis nei mikroįmonių. Tai sąlygojo smulkaus ir vidutinio verslo veiklos sudėtingumas – visi kaštai įmonėse, kuriose apyvarta patenka 24 mln. – 138 mln. litų intervalą, jau siekia didelių įmonių lygį, jų strateginiai tikslai bei uždaviniai nelabai skiriasi nuo didžiųjų įmonių, tačiau labai sunku konkuruoti su didesnėmis įmonėmis, generuojančiomis didesnėmis apyvartomis ir sugebančią gauti didesnę pelną, todėl minėtos įmonės gali būti tik didžiųjų kompanijų verslo partnerėmis, tiekėjomis, labai priklausančiomis nuo jų. Dar vienas pastebėjimas smulkaus ir vidutinio verslo įmonių veikloje – mokesčių slėpimas, kas galėjo įtakoti iškreiptą pelno mokesčio surinkimo rodiklį.

11. Pridėtinės vertės mokestis tiesiogiai nepriklauso nuo įmonės dydžio. Labai ženkliai nuo kitų įmonių lygio yra atsilikę mikroįmonių PVM. Pažymėtina tai, kad didžiausi PVM mokėtojai yra įmonės, kuriose dirba nuo 10 iki 49 darbuotojų. Tai sąlygojo, kaip jau buvo minėta, tai, kad didelės įmonės daugiau prekiauja su Rusija (Kaliningrado sritimi), kitomis užsienio šalimis (ne ES), be to, jos visuomet parduoda, užsidėdamos didesnę maržą, ko pasekoje sumoka daug pridėtinės vertės mokesčio.

KRISTINA ŠLYTERYTĖ

LITERATŪRA

1. Baltrūnienė V. Bendrosios studijų darbų ir reikalų raštų rengimo rekomendacijos. Vilnius: Vilniaus kolegija, 2003, P. 72.
2. Buškevičiūtė E. Mokesčių sistema. Kaunas: Technologija, 2003, P.331.
3. Darulis A., Jakštienė V., Krutkienė I., Makauskienė V. Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo būklė. Vilnius, 2004. P. 112.
4. Dirbančiųjų pasiskirstymas ir jų darbo užmokestis Lietuvos įmonėse. Prieiga per internetą: <http://www.svv.lt/index.php/lt/33482/> [žiūrėta 2006-09-15]
5. Individuali veikla. Prieiga per internetą: <http://comments.vmi.lt/pdbw.nsf/0/DDE7A0033D1CBFC242256FFD00249872> [žiūrėta 2006-09-02].
6. Individuali veikla pagal verslo liudijimą. Prieiga per internetą <http://www.svv.lt/index.php/lt/35240/> > [žiūrėta 2006-09-03].
7. Individualios veiklos sąvokos. Prieiga per Internetą <http://nauja.vmi.lt/lt/index.aspx?itemId=10027660> > [žiūrėta 2006-08-30]
8. Individualios veiklos rūšys. Prieiga per internetą <http://nauja.vmi.lt/lt/index.aspx?itemId=10027663> > [žiūrėta 2006-09-02]
9. Įmonių teisinės formos. Prieiga per internetą: <http://www.svv.lt/index.php/lt/29710/> [žiūrėta 2006-09-10]
10. LR akcinių bendrovių įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 123-5574; 2004, Nr. 33 (atitaisymas).
11. LR Civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262 su vėlesniais pakeitimais.
12. LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 73-3085 su vėlesniais pakeitimais.
13. LR nutarimas Nr. 1797 „Dėl verslo liudijimų išdavimo gyventojams tvarkos“. Valstybės žinios, 2005, Nr. 138-4971.
14. LR Pelno mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 110-3992 su vėlesniais pakeitimais.
15. LR Pridėtinės vertės mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 35-1271 su vėlesniais pakeitimais.
16. LR Socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1991, Nr. 17-447; su vėlesniais pakeitimais Valstybės žinios, 2004, Nr. 171-6295.
17. LR Sveikatos draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 55-1287.

- 18.LR valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2006 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2005, Nr. 150-5464.
- 19.LR Vyriausybės 2003 m. sausio 28 d. nutarimas Nr. 99 „Dėl Komandiruočių sąnaudų atskaitymo iš pajamų tvarkos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 11-396.
- 20.Mažų ir vidutinių įmonių palyginamoji analizė. Prieiga per internetą:
<http://www.svv.lt/index.php/lt/33488/> [žiūrėta 2006-09-15]
- 21.Mažų ir vidutinių įmonių vaidmuo šalies ūkyje. Prieiga per internetą:
<http://www.svv.lt/index.php/lt/33472/> [žiūrėta 2006-09-10]
- 22.Meidūnas V., Puzinauskas P. Mokesčiai: teorija, vaidmuo, raida. Vilnius: VĮ teisinės informacijos centras, 2001. P. 63.
- 23.Mokesčių sąvadas. Vilnius: UAB „Pačiolis“, 1996. P. 239.
- 24.Steponavičienė G. Patentų mazgas. Prieiga per internetą
<<http://www.lrinka.lt/Leidiny/mokesciai.biudzetas/2001.1.patentai.phtml> > [žiūrėta 2006-09-01]
- 25.Ščukas L. Individuali veikla ar darbo santykiai. Prieiga per internetą
<<http://www.infoskuodas.lt/article/articleview/106/1/41/> > [žiūrėta 2006-09-01]
26. Veikiančių mažų ir vidutinių įmonių skaičiaus kaitos tendencijos. Prieiga per internetą:
<http://www.svv.lt/index.php/lt/34293/> [žiūrėta 2006-09-15]
- 27.Veikiančių mažų ir vidutinių įmonių struktūra. Prieiga per internetą:
<http://www.svv.lt/index.php/lt/33474/> [žiūrėta 2006-09-15]

SANTRAUKA

Smulkaus ir vidutinio verslo problemos ir skatinimas Lietuvoje

RAKTINIAI ŽODŽIAI: akcinė bendrovė, apmokestinimas, atlikėjo veikla, individuali įmonė, individuali veikla, smulkaus ir vidutinio verslo subjektai, sporto veikla, uždara akcinė bendrovė.

Baigiamo magistro darbo tikslas – išnagrinėti smulkaus ir vidutinio verslo įmonių pagrindinius veiklos teorinius aspektus bei jų apmokestinimo būdus Lietuvoje ir išanalizuoti 2001 – 2004 metų smulkaus ir vidutinio verslo įmonių veiklą, pateikiant pagrindinius jų veiklos rodiklius, ir apmokestinimą, nurodant 2005 metų mokesčių surinkimo analizę.

2005 metais net 99,4 proc. visų Lietuvos įmonių sudarė smulkaus ir vidutinio verslo įmonės, kurios buvo įdarbinusios 69,7 proc. visų šalies dirbančiųjų, jose sukurta 68,2 proc. bendrosios pridėtinės vertės.

Tiek smulkios ir vidutinės, tiek stambios įmonės priklauso nuo konkurencijos pasauliniu mastu, techninės ir technologinės pažangos, mokesčių, kokybės ir aplinkos normų, įstatymų pasikeitimų, tačiau smulkios įmonės skiriasi nuo stambių tuo, kad jas veikia ne tik minėti veiksniai, bet ir stambių įmonių elgesys. Smulkių ir vidutinių įmonių gamybos apimtis nedidelė, jos negali pasiekti tų efektų, kurių gali turėti stambios įmonės, neturi šansų laimėti tiesioginę konkurencinę kovą, bet jos gali sėkmingai veikti šalia stambių įmonių ir netgi būti jų partnerėmis.

SUMMARY

The problems and incentive of the Lithuanian small and average business

KEY WORDS: stock company, taxing, performer activity, individual company, individual activity, the subjects of the small and average business, sport activity, joint-stock company.

In the 2005 year the companies of the small and average business amounted up to 99,4 percentage of the all Lithuanian companies, they were engaged the 69,7 percentage of all Lithuanian staff and produced about 68,2 percentage of all Lithuanian surplus value.

All the companies dependent on the market's competition, taxes, technological advances, quality's and environment's rules, the changes of the laws, but the small and average companies differ from the gross companies, because they cannot reach these effects, similar to gross companies, and the small and average companies usually can only work in the market as gross companies' partners.

The main aim of the master work is to analyze the theoretical aspects of the activity of the small and average companies, besides to analyze the main indicators of the small and average companies in Lithuania in the period of 2001 -2004 years (their structure, wages, size, financial rates and so on) and to analyze their taxation in 2005 year.

GYVENTOJO INDIVIDUALIOS VEIKLOS PAJAMŲ APSKAITOS ŽURNALAS

Jonas Jonaitis, a/k 36508122589

(Gyventojų vardas, pavardė, asmens kodas)

Savanorių 25-18, Vilnius

(Gyvenamoji vieta)

Baldu gamyba; kita, niekur kitur nepriskirta, gamyba, 36

(Veiklos (jos rūšių) pavadinimas (-ai))

Eilės numeris	Data	Dokumento data, pavadinimas ir numeris	Operacijos turinys	Pajamų suma (litas)
1.	2006-01-25	2006-01-10, Sąskaita-faktūra Nr.JJ00005	Stalo pardavimas	500,00

GYVENTOJO INDIVIDUALIOS VEIKLOS PAJAMŲ – IŠLAIDŲ APSKAITOS ŽURNALAS

Jonas Jonaitis, a/k 36508122589

(Gyventojų vardas, pavardė, asmens kodas)

Savanorių 25-18, Vilnius

(Gyvenamoji vieta)

Baldu gamyba; kita, niekur kitur nepriskirta, gamyba, 36

(Veiklos (jos rūšių) pavadinimas (-ai))

Eilės numeris	Data	Dokumento data, pavadinimas ir numeris	Operacijos turinys	Pajamų suma (litas)
1.	2006-01-25	2006-01-10, Sąskaita-faktūra Nr.JJ00005	Stalo pardavimas	500,00

Išlaidos – leidžiami atskaitymai, susiję su individualios veiklos pajamų gavimu

prekių, medžiagų, žaliavų, detalių išsigijimo	ilgalaikio turto nusidėvėjimo	ilgalaikio turto eksploataavimo	ilgalaikio turto remonto ir rekonstravimo	
200,00	5,00	3,50	2,35	

11	12	13	14	15
----	----	----	----	----

PINIGINIŲ ĮPLAUKŲ APSKAITOS

ŽURNALAS

Fizinio asmens _____
(kodas, v., pavardė)

Patentas _____
(Nr., išdavimo data)

Veiklos pavadinimas, kodas _____

(pagal LRV 2000 09 13 nutarimą Nr. 1094)

200 __ metai, _____ mėnuo

Lt

Diena	Įplaukų suma, gauta už parduotas prekes, suteiktas paslaugas išrašant kvitus bei sąskaitas faktūras	Kitų įplaukų suma
1	2	3

Iš viso

Bendros įplaukos _____ Lt

Parašas _____